

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARTHUR SCHOPENHAUER’UN AHLAK FELSEFESİ
VE PESİMİZM

Ahmet ARSLAN

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet TÜRKERİ

İZMİR - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Arthur Schopenhauer’un Ahlak Felsefesi ve Pesimizm” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../2019

Ahmet ARSLAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Arthur Schopenhauer'un Ahlak Felsefesi ve Pesimizm

Ahmet ARSLAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Felsefe Ve Din Bilimleri Programı

Bu çalışmanın amacı Schopenhauer'un ahlak düşüncesini ve pesimizm konusunu incelemektir. Schopenhauer felsefesinde var oluş kendini irade ve tasarım olarak dışa vurur. Tasarım evrenin görünümü ve tezahürüdür. Var oluş tasarımdır. İrade her şeyin en temelinde yer alan varlığın özü ve tözüdür. İrade değişmez, yok olmaz, özgür ve sonsuzdur. Evrendeki her şey iradenin hizmetinde koşar. Canlılar dünyasında kendini istek ve arzu olarak var eder. Merhamet etiği insanın tüm canlılarla aynı özün ürünü olduğunu ifade eder. Bu durum insanı tüm canlılarla empati kurmaya ve duygudaşlık yapmaya yönlendirir. Merhamet farklılığın yanılsama, her şeyin aynı olduğunu gösterir. Merhametin karşıtı olan bencillik canlıların yalnızca kendi çıkar ve ilgilerine yoğunlaşıp öteki varlıkları umursamamalarıdır. Ahlaki değer ifade eden her eylemin koşulu bencillikten arınmış olmasıdır. İntihar iradenin kendisi yerine görünümünü yok ettiği için doğru bir çıkış yolu değildir. Sanat acı ve ızdırap olan hayatta insanı idea ile buluşturup görüngü dünyasından kurtaran bir insani etkinliktir. Tarihin işlevi değişim dünyasında sabit kalanı gün yüzüne çıkarıp tarihteki tekil ve tikellerden tümel olanı bulup insanlığın hizmetine sunmaktır. Din kendini teşbih ve temsillerle sunan halk metafiziğidir. Din hakikatin somut anlatımıdır.

Pesimizm evrendeki acı ve ızdırapların sevinç ve neşeden daha çok olduğunu, dünyanın insan ve diğer canlıların mutluluğu için gerekli donanım ve araçlardan yoksun olduğunu savunan öğretilerdir. Felsefede var oluşun acılarına ve kötülük sorununa çözüm olarak; kötülüğün iyiliğin yokluğunu yansıttığını,

evrendeki ahenk için bir gereklilik olduğunu veya evrende kötülüğün sıradanlığını savunanlar olmuştur. Schopenhauer'a göre evren olabilecek en kötü yerdir, mutluluk yalnızca bir hayaldir. İnsana düşen mutsuz olmamanın yollarını aramaktır. İyimserlik insanın acılarını hafife aldığı için kötüdür.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, İrade, Tasarım, Merhamet, Bencillik, Kötülük, Pesimizm.

ABSTRACT
Master's Thesis
Arthur Schopenhauer's Moral Philosophy and Pessimizm
Ahmet ARSLAN

Dokuz Eylöl University
Graduate School of Social Sciences
Department of Philosophy and Religious Sciences
Philosophy and Religious Sciences Program

The purpose of this study is to examine Schopenhauer's moral thought and pessimism. Existence in Schopenhauer philosophy manifests itself as will and design. Design is the appearance and manifestation of the universe. Existence is design. Will is the essence and substance of being, which is at the heart of everything. Will is invariable, indestructible, free and infinite. Everything in the universe runs in the service of will. It establishes itself as desire and desire in the living world. Ethics of compassion states that man is the product of the same essence as all living things. This directs people to empathize with all living thing sand to make them feel sympathetic. The illusion of compassion difference shows that everything is the same. The selfishness that is opposed to compassion is that living things concentrate only on their interests and interest sand do not care about other beings. The condition of every action that expresses moral value is that it is free from selfishness. Suicide is not the right way out because it destroys its appearance rather than the will itself. Art is a human activity that brings people together with idea and saves them from the world of phenomena. The function of history is to unearth the constant in the world of change and to find the universal and singular in the history and present it to the service of humanity. Religion is the metaphysics of the people who present themselves in the form of demonstrations and representations. Religion is the concrete expression of truth.

Pessimism is the teaching that argues that the pain and suffering in the universe is more than joy and joy, and that the world lacks the necessary

equipment and means for the happiness of human beings and other living things. As a solution to the suffering and evil problem of existence in philosophy; there are those who argue that evil reflects the absence of goodness, is a necessity for harmony in the universe, or advocates the mediocrity of evil in the universe. According to Schopenhauer, the universe is the worst place, happiness is only a dream. It is for people to find ways of not being unhappy. Optimism is bad because it underestimates human suffering.

Keywords: Morality, Will, Design, Compassion, Egoism, Evil, Pessimism.

ARTHUR SCHOPENHAUER'UN AHLAK FELSEFESİ VE PESİMİZM

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

SCHOPENHAUER'UN HAYATI, ESERLERİ VE FELSEFESİ

1.1. SCHOPENHAUER'UN HAYATI VE ETKİSİ	6
1.1.1. Schopenhauer'un Hayatından Önemli Kesitler	6
1.1.2. Schopenhauer'un Eserleri, Önemi ve Etkileri	10
1.2. SCHOPENHAUER'UN FELSEFESİ VE DÜŞÜNCELERİ	14
1.2.1. Evrenin Var Olma Biçimleri: İrade ve Tasarım Olarak Dünya	14
1.2.2. İbret Alınmamış Bir Sahne: Tarih	19
1.2.3. Acılardan Kurtuluşun İki Aracı: Ahlak ve Sanat	20
1.2.4. Din: Halkın Metafiziği	23

İKİNCİ BÖLÜM

SCHOPENHAUER'UN AHLAK FELSEFESİ

2.1. SCHOPENHAUER ÖNCESİ BELLİ BAŞLI AHLAK DÜŞÜNCELERİ	27
2.1.1. Ahlakın Neliği	27
2.1.2. Eudaimonist (Mutlulukçu) Etik	28
2.1.3. Hedonist (Hazcı) Etik	29
2.1.4. Deontolojik (Ödevci) Etik	31

2.2. SCHOPENHAUER’DA AHLAK	33
2.2.1. Bir Ahlak Tarzı Olarak Merhamet	37
2.2.2. Merhametin Yokluğu ve Karşıtı: Bencillik	43
2.2.3. Varolmanın Acısına Yanlış Çözüm: İntihar	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PESİMİZM VE SCHOPENHAUER’DA YANSIMALARI: KÖTÜLÜK OLARAK İRADE VE VAROLUŞ

3.1. EVRENSEL KÖTÜLÜK DÜŞÜNCESİ	51
3.1.1. Dinlerde Kötülük Anlayışı	52
3.1.2. Felsefede Kötülük Anlayışı	60
3.1.3. Varoluşun Kötülüğüyle Yüzleşmek: Schopenhauer’da Pesimizm	66
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	79

KISALTMALAR

bkz.	bakınız
c.	cilt
der.	derleyen
çev.	çeviren
ed.	editör
haz.	hazırlayan
s.	sayfa
ss.	sayfadan sayfaya

GİRİŞ

Bu çalışmanın hedeflediği Schopenhauer'un ahlak felsefesi ve pesimizm konusunun anlaşılmasıdır. Çalışmanın ilk bölümünde; Schopenhauer felsefesinin tarihsel arka planını, hayatının belli başlı, önemli noktalarını ve genel felsefesi hakkında derli toplu bir tablo çizmek amaçlanmıştır. Schopenhauer felsefesi evrenin bütününe anlama ve açıklama çabasıdır. Ona göre evren kendini irade ve tasarım olarak dışa vurur. Onun felsefesi evreni aşkın olanla değil bizzat içinde yaşadığımız deneyim dünyasıyla açıklamaya çalışır. Schopenhauer evrene dair büyük söylemleri olan teolojik metafizikleri, bilmedikleri bir evrenle bilineni açıklamaya teşebbüs ettikleri için nazarı dikkate almaz. Fiziksel dünyanın anlamı yalnızca fiziksel olanla sınırlı değildir. Bilakis fizik alemi dahil evrenin bütününe çepe çevre saran, aşan metafiziksel ilke iradedir. Aşkın olanın anlamını içkin olanda aramak gerekir. İrade, her şeyin nihai temeli, tüm varlıkların kendisinden çıkmış olduğu kökendir. Evrenin temelindeki bu kör iradenin bir amacı veya gayesi yoksa da her şeyin yasasını ve amacını o belirler. İrade doğrudan doğruya anlamının nesnesi olamaz. Kantçı tabirle kendini fenomen olarak olarak açığa çıkartır. İradenin cismi veya bedeni olarak tasarım dünyası; içinde yaşadığımız, varlığımızı sürdürdüğümüz, nedensellik yasalarının eşyanın yönünü ve kaderini çizdiği bir yerdir. Tasarım dünyası zaman ve mekan kategorileriyle kendini zihinde gösterir. Schopenhauer “Dünya benim tasarımımdır.”¹ demekle her şeyin zihindeki görmeye bağlı olduğunu, öznesiz nesnenin olamayacağını söyleyen idealist felsefenin Alman temsilcisidir.

Schopenhauer'da en çok tartışılan ve okunan konulardan biri de onun aşk metafiziğidir. Felsefe tarihinde aşk hakkında ilk yazılardan biri Platon'un Şölen diyalogudur. Ancak Platon aşkın kaynağı ve metafiziği hakkında mitik açıklamalarla yetinmiştir. Schopenhauer aşkı iradenin yeni canlıları var etmek için bir tuzak olarak kurduğunu, aşkın iradenin bir oyunu olduğunu savunur. Filozoflar tarafından anlama konusu olmaya layık görülmeyen, ihmal edilen aşk veya cinsellik hayatın her aşamasında sıradan insandan dehaya, aziz ve keşişlere kadar herkesin başına musallat olan iradenin var olma çabasıdır. Aşk iradenin insanda bedenleşme ve yeni nesilleri

¹ Arthur Schopenhauer, **İsteme ve Tasarım Olarak Dünya**, Çev. Levent Özşar, 4. Basım, Biblos Yay., Bursa, 2014, s. 7.

dünyaya getirme hedefidir. Aşkın biricik gayesi üretilir. Aşkta bireyler iradenin devamı için birer araçtır, yaşama iradesi türü korumak için bireysel aşkları hizmetinde koşturur.

İnsan tarihsel bir varlık olduğu için yapacağı faaliyetler de tarihsel tinin damgasını taşır. Schopenhauer'un yaşadığı dönem Avrupası savaşların, çalkantıların toplumsal anomilerin olduğu bir dönemdi. Aynı zamanda hümanitenin yıldızının parladığı anlar da eksik değildi. Avupada'daki felsefi ve kültürel çalışmalar yalnızca kendi tarihine değil uzak doğu öğretilerini ve dinlerini de kapsayacak düzeydeydi. Bu çalışmalarla haşır neşir olan Schopenhauer hem Antik Yunan, Roma, Ortaçağ mirası, modern medeniyetle hem de Hint ve Budizm düşüncesinden istifade edip etkilendi. Onun fikir ve düşünce dünyasına en büyük etkisi olanlar Platon, Kant ve Hint düşünürleriydi. Kendini Kant'ın gerçek ardılı olarak görse de Kant'ı eleştirerek Kant'ı aşmaya çalışır. Schopenhauer'a göre Kant'ın büyüklüğünün sebebi felsefeyi teolojinin uşaklığından veya hizmetinden kurtarmasından ötürüdür. Schopenhauer yaşadığı dönemle kavgalıdır. Keskin eleştirilerinde dönemindeki felsefi ve edebi dünyanın hakiki eserler vermekten uzak olduğunu, filozoflar değil filozofların mirasını yağma eden, muktedirlerin keyfine uygun olarak felsefeyi teolojiyle barıştırma veya teolojinin parçası kılma eğilimlerinin varlığını yerden yere vurur. Felsefenin yalnızca isminin hakkını verecek şekilde bir ufkunun olmasını ister. Tarih düşüncesi döneminin hakim ilerlemeci ve iyimser aydınlanmacı düşüncelerin eleştirisini içerir. Ona göre tarihin teleolojik bir yürüyüşü yoktur. Tarih ne tinin yeryüzündeki yürüyüşüdür ne de akılsal olanın gerçek ne de gerçek olanın akılsal olduğudur. Bilakis tarih insanoğlunun budalalığının, yaptığı savaşların ve yıkımların, maruz kaldığı ızdırapların, dökülen göz yaşlarının ve iradenin her şeyi kendi hedefleri doğrultusunda kullandığı bir mecradır. Tarihin veya tarihçinin görevi insanın önemli hatıralarını unutmaya karşı koruyup kollamak ve insanının terbiyesine katkı sağlamaktır. Aynı şekilde insanlık tarihinin önemli eserlerinin bir araya getirildiği bir ortamın faydasından da bahseder.

Schopenhauer'a göre din insan için bir metafiziksel ihtiyaçtır. Dinlerdeki kıssa ve mitlerin gerekçesini kova olmadan suyun taşınamayacağı örneğine benzeterek hakikatin zahiri görünümü olarak değerlendirir. Dinlerin gerçek içeriği taşımış oldukları ahlaki özür. Dinler konusuna hakikat bakış açısından bakar.

Tanrıtanıamaz olsa da dinler tarihi mirasından yararlanır. Onun için önemli olan hakikatin kendisidir. Hakikat dinlerde açık ifade edilmez. Çünkü dinlerin muhatapları hakikatin açık seçik halini idrak edecek ve ona katlanabilecek eğitim ve imkandan yoksunlar. Dinlerin alegori ve temsillerle iş görmesi ve kendini ifade etmesi dinin gerçek amacını yansıttığına kanmamalıyız. Dinsel temsillerin ve anlatımların altında yatan amaçlara bakmak gerekir. Dinleri evrene yönelik bakış açılarının iyimser ya da kötümser olmasına göre değerlendirmek gerekir. Ona göre teist dinlerin daha iyimser, insani dinlerin özellikle Budizm ve Brahmanizm'in hayata daha karamsar baktığı görülür.

Schopenhauer düşüncesinde ahlakın ve sanatın rehabilite ve teselli kaynağı olduğu görülür. Sanat ve ahlakın kurtuluş vazifesi var. Schopenhauer'a göre ahlak ve sanat insanın dünya hayatında yaşamış olduğu sıkınların, başına gelen felaketlerin, uğradığı azapların, çektiği çilelerin hafifletilmesinde etkili olduğunu savunur. Sanat insanı dolayimsız bir şekilde platonik ideyle birleştirip insana hayatının yanılsama ve illüzyon olduğunu sezdirir. Sanatsal bilgi kavramsal olanı aşan sezgisel bir bilgi türüdür. Kavramlar neden sonuç ilişkisinin olduğu tasarım dünyasına has iken sanat sayesinde elde edilen sezgisel bilgi aracısız tecrübe edilen bir bilgidir. Sanatsal ürünler bizi gerçeğin ta kendisiyle haşır neşir eder.

Çalışmanın ikinci bölümünde Schopenhauer'un ahlak felsefesini ortaya koymak ve ahlakının anlaşılmasına katkı amaçlı genel ahlak hakkında da bilgiler verilmiştir. Schopenhauer ahlakına geçmeden önce felsefe tarihinin bize öğrettiği belli başlı ahlak teorilerinden söz etmek gerekir çünkü filozoflar da tarihin dışında yaşamazlar. İlk etik kitabının yazarı olan Aristoteles'in eudaimonist etiği, insan için en iyinin ne olduğuna dair bir soruşturmadır. Ona göre insanın eylemlerinde ona yön tayin eden farkında olsun veya olmasın temel etken mutlu olma isteğidir. Aristoteles Nikomakhos'a Etik'te kendisinden önceki ahlak teorilerini tek tek inceler ve kendi etiğini de kurar. Hazcı etik insanın davranışlarını haz üzerinden temellendirir. Felsefe tarihinde özellikle Kireneciler ahlakta hazzın savunucuları olmuştur. Hazcı etik savunucularına göre her eylemin biricik gayesi bize en çok hazzı vereni bulmaktır. Hazzın acıdan ayrı olup olmadığı, acısız hazların olup olmadığı ve haz insan doğasının bir parçası mıdır gibi konular hazcı etikte tartışılır. Ödev etiği ne yaptığımızdan ziyade ne amaçla eylemde bulunduğumuz önemlidir. Schopenhauer

üzerinde büyük bir etkisi olan Kant'ın etiği yeterince anlaşılmadan Schopenhauer etiği de hakkıyla anlaşılmaz. Kant'a göre eylemlerimizin etik olup olmasını belirleyen şey niyettir. Eylemlerimizi ödev amaçlı yapmalıyız. Erdem etiği insanın hiçbir amacın nesnesi olmaması gerektiğini, insanın her türlü amacın ötesinde veya üstünde olduğunu savunur. Kant felsefede yarattığı etki Kopernik'in bilimde yaptığı devrim emsalinde etkisi olmuştur. Kant'an sonra felsefenin ancak onun eleştirisi olabileceğini savunanlar var. Schopenhauer da felsefe ve düşünce tarihinin akımlarından ve öğretilerinden etkilenmiştir. Schopenhauer'a göre ahlak merhamet duygusunun eşlik ettiği bir duyguda birliktir. Merhamet ahlak felsefesinin ana erdemidir. Hak duygusu, insan sevgisi de merhametin uzantıları olan erdemlerdir. Ahlak konusu insanın davranışlarıdır.

Çalışmanın son bölümünde elde edilmek istenen, pesimizm konusunun ve bu konunun teoloji, felsefe ve Schopenhauer'daki serencamını çizmek veya hikayesini yazmaktır. Evrendeki kötülüğün varlığı konusu insanlıkla yaşıttır. Teist dinler kötülük problemini dogmalarla açıklama eğilimini taşırlar. Dinlerin sofistike boyutu olan teolojilerde kötülük sorunun Tanrı'nın adaleti ve kudretiyle çelişmeden nasıl savunulacağı ele alınır. Bu konu bizi teodise tartışmalarına dahil etti. Pesimizm bahsinde teodise tartışmalarının gerekliliği açıktır. Teoloji ve felsefe tartışmalarında şu çözüm önerilerinde bulunulmuştur. a)Kötülüğün varlığı yoktur veya kötülük görecelidir; b)Kötülük iyiliğin yokluğudur, bu dünya önceden kurulmuş olan uyum sayesinde en iyi dünyadır; c)Evren mümkün dünyaların en kötü olanıdır.

Schopenhauer insan sefaleti ve ızdırabı üzerine felsefe yapan tarihin en bedbin filozoflarından biridir. Bunda karakterinin kötümser olmasının etkisi olduğu gibi döneminin çatışma ve sıkıntıları da etkili olmuştur. Onun kötümser ve karamsar metafiziğinin en acıklı olarak görülen boyutu ahlak alanıdır. Ahlakın temeline Kant'ın önemsiz ve zayıflık olarak gördüğü acıma duygusunu yerleştirir. Ahlak, iradenin canlılar üzerindeki tahribatını ve gücünü fark etmekle anlaşılabilir. İrade tüm canlılarda kendini tasarım olarak var eder. İradenin tek gayesi istemedir. İsteme canlılardaki bireysellik ilkesini oluşturur. Yaşamın amacı yalnızca yaşamın sürekliliğini sağlamaktır. Yaşamın özü gereği acı olması varoluşun iyi bir durum olmadığını ispatlar. İnsan hayatı arzusun verdiği ızdırap ile doyumun verdiği bir sıkıntı arasında salınımdır. Pesimist varoluşun temel iddiası yaşamak istemektir,

istemek ise bitip tükenmeyen ıztıraplardır. Schopenhauer'un ahlaki canlılar arasındaki ayrımın kuruntu ve yanılsama olduğunu, tüm canlıların iradenin acısından muzdarip olduğunu, acı çeken ile acı çektirenin aynı özden yaratıldığını iddia eder. Varoluştaki birlik fark edildi mi her canlıyla merhamet temelli bir ilişkimiz olur. Merhamet ise başkasının veya ötekinin ızdırabını hissetmek ve ızdırıp çekenle duygu birliğine girmek demektir. Varoluş aynı tözün ürünü olmasına rağmen canlılarda güçlü bir kendini koruma güdüsü vardır. Kendini koruma güdüsü ve yaşama iradesi insanı sırf kendi çıkarı için çabalamaya zorlar. Bu durum canlıları egoizme sevk eder. Egoizm Schopenhauer felsefesinde olumsuz değerler skalasının başıdır. Egoizm canlıların sadece kendi refahı ve çıkarı için başka canlıları yok sayması, onlara zarar vermesi, onları umursamamasıdır. Schopenhauer pesimizmi dünyadaki acıların var oluşun kendinden kaynaklandığını savunur. ızdırıp ve acı doğrudan kendisini gösterir, haz ise negatif bir duygu olup acının yokluğunu ifade eder, Kötülük evrenin tabiatında vardır. Ölüm büyük bir yanılsamadır çünkü bireysellik yok oluşa yazgılıydı. Araştırmamız boyunca mümkün oldukça Schopenhauer'un eserlerinden istifade etmeye ve onlardan referans vermeye özen gösterdim, yer yer farklı kaynaklardan da konunun anlaşılması için atıflarda bulundum, betimleyici ve tasvir edici bir anlatımla meseleleri izah ettim.

BİRİNCİ BÖLÜM

SCHOPENHAUER'UN HAYATI, ESERLERİ VE FELSEFESİ

1.1. SCHOPENHAUER'UN HAYATI VE ETKİSİ

1.1.1. Schopenhauer'un Hayatından Önemli Kesitler

Bir filozofun düşüncesi ve bakış açısı içinde yaşadığı çağ tarafından şekillenir. Bunun böyle olması insanın tarihsel bir varlık olmasından ötürüdür. İnsanın içinde bulunduğu dönemin ruhundan ve tininden etkilendiği gerçeğini dikkate aldığımız zaman filozofun hayalleri, özlemleri, düş kırıklıkları ve acılarının onun bakış açısını belirlediğini görmek mümkündür. İnsan tavır takınan ve alan bir varlıktır aynı zamanda. Her ne kadar Schopenhauer dehanın içinde bulunduğu zamanın ötesine geçip tüm insanlığa hitap ettiğini savunuyorsa da gerçekliği tarihten kopuk ifade etmek çok da yerinde bir tutum olarak görülüyor. Belki de deha bir ayağı tarihte, ufkü evrensele meyilli kişidir. Çünkü insan tarihsel bir varlık olması hasebiyle başka türlü düşünülemez.²

19. yy. romantik Alman filozofu olan Arthur Schopenhauer 22 Şubat 1788'de Danzing şehrinde doğdu. Danzing'in en zengin iş adamlarından olan Heinrich Floris Schopenhauer, oğlunun tüccar olmasını istiyordu. Bu ideallerine uygun olarak oğluna "Arthur" ismini veriyor. Çünkü bu isim Avrupa'da kullanılan ortak bir isimdi. Babası aydınlanmanın liberal ve cumhuriyetçi değerlerine sıkı sıkıya bağlı biri olarak özgürlüğüne düşkün biriydi. Danzing Prusya'nın işgaline uğrayınca bağımsız bir şehir olan Hamburg'a yerleşir. Babası Arthur'un eğitim öğretimi için gerekli maddi servetini geride bırakarak 1805 yılında öldü veya intihar etti.³

Dokuz yaşlarındayken Schopenhauer anne-babasıyla birlikte pek çok Avrupa devletini geziyor, en iyi öğrenmenin dünya kitabından öğrenme olduğunu daha o zaman fark eder, gezileri esnasında görülmeye değer pek çok yeri görüp tanır. Şahit olduğu acılar, yoksulluklar ve felaketler onu derinden etkiler.⁴ Genç Arthur bir

²Takiyettin Mengüşoğlu, **İnsan Felsefesi**, 2. Baskı, Doğu Batı Yay., İstanbul, 2017, s. 220.

³Christopher Janaway, **Schopenhauer**, çev. R. Çağrı Ataman, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 2007, bkz. 11, 12, 13.

⁴Janaway, s. 13.

yolculuk günlüğü tutar, anekdot ve izlenimlerini bu günlüğüne yazar. Bu günlüklerinde bile düşüncelerinin karamsarlığının damgasını taşır.⁵

Annesi Johanna Schopenhauer ise edebi yeteneği olan roman yazarı, aktif ve sosyal bir kadındı. Oğluyla sürekli sorunlu bir ilişki yaşayan annesi 1914'te oğlunu bir daha evine almamak üzere kovdu ve onu bir daha görmedi.⁶ Kocasını öldükten sonra serbest aşk hayatı için elverişli bir yer olan Weimar'da yaşamaya başlar. Böyle bir hayat tarzı oğlunun hoşuna gitmez, annesine tepki gösterir. Annesiyle olan kavgaları onun kadınlar hakkında görüşlerini etkilemiştir.⁷ Annesi romancı yeteneğiyle temayüz etmiş biridir. Oğlunun yeteneklerinin farkında fakat kibirli ve kıskanç yapısı yüzünden oğluyla anlaşmakta güçlük çeker. Bir evde iki dahi olmaz diyen annesi oğluna soğuk davranır. Schopenhauer zekanın anneden, karakterin babadan geçtiğini ifade eder.⁸

Schopenhauer babasının kendisi için uygun gördüğü ticaret işlerini ve kariyerini bırakarak kendini öğrenmeye verdi ve 1809'da Göttingen Üniversitesine gider, iki yıl sonra Berlin'e taşınır. Platon ve Kant'ı o dönemde keşfeder. Friedrich Majer aracılığıyla Upanishad'lara yoğunlaşır. Hint düşüncesiyle hemhal olur.⁹ Babasından kalan mirasla yaşamını idame ettirir, herhangi bir maddi zorluk yaşamadığı için felsefi çalışmalar için yeterince vakti ve imkanı vardı.

Berlin Üniversitesinde Schleiermacher'ın Felsefe Tarihi derslerini ve Fichte'nin Bilinç Olguları ve Bilim Teorisi derslerini izler. Bu derslerde Fichte'nin felsefe ve din birbirinden ayrılmaz şeklindeki görüşlerini Din Üzerine adlı diyalogunda eleştirir.¹⁰

Schopenhauer Jena Üniversitesinde doktorasını "Yeter Sebep Önermesinin Dörtlü Kökü Üzerine" adlı tezle kazanır sonra Dresden'e yerleşir. Newton'a karşı Goethe'yi destekleyen "Görme ve Renkler Üzerine" adlı denemesini yayımlar. Daha sonra da İstenç/İrade ve Tasarım Olarak Dünya'yı yazmaya başlar ve 1818 yılında biten bu eser Brockhaus Yayınevi tarafından basılır. Eser yayınlanır fakat okuyucu bulmakta zorlanır. Schopenhauer Berlin'de doçent olarak ders vermeye başlar. Ders

⁵Edouard Sans, **Schopenhauer**, Çev. Işık Ergüden, Dost Kitapevi Yay., Ankara, 2006, s.14.

⁶Janaway, s.14.

⁷Will Durant, **Felsefenin Öyküsü**, Çev. Ender Gürol, 5. Baskı, İz Yay., İstanbul, 2014, s. 297.

⁸Selahattin Hilav, **Felsefe Yazıları**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2014, s.276

⁹Janaway, s.15.

¹⁰Ahmet Aydoğan, **Schopenhauer**, Say Yay., İstanbul, 2009, s. 27.

saatlerini Hegel'in dersleriyle çakışacak şekilde ayarlar ancak o dönemde rüzgar Hegel'den yanadır, Alman gençliği Hegel'in idealist felsefesiyle büyülenmiş bir vaziyettedir. Umdüğünü bulamıyor ve üniversiteden ayrılır. O tarihlerde Berlin'de yayılan kolera salgını Hegel'in hayatına mal olur. Bunun üzerine hayatından endişelenen Arthur Berlin'den ayrılır. Frankfurt'a yerleşen filozofumuz ömrünün sonuna kadar orada özlemini duyduğu münzevi bir hayat sürdürür.¹¹

Schopenhauer felsefenin üç önemli dayanağı vardır: “Öncelikle ortaya çıktığı tarihsel dönem; ikinci olarak yazış tarzı; son olarak da zaman dışı bir boyut edinmek isteyen ve tüm doktrinlerden kuşkusuz çok daha evrensel bir kapsama ve anlama sahip olmak isteyen doktrinin ruhu.”¹²

Schopenhauer'un içinde bulunduğu tarihsel dönem dilbilimsel ve hümanite düşüncesinin sunduğu perspektif doğrultusunda çığır açıcı çalışmaların olduğu bir zaman dilimidir. Doğal olarak kendisi de var olan entelektüel ortamdan besleniyor.¹³ Düşüncelerini inşa ederken en çok etkilendiği ve eleştirdiği iki önemli filozof Platon ve Kant'tır. Kendisini Kant'ın hakiki halefi olarak görmekle beraber Kant'ı eleştirerek ondan yararlanıyordu. Kant'ın numen olarak gördüğü ve insan bilgisinin ulaşamayacağı dediği 'numen'in bilinebileceğini iddia eder. Schopenhauer'un Kant'la ilişkisi şöyle ifade edilebilir: “Kant sistemini devam ettirmiş, fakat ona, kendi dehasına uygun bir şekil vermiştir.”¹⁴ Schopenhauer Hint mistisizminden ve düşüncesinden de ziyadesiyle etkilenmişti. Hint guruları ve yazarları evrenin hakiki anlamını sezip ortaya koymuşlardır ona göre. Bir üslup insanı olarak engin bir kültür ve bilgiye sahipti. En çok alıntı yaptığı yazar Goethe idi. Ayrıca Fransız ahlakçılara önem verir ve onlardan bol bol yararlanırdı.¹⁵

Güçlü ve çarpıcı bir üslup ve belagate sahip olan Schopenhauer düşüncelerini açık, seçik, vurgulu, temsil, teşbihlerle bezeli bir dille ifade ettiği gibi her hakiki felsefenin de en önemli özelliğinin anlaşılabilirliği ve berraklığı olduğu savunur. Acı belagatının içinde varoluşun ve hayatın beyhudeliği, geçiciliği ve insanoğlunun sefaletinin bin bir türünü görürüz. Ahir ömrüne kadar meçhul ve tanınmayan biri olarak kalmıştır. Bunu çeşitli sebebe bağlamıştır. Hayatı boyunca hak ettiği şöhreti

¹¹Sans, ss.15, 16.

¹²Sans, s. 8.

¹³Sans, ss. 8, 9.

¹⁴Cemal Sena, **Filozoflar Ansiklopedisi**, IV. cilt, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1976, s. 195.

¹⁵Sans, s. 9.

bulamayan ama bir gün mutlaka ününün yayılacağından kuşku duymayan Schopenhauer 1860 yılında soluk almakta güçlük çeker, beslenme rejimiyle yüz yıl yaşayacağını ileri sürmesine rağmen 21 Eylül’de yetmiş iki yaşında akciğer embolisinden hayata veda eder.¹⁶ Schopenhauer’un anlatım tarzı hem edebiyatçıları hem de filozofların dikkati çekmiştir. Alman edebiyatında üslup konusunda etkisi olmuştur. Cahit Tanyol, Schopenhauer’un üslubunu şöyle tasvir eder:

“İfadesi gayet canlı, üslubu saldırgandır. Hegel’de olduğu gibi boğucu bir hava yoktur. Isırır gibi konuşur. Vahşi ve ürkütücü bir tona sahiptir. İnsana zekasıyla değil, iç güdülerıyla hitap ediyormuş gibi gelir. Anlatışındaki cazibe küfürlerini af ettirir. Monoton değil daha fazla dinamiktir. Hücum ederken Kant’a karşı ekseriye alaycı, Hegel’e karşı küçültücü bir dil kullanmakta; ispat etmekten ziyade telkin ve ikna suretiyle okuyucuyu çekmektedir. Güzel, canlı fakat muhatap olmamak şartıyla.”¹⁷

Schopenhauer Hint dini ve Budizm’le açık beslenen ilk Avrupalı filozof olup onu kendisinden önceki filozoflardan ayıran temel hususlar şu şekilde ifade edilebilir;

1- Pek çok düşünür ve filozofun tam aksine düşünsel olgunluğuna ermesi ve eserlerini kaleme alması ömrünün sonuna doğru değil daha erken sayılabilecek bir dönemde söz konusu olmuştu. Temel fikirleri daha otuzlu yaşlardayken teşekkül etmiş, hayatının ileriki dönemlerinde yapmış olduğu çalışmalar erken dönemde yazıp çizdiklerinin yorumundan veya şerhinden ibaret kalmıştır.

2- Acı çekmenin evrenselliğinin üzerine hiçbir filozofun daha önce yapmadığı kadar uzun ve kapsamlı açıklamalar yapmış biridir. İstencin veya iradenin her şeyin temelinde yer alan ve bilinçaltını etkileyen en önemli etken olduğunu savunan ilk kişidir. İstenç kavramıyla bilinçaltının keşfi için önemli bir adım atmıştır.

3- Tarih boyunca insanın akılsal bir varlık olduğunu iddia edenlere karşı aklın veya usun istencin güdümünde olduğunu ifade edip duyguların ve bilinçaltının gün yüzüne çıkmasına ve keşfine büyük katkıları olan ilk düşürlerden biridir.¹⁸

Schopenhauer evhamlı bir ruh haline sahip biriydi. İnsanı sevmez. İnsanlarınların ekserisinin ruhsal ve entelektüel olarak hiçbir değerlerinin olmadığını, tabiatın fabrikasyonundan bir şekilde geçtiklerini savunur. Ona göre “iki ayaklı varlıkların” sohbetleri sıkıcı, gayretleri beyhude, yönelimleri acınası bir haldedir. Onu önemseydiği insan tipi entelektüel veya deha sahibi kişilerdir. Evrenin ve varlığın

¹⁶Sans, s.19.

¹⁷Cahit Tanyol, **Schopenhauer’da Ahlak Felsefesi**, Gendaş Yay., İstanbul, 1998, s. 40.

¹⁸Sarp Erk Ulaş, **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yay., İstanbul, 2002, s. 1282.

sırrını çözen, hisseden bu tür insanların sayısı çok azdır ve kıymetleri bilinmelidir. Schopenhauer sosyal hayata dahil olan biri değildir. Zaten yeterince maddi imkana da sahip olduğu için buna pek lüzum duymuyordu. Zamanını büyük oranda sanatsal ve düşünsel gelişimi için harcardı. Eserlerinde savunduğu merhameti insandan çok hayvanlara gösterirdi. Aşktan, insan sevgisinden, dostluktan yoksun biriydi. İçinde yurt sevgisi de yoktu, Schopenhauer'a göre hayatta övülecek hiçbir şeyi olmayan birinin ilgisini çekebilecek bir şeydi yurt sevgisi. Avrupa'nın ortasında yaşayan kızgın ve şaşkın bir filozofu andırıyordu. Gelişim için dışsal ve toplumsal olana değil içsel olanda derinleşmek gerekir diye düşünürdü. Eserlerinde hiçbir otoriteden çekinmeden, içtenlikle ve cesurca bir üslup kullanır. Kendi bağımsızlığının meyvesini ortaya koyduğu özgün eserlerle taçlandırır¹⁹

Schopenhauer eserlerinde Alman idealistlerini özellikle Fichte, Schelling ve Hegel'i yerden yere vurur. Üniversiteden beri husumet beslediği Hegel'in çalışma ve gayretlerinin felsefe adı almaya layık olmadığını savunur. Hegel'in, şarlatan ve maskara olduğunu, gençlerin zihnini dumura uğratan boş gevezeliklerle uğraştığını, kendisini doyuran devlet erbabına sadık kalarak onların hizmetinde olacak şekilde davrandığını, hakiki bir felsefenin özelliği olan açıklık, sadelik gibi niteliklerden yoksun olduğunu, paradokslarla ve kelime oyunları ile kendisine hayranlık beslettiğini iddia eder. Hegel'e duyduğu kin ve nefret Hegel'in şöhretinden geliyordu. Kendisi bu durumu üniversitenin resmi havası filozofun bağımsızlığına halel getirir diye gerekçelendiriyordu.²⁰

1.1.2. Schopenhauer'un Eserleri, Önemi ve Etkileri

Schopenhauer'un yazdığı kitaplar görmezden geliniyordu veya okunmuyordu. Basılan kitapları da yeterince okuyucu bulamıyordu. Kendisi bunu geçici bir durum olarak görürdü ve birgün mutlaka Hegel ve emsallerinden daha çok meşhur ve okunan biri olacağından şüphesi yoktu. Üniversiteler de eserlerine

¹⁹Janaway, s.12, Tanyol, s. 24.

²⁰Tanyol, s. 37, 38.

ilgisizdi. Bu durumu doğal karşılar ve şunu söyler: “Ateşli hayal gücü öteden beri hep mektep kaçağıdır.”²¹

Ömrünün sonuna doğru istediği şöhrete kavuşur ancak Schopenhauer’un popüler olmasının önündeki engellerden biri çağına aykırı görüşler ileri sürüp aydınlanmacı filozofların savunduğu modern dünyanın eleştirisini yapmasıdır. Onun sisteminin irade özgürlüğüne imkan vermemesi, farklı bir nedensellik anlayışına sahip olması ve ilerlemeci dünya tasavvurlarına karşı pesimist bir dünya görüşüne sahip olması erken tanınmasını geciktirmiş olabilir.²² Modern düşüncenin ve tarihin insanı daha iyiye doğru ilerlettiğine inanmaz. Felsefeyle hakikatin hatırı için uğraşır, çağdaşlarının gönlünü hoş etmek için değil. Eserlerindeki keskin dil ve eleştiriler kendi dönemiyle kavgasını gösteriyor.

Schopenhauer’un eserleri şunlardır;

1. Yeter Sebep Önermesinin Dörtlü Kökü Üzerine (Über die vierfache Wursel des Satzes vom zureichenden Grunde): 1813 Schopenhauer’un doktora tezi olup nedensellik yasasını inceler, Nedenselliğin dört türü üzerine durur. Nedensellik yasasının dört farklı ayrı kökü ayrı ayrı ele alır ve bunların kaynağı zihnimizdedir diye düşünür.²³

2. Görme ve Renkler Üzerine (Über das Sehn und die Farben): Schopenhauer bu çalışmasında Goethe ile arasındaki tartışmalarda Goethe’nin görüşlerinden yana fikirler ileri sürer ancak ışığın kendine ait bir gerçekliği mümkün değildir. İkisinin ortak paylaştığı konu renklerin öznelliğidir. Schopenhauer’a göre renklerin asıl yeri gözümüz olup gözden bağımsız bir görme yoktur, renkler gözümüze ait retina tabakasının fizyolojik özelliklerinin yansımasıdır.²⁴

3. İrade ve Tasavvur Olarak Dünya (Die Welt als Wille und Vorstellung): Schopenhauer bu eserini başyapıtı olarak görülür. Bu eser dört bölümlü bir senfoniyle karşılaştırılmıştır. Dört bölümden oluşan kitapta her bölümün bir temposu ve havası vardır, gerekli görüldükçe daha öne değinilen konulara geri

²¹ Arthur Schopenhauer, **Okumaya ve Okumuşlara Dair**, Çev. Ahmet Aydoğan, 2. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2013, s. 13.

²² Ahmet Uğurlu, **Izdırıp ve Merhamet (Schopenhauer’de İrade-Ahlak İlişkisi)**, İz Yay., İstanbul, 2015, s. 26.

²³ Uğurlu, s.19.

²⁴ Veysel Ataman, **Varolmanın Acısı**, Donkişot Güncel Yay., İstanbul, 2018, s. 22.

dönülür ve geliştirilir.²⁵ Schopenhauer bu kitapta evreni bütüncül ve sistemci bir bakışla kurmayı amaçlar. Evrenin dair nihai açıklamalar metafizisel bir kurguyla mümkün olabilir. Evreni tek bir ilkeyle kurmak ister. Evrene dair bütünsel bir bakışla hem fiziksel hem de insanın dünyasını içerecek şekilde bir ilkeyle kavramayı düşünür ve bunu da irade kavramıyla açıklar.

Schopenhauer esere sonraki yıllarda bazı ilave ve ekler eklemiştir. Felsefesinin temel tezlerini daha otuz yaşındayken yazmış olduğu bu eserde ortaya koyar, hayatının meyvesi, dünyadaki ilk otuz yılının zihninde yarattığı düşüncelerinin ifadesi magnum opus(baş yapıt)u ve felsefesinin sonraki kırk yılının temelini oluşturur. Kitabın içeriği sırasıyla şöyle kurgulanmıştır; birinci bölüm epistemoloji, ikinci bölüm doğanın metafiziği, üçüncü bölüm sanatın metafiziği ve dördüncü bölüm ahlakın metafiziği.²⁶

4. Doğadaki İrade Üzerine (Über den Willen in Natur): Schopenhauer'un Frankfurt'a yerleşmesinden 19 yıl sonra kaleme aldığı ilk metnidir. Fizyolojinin verilerini kendi irade anlayışını desteklemek için kullanır. Ayrıca Hegel'in her şeyi mistikleştirmesinden dolayı ona ve nazari kürsü filozoflarına yönelik eleştiri içeren bölümler de var.²⁷

5. Ahlakın İki Temel Sorunu (Die beiden Grundprobleme der Ethik): Schopenhauer bu eserin birinci kısmında yer alan “İnsan İstencinin Özgürlüğü Üzerine” bölümüyle Norveç Krallık Bilimler Derneğinin ödülünü kazanır. Eserde kendi etik anlayışını açıklar.²⁸

6. Parerga ve Paralipomena (Parerga und Paralipomena): Schopenhauer bu eserinde çeşitli konular hakkında görüş ve düşüncelerini özlü ve mizahi bir şekilde ifade eder, eserleri içinde en çok okunanı, bilgelik, felsefe tarihinin muhtelif evreleri hakkında değerlendirmede bulunur. Parerga bölümünde uzun denemelerinde ideal ile gerçek öğretisini açıklar. Diğer bölümlerde üniversite ve akademiye yönelik

²⁵Nigel Warburton, **Klasiklerle Felsefe**, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Yay., İstanbul, 2006, s. 253.

²⁶David E. Cartwright, **Schopenhauer**, Çev. Sibel Erduman, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014, s. 256.

²⁷Ataman, s. 25.

²⁸Uğurlu, s. 21.

eleştiri, güzelliğin metafiziği, kadınlara yönelik tahkir edici söylemler ve köpeğinin iyiliğine dek pek çok muhtelif konuyu içerir.²⁹

Schopenhauer dünyanın kendisinden unutamayacağı bazı bilgiler öğrendiğini açıklamıştı. Schopenhauer'ın felsefesini tamamıyla benimseyen bir düşünür yoksa da yazdığı eserler farklı kişileri etkilemiştir. En güçlü etkisi estetik teorisi, müzik felsefesi, bilinçdışı alanı görmesi, aşkın ve cinselliğin insan hayatındaki aşırı çekim gücünü, insan varoluşunun sorgulanması ve kötümserliğin ifade edilmesi, güçlü ve edebi üslubundaki anlatım alanlarında olmuştur. Ondan çok etkilenenler Wagner ve Nietzsche olmuştur. Bunların Schopenhauer'un tanınmasında büyük katkıları olmuştur. Freud biliçdışının keşfinde ve cinselliğin etkisi konusunda etkilenir. Jung, Schopenhauer'un hayatın ve varoluşun anlamı hakkında yaptığı çözümleri değerli bulur. Camus hem Schopenhauer'un kötümserliğinden hem de edebi yeteneğinden oldukça etkilenir. Wittgenstein onun eylem felsefesinin etkisini itiraf eder. Thomass Man, Schopenhauer'un üslubunun mükemmelliğinden özgüyle söz eder. Schopenhauer'un Nietzsche düşüncesi üzerine etkisi tartışmasızdır. Eğitimci Olarak Schopenhauer adlı çalışmasıyla bunu ifade eder. Nietzsche düşüncesindeki güç istenci kavramı Schopenhauer'un yaşama istencinin başka bir anlatımıdır. Ancak Nietzsche, Schopenhauer'u nihilizmin modern temsilcisi olarak görüp eleştirilerini sıralar.³⁰ Maupassant, Schopenhauer'un genel olarak okuyucu üzerindeki tesirini şu veciz anlatımında dile getirir.

“Yeryüzünden gelmiş geçmiş düş talancılarının en büyüğü (...). Kül yutmaz bir ehli keyf olan o, inançları, umutları, şiirleri ve ham hayalleri alt üst etti, özlemleri yıktı, insanlarda ne güven bıraktı ne başka bir şey, sevgiyi öldürdü, ideal kadın tapıncını yıktı, kalplerdeki hayalleri yıktı, hiç görülmemiş bir kuşkuculuk tohumu ekti. Alaycılığının ayak basmadığı tek bir yer kalmadı, her şeyin içini boşalttı.”³¹

²⁹Daha geniş bilgi için bkz. Schopenhauer, **Parerga ve Paralipomena**, çev. Levent Özşar, 2. Baskı, Biblos Yay., Bursa, 2015

³⁰Janaway, ss. 158,169.; Sarp Erk Ulaş, Felsefe Sözlüğü, ss. 1282, 1287.

³¹Sans, s.19.

1.2. SCHOPENHAUER'UN FELSEFESİ VE DÜŞÜNCELERİ

1.2.1.Evrenin Var Olma Biçimleri: İrade ve Tasarım Olarak Dünya

Schopenhauer insan sorununu inceleyen felsefe tarihinin son büyük sistemci filozofudur.³² Yaşadığı dönemin geleneklerine uyarak felsefeye epistemolojiyle başlasa da asıl kaygısı yaşam üzerine felsefe yapmaktır. Felsefenin her konusunda fikir beyan etmiştir. Bir sanat teorisi olduğu gibi bir din anlayışı ve ahlak anlayışı da vardır. Felsefi görüşleriyle olduğu gibi kullandığı edebi üslubuyla da etkili olmuştur. Keskin gözlem yeteneği sayesinde insana dair temel sorunlarda verimli çıkarımlarda bulunmuştur. Sahip olduğu engin kültür sayesinde seleflerinden yeterince beslendiği gibi ardıllarını da etkileyen özgün bir düşünür olmuştur.³³

Schopenhauer'a göre öznenen bağımsız bir varlık veya nesne yoktur, insanın bildiği zihninin algıladığından ibarettir, dünya kendini tasarım olarak gösterir, A priori olarak söylenebilecek bir doğru varsa o da: “Dünya benim tasarımımdır.”³⁴ fikridir. Ne kadar insan varsa o kadar tasarım var. Aynı durum diğer canlılar için de geçerlidir. Her canlının diğer varlıklarla ilişkisi ve ilgisi kendi tasarımı ile sınırlıdır. Dış dünyanın algılanması ve varlığı öznenin tasarımıdır. Özne yoksa tasarım da yoktur. Dış dünyanın varlığının ilk koşulu öznedir. İnsan kendi bedenini ve başkasını da tasarım olarak görür.³⁵ Anlamanın ve varlığın öznenen ayrı ve bağımsız olmayacağını Descartes'ın kuşkuları gideren ‘cogito’sunda da, “Düşünüyorum öyleyse varım ya da mevcudum.”³⁶ vardı ancak dünyayı tasarım olarak gören ilk kişiler Hint bilgeleridir, Vedante felsefesidir.³⁷

Schopenhauer'a göre gerçek felsefe idealist olmalıdır. Çünkü felsefe kökene yönelik bir sorgulamadır. Bu da ancak insanın algıladığı ve anladığı şeylerin kaynağı olan akılla söz konusu olabilir. Materyalist bir felsefe kendi içinde çelişiktir. Çünkü

³²Ioanna Kuçuradi, **Schopenhauer ve İnsan**, 3. Baskı, Türkiye Felsefe Kurumu Yay., Ankara, 2013, s. 7.

³³Hilav, s. 275.

³⁴Schopenhauer, **İsteme ve Tasarım Olarak Dünya**, s. 7.

³⁵Schopenhauer, **İsteme ve Tasarım Olarak Dünya**, s. 29.

³⁶Descartes, **Yöntem Üzerine Konuşmalar**, Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yay., İstanbul, 2015, s.70.

³⁷Schopenhauer, **İsteme ve Tasarım Olarak Dünya**, s. 8.

kendisini bile açıklayamaz.³⁸ Materyalizm kendi var oluşunu hesaba katmayı unutan bir öznenin düşüncesidir.

Ona göre tasarım dünyası sebepliliğin ve nedenselliğin hakim olduğu bir evrendir. Tasarım dünyası zaman ve mekan kategorileriyle varlığını tezahür eder. Tasarım iradenin bedenleşmesi ve objektivikasyonu olup iradenin kendisi değildir. Tasarım dünyası varlıkların görünür olduğu iradenin ete kemiğe büründüğü dünyadır. Schopenhauer'a göre Kant'ın en büyük katkısı hiç şüphesiz fenomen ile numen arasındaki farkı fark etmesidir. Kendisini Kant'ın gerçek halefi olarak gören Schopenhauer Kant'taki dualiteyi yani fenomen ve numeni kendince bir yoruma tabi tutar. Numen'in bilinemeyeceğini iddia etmenin bir çelişki olduğunu söyler. Tasarım Kant'ın felsefesindeki fenomen benzeri bir varlığı vardır, irade ise kendinde şey (numen) gibi eşyanın hakikatinin var olduğu yerdir ve bilinebilir.³⁹

Kant'tan sonra felsefede numenin neliğini sorgulan ve açıklan teoriler söz konusu olur. Hegel için numen kendisini özgürlük olarak gösteren 'tin'dir, Fiche'ye göre 'özgürlük'tür, Schopenhauer'da ise 'İrade' dir. Tarih ve kültür yüzyılı olan 19. Yüzyıl büyük sistemlere kaynaklık etmiştir. Reformasyon ve Aydınlanma sonrasında oluşan toplumsal kaosa çözüm önerileri yer alır bu filozoflarda. Schopenhauer Kant'ı aşmak için yine Kant'a dayanarak kendi felsefi mirasını oluşturur.

Schopenhauer felsefesinde en önemli kavram olan İrade (İstenç, İsteme) evrenin özü, çekirdeği demektir: "Dünya benim iradem/istememdir."⁴⁰ İrade herşeyin kendisinden çıktığı ama kendisinin hiçbir şeyden çıkmadığı evrenin temelinde bulunan kör, bilinçsiz varlıktır. İrade aynı zamanda çokluktaki birliği, kaostaki kozmosu gösteren her şeyin dönüp dolaştığı evrenin biricik ve tekçi yapısıdır. Evren tasarım olarak görünür olsa da aslı iradedir. Tasarım her şeyde kendini gösterdiği halde varlığı yanılsamadır. Çünkü aslolan değildir. Varlığını iradeye borçludur. Tasarım cevizin kabuğu ise irade cevizin ta kendisidir. Zaman ve mekan kategorileri nedensellik bağıyla tüm varlığı tasarım olarak çepeçevre kuşatmış ve belirlemiştir. Nasıl ki fenomen yani tasarım görünen ve duyumsanandan ibaretse numen yani İrade de gerçeğin ta kendisidir. Gerçeğe ise ancak dolaysız ve aracısız

³⁸Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 18.

³⁹Veysel Ataman, **Varolmanın Acısı**, Donkişot Güncel Yay., İstanbul, 2018, ss. 62, 68.

⁴⁰Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 9.

ulaşılabilir. Kavramsal bilgiyle ‘kendinde şey’e ulaşmak olanaksızdır. Ona ancak sezgisel olan bir bilinçle gidilir.

Schopenhauer’a göre irade’nin işlevleri çoktur. Her mehulu açıklayan, olan bitenin hareket ettiricisi, var oluşun ve oluşun kaynağı ve her şeyin içinde cereyan ettiğı yer, zaman, neden iradedir. Tüm canlılar var olmak, yaşamak ve güven içinde olmak ister. Bunu onlara sağlayan duygu iradedir. İrade canlıların içinde bulunan yaşama isteğı ve arzusudur. İradenin yegane ve biricik özelliğı ‘’istemek’’tir. Kendisini içgüdü, dürtü, yaşama ve var olma arzusu olarak her an kendini hissettirir. Bu iradenin bir hedefi, gayesi yoktur. Bilinçsiz ve kr olan bu irade tüm varlıkları hizmetinde koşturur. Evren iradenin kendini zorunluluk olarak var ettiğı yerdir.⁴¹

Ona göre varlıklar kendileri için yaşadıklarını düşünürken iradenin tuzağına düşer. Çünkü irade hepsini kendi varlığı için dur durak tanımadan koşturur. Dolayısıyla insan Sokrates’in savunduğı gibi bilen varlık olmaktan daha çok isteyen bir varlıktır, irade her şeydir, her şey iradenin buyruğundadır, irade her şeyi açıklayan ve her şeyi hizmetine ikame eden güçtür. Evrenin başatan başa iradenin görünümüdür. İnsanı taş, bitki ve hayvandan ayırt eden yönü onun bilgiyi kavramlaştırma yeteneğidir. Bu yönüyle iradenin kavraması söz konusu olur.⁴²

Schopenhauer’a göre yaşama iradesinin devamı her şeyin asıl ve tek amacıdır, insan olsun diğer türler olsun hepsi a gözlü ve her şeyi yutan iradenin hizmetindedir. Yaşama iradesi varlıkların rotasını gayeleri doğrultusunda çizer. Yaşama iradesi tüm canlılarda kendini gösterir, somutlaştırır. İrade aşama aşama kendisini açığa çıkarır. En alt düzeyde cansız doğadan bitkilere, bitkilerden hayvanlara hayvanlardan insana doğru gidildikçe bilinç ve duyarlılık düzeyi artar, bilinci en yüksek olan varlıkta yaşama iradesi kendisini en çok hissettirir. Demek ki sahip olduğu bilinç düzeyinden dolayı insan yaşama iradesinin en nesnelleşmiş halidir, tezahürüdür. Bilinci fazla olanın acısı da fazla olur. Tüm canlılar iradenin boyunduruğunda ve buyruğunda hareket eder.⁴³

Schopenhauer’da irade kendini tüm canlılarda dışa vurur, bitkilerden insana doğru bilinç düzeyi yükseldikçe istek ve acılar artar. İstekler iradenin emrinde olmaktır ve acıya acı katar. İradenin bir sınırı yoktur, her daim ister, arzular. Tüm

⁴¹ Arthur Schopenhauer, **Aşkın Metafiziki**, ev. Veysel Atayman, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2018, s.9.

⁴² Kuçuradi, s. 9.

⁴³ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, 20. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010, s. 403.

canlıları sürekli isteklerini doyumakla meşgul olurlar. Halbuki irade asla doymaz ve istekler tatmin olmaz. İradenin her arzusu insanı ızdıraplara ve acılara müptela kılar. Bilinç varlığı olan insan iradeyi ancak yadsıyarak ve istekleri reddederek mutlu olabilir. İstekleri gidermek yeni isteklere kapı açmak demektir.

“Dolayısıyla toplumsal hayatta alt sınıftakiler günlerini temel ihtiyaçlarını tedarik için sürekli bir mücadele ile sürdürürken, bir başka ifadeyle, ızdırapla geçirirken, yüksek sınıflar can sıkıntısıyla biteviye ve çok kere umutsuz bir savaş halindedirler.”⁴⁴

Schopenhauer’da iradenin özelliklerini kısaca şöyle sıralayabiliriz;

1. İrade tektir ve evrenseldir, doğada her şey olup, hareket eder, şekil değiştirir, yaşamak ister. Cansızlardan bitkilere, bitkilerden hayvanlara, hayvanlardan insana kadar her varlık iradenin nesneleşmiş ve dışa vurulmuş halidir.

2. İrade yok olması söz konusu değildir. İrade şekilden şekle girer, görüntüsü olduğu bireyler ve canlılar yok olsa da canlılık ve insanlık yok olmaz. Yok olan sadece kişisel ve tekil iradelerdir, evrensel irade sonsuzdur.

3. İrade mutlak özgürlük demektir. İradenin kendinde şeydir. Metafiziksel olandır. Zorunluluğun ötesindedir. İrade ne bir olaydır ne bir düşüncedir ne de bir nesnedir. Neden-sonuç ilkelerininin tabi olduğu kanuna bağlı da değildir.⁴⁵

Schopenhauer’a göre İradenin varlığının devamı için en güçlü ve olmazsa olmaz olan araç üremedir. Tabiat için tür asıldır ve gayedir, birey yeni varlıkların oluşumu için arızidir, araçtır. Bireyin mutluluğu birincil değildir, türün devamına hizmet ettiği kadar önemlidir. İradenin insandaki fenomeni veya tasarımı insan bedenidir. Bu fenomen üremenin meyvesidir. İradenin en önemli aracı üremedir. Üreme yaşama iradesinin sürekliliğini sağlar. İrade her şeyi kendi amacı için araç olarak kullandığı gibi üremeyi aynı şekilde kullanır. Eros her an ve her yerde iş başındadır. İnsanlar aşık olurken, severken, evlenirken hiçbir etkinin altında kalmadan kendi istekleriyle bütün bunları yaptığını sanırlar oysaki bunların hepsi

⁴⁴Arthur Schopenhauer, **Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine**, Çev. Ahmet Aydoğan, 4. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2013, s. 35.

⁴⁵Sena, s. 200.

iradenin tuzaklarıdır, hileleridir. Tabiat bireyleri yanıltır, bireyler kendi faydaları için çalıştıklarını sanırlarken iradenin arzu ve emellerini gerçekleştirirler.⁴⁶

Schopenhauer'a göre filozofların büyük bir yanılsama ile ihmal ettikleri aşk konusu zannedildiğinden daha önemlidir. İnsan soyunun devam için bir girizgah veya temel olan bu konu tam bir ciddiyetle incelemeyi hak eder. Aşıkların arzu dolu ve yakıcı bakışlarında gelecek nesillerin idamesi için iradenin etkisi kendini hissettirir. Her aşkın tek ve nihai gayesi cinsel sevgi olup gelecek nesillerin varlığını garanti altına almaktır. İnsan neslinin geleceği ve teminatı aşk ve cinsel sevgi ile olur.⁴⁷ Bunun için güzellikle maşukları avlar, amacına ulaştıktan sonra ötesi önemli değildir. Hayvanlar da dünyaya gelecek varlık için yuva yaparlar, büyük fedakarlık ve çabalara girerler.

Schopenhauer'da aşkın amacı varlığın estetikçe olgunlaşmasıdır, herkes kendisinde eksik olanı ve mahrum olduğu yönünü bir başkasıyla tamamlama ve giderme peşindedir. Tabiat güzellik, boy, fiziksel görünüş vb. yönleriyle mükemmel bir varlığı meydana getirmek için cinsleri kışkırtır ve yönlendirir. İnsan da özene bezene, büyük bir ihtimamla en mükemmel ve en ideal tipi yaratmak için kendini cinsel aşk ve cinsel dürtünün oyununa bırakır. Bir arada olma veya birlikte olmanın gayesi meydana gelecek olan varlığın huzuru ve güven içinde yaşamasıdır. Bireyler aşkta kendi mutluluklarından ziyade doğacak olan neslin mutluluk güdüsüyle hareket ederler her ne kadar aksini iddia etseler de.⁴⁸

Her düşünürde yaşam öyküsünün fikirleri üzerinde etkisi olduğu bir gerçek olsa da hiçbirinde Schopenhauer kadar fazla değildir. Çünkü o yaşadığı sevinçlerini, endişelerini, aşklarını, nefretlerini, kıskançlıklarının evrenselleştirerek ve genelleştirerek güçlü bir ifadeyle anlatır. Söz konusu annesinden bulamadığı sevgiyi, şefkati sanki tüm kadınlarda öyleymiş gibi anlatır. Annesinin müsrif oluşunu kadınların savurgan bir tabiata sahip olmasıyla yorumlar. Kadınlar hakkındaki olumsuz tutum ve yargılarında annesinin haz düşkünü bir kadın olması, bencil, hafif meşrep ve analık duygusundan uzak biri olması önemli rol oynamıştır. Aynı şekilde anne ve babası arasındaki yaş, karakter, statü ve dünya görüşü farkı, aile

⁴⁶Arthur Schopenhauer, **Aşka ve Kadınlara Dair**, Çev. Ahmet Aydoğan, 7. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2014, s. 43.

⁴⁷Schopenhauer, **Aşka ve Kadınlara Dair**, ss. 36-39.

⁴⁸Schopenhauer, **Aşka ve Kadınlara Dair**, s. 45.

sıcaklığından uzak büyüyen biri olması gibi olumsuzlar çocuk ve genç Schopenhauer'un düşünce ve fikir dünyasını etkilememesi mümkün değildir.⁴⁹

1.2.2. İbret Alınmamış Bir Sahne: Tarih

Schopenhauer düşüncesinde tarihte aradığımız kavram değişmeden kalan, insanın doğası ve onun faaliyetleridir. Tarihin idesi tekildeki ve tikeldeki tümeli yakalamak ve bulmaktır. Tarihte aynı olanın sürekli olanın form değiştirerek var olduğu su götürmez bir gerçektir.⁵⁰ Ona göre tarihin bir amacı veya gayesi yoktur. Her şeyin en temelinde yer alan yaşama iradesinin bir amacı olmadığından dolayı, tarihe yön vermek ve tarihin gidişatını birtakım gayelerle tayin etmek, tarihi teleolojik bir perspektifle okumak mümkün değildir. Tarihte irrasyonel olanın egemen olduğu bir gerçektir. Schopenhauer felsefesinin ayırt edici yönü dünyayı anlamlı bir şey olarak görmemesi, dünyanın anlamsız olduğunu savunmasıdır. Hegel gibi tarihi Tin (Geist)'in açılımı veya ilerlemesi olarak görmez. Gerçek olanın akla uygunluğu ve akla uygun olanın da gerçek olduğu Hegelci tarih tezinin saçma olduğunu ileri sürer. Onun yaptığı ve yapmak istediği şey Hegel'in aksine anlamsız bir dünyada insana yolunu buldurtmak ve yaşamaya değmez olan bu dünyada insana bir çıkış yolu göstermektir.⁵¹

Tarih insanın yaşadığı serüvenlerdir. Tarihin iyiye gittiğini savunan iyimser ve ilerlemeci tarihçiler var. İyimserci tarih savunucularına göre tarih insanoğlunun sürekli olgunluğa ve yetkinliğe doğru gittiği bir gerçektir. Tarihin ufku ilerlemeye ayarlıdır. İlerlemce tarih görüşünü savunanlar iyimserliklerini kurdukları sistemlerde anlatırlar. Karamsar tarih tasavvuruna sahip kişiler için tarihin başında iyi bir dönemin varlığı varsayılsa da tarihin sonuna doğru gidildikçe her gelen gün giden zamanı arattırır. Örneğin, Antik Yunan'da Hesiodos'a göre başlangıçta her şey iyidi, insanlar zamanla bozuldu, utanma ve adaletin barınacak yeri kalmadı. Tanrılar tarafından ilk yaratılan soy altın soydur. Altın soy gayet erdemli bir hayata sahip olmuşlar. Birinci soya göre kötü bir gidişata sahip olan bu nesle gümüş soy denilir.

⁴⁹Tanyol, ss. 15, 16, 32.

⁵⁰Arthur Schopenhauer, **Güzelin Metafiziği**, Çev. Ahmet Aydoğan, 2. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2003, s. 72.

⁵¹Gökberk, s. 390.

Gümüş soydan sonra gidişat daha kötüye gider, insanlık tunç soyu devrini yaşar. Tunç soydan sonra şairlerin şiirlerinin konusu olan bir soy gelir ve bu soya tanrısal soy denilir. En kötü soy ise beşinci sırada yer alan demir soyudur. Hesiodos bu soyun zamanında yaşadığı için ölümü yaşama yeğler.⁵² Hesiodos tarihin gidişatını iyiden kötüye doğru olduğunu düşünür. Mutluluk çağı tarihin ilk dönemlerindedir diye varsayar. İyimser bir tarihçi için bir gün elbette insanlık mutluluk çağını yaşayacak, işte o zaman hep insanlığın yıldızının parladığı bir zaman dilimi olacak. Tarih en büyük terbiye okuludur; milletler neyin doğru, neyin yanlış olduğunu da anlayacak ve kavrayacak kıvama geleceklerdir ancak tarih en büyük mahkemedir; bu mahkemede mahkumlar hep haksızlardır, hakimler ve galipler ise haklılardır.

Schopenhauer'a göre tarih iyiye gitmiyor. Tarih insanoğlunun sefalet, aptallığının ve gülünç olduğunun kendini her an trajik olarak gösterdiği sahnelerdir. Tarihte hep aynı olaylar cereyan eder. Tarih ilminin görevi insanlık mirasının unutulmasına karşı teyakuzda olmaktır Asıl önemini insanlığın değerli ve ilginç olan hatırasını korumakla ortaya koyar. Uluslar kendi çalışma ve çabaları yerine komşularının zaaf ve eksiklerinden yararlanıp saldırıyı göze alırlar. Böylece yağmala, işgal, ganimet tek gaye olur. Öyle anlaşıyor ki tarih bir savaş anlatısıdır. Tarihteki savaşların gayesi sömürü ve hırsızlıktır. Tarihten öğrendiğimiz ders milletlerin tarihten ders ve ibret almadıkları gerçeğidir. Halbuki tarihçiler bize yalan dolan sahneleri değil gerçeğe yalancı ayırt edecek bir anlatım sunmalıydılar. Tarihi öğrenip insan soyunu ahlaki ve sanatsal olarak geliştirip terbiye etmeliydik.⁵³“Akıl (yetisi) birey için neyse, tarih de insan soyu için odur”⁵⁴

1.2.3.Acılardan Kurtuluşun İki Aracı: Ahlak ve Sanat

Schopenhauer'a göre ahlak bireyin doğasında olana uygun hareket etme yetisidir. Ahlak felsefesine giriş varlıklardaki acılara aşina olmakla ve farkında olmakla başlar. Nasıl ki kutsal kitapta önce söz vardı diye ifade ediliyorsa aynı şey Schopenhauer düşüncesinde her şeyden önce acı vardı denilebilir. Hayat acılarla

⁵²Hesiodos, **İşler ve Günler, Tanrıların Doğuşu**, Çev. Furkan Akderin, 2. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2014, ss. 8,9.

⁵³Schopenhauer, **Güzeliin Metafiziği**, s. 74.

⁵⁴Doğan Özlem ve Güçlü Ateşoğlu (Haz.), **Tarih Felsefesi**, 2. Baskı, Doğu Batı Yay., Ankara, 2012, s. 255.

doludur. Hayatın acıları sadece insanda değil tüm canlılarda söz konusu. Her varlık kendi bireyselliğine gömülmüş vaziyette. Ahlak tüm canlılardaki acının temelinin bir ve aynı olduğunu idrak edip merhamet gözüyle varlığa yönelmektir. İnsan bencil bir varlıktır. Merhamet bizi bencilliğin kasvetinden kurtarıp tüm varlıklarla ortak bir hissayatta olduğumuzu söyler.

Schopenhauer düşünce ve edebiyat dünyasında daha çok ahlak felsefesiyle etkili olup ün kazanmıştır. Ona göre insanın yapıp etmelerinin kaynağında yer alan temel etken mutlu olma isteğidir. İnsan bu dünyaya gözünü açar açmaz kendini bin bir türlü tehdit ve tehlikenin ortasında bulur. Güçlü bir yaşama isteğiyle ayakta kalmaya çalışır. Bir gün mutlu olacağı vehmiyle bekler. Aradığı mutluluk ne geçmişte elde edilmiştir ne de şimdide vardır. O zaman gelecekte olabilir mi diye umut eder. Ancak her gelen gelecek gün geçmişe karışır ve bir türlü beklenen mutluluk bulunamıyor. Bulunmaz da zaten. Çünkü insanın payına düşen mutlu olmak değil mutsuz olmamaktır, hazzı elde etmek değil acı çekmemektir. Demek ki mutluluk pozitif değil negatif bir durumdur. İnsanı mutsuz eden istekleridir, bencilliğidir. İnsanoğlu kendini tüm evrenden ayrı ve ayrıcalıklı bir varlık olarak görüp ayırt eder. Bu ayrıcalığı bir yanılsamadır. İnsanın kaderi evrenle bağlantılıdır. Tüm varlıklardan ayrı olma isteği yanlış bilinçten kaynaklanır. Yapılması gereken tüm canlılarla şefkat ve merhamet temelli bir bakış açısını özümsemektir. İnsan bir bütünün parçasıdır. Parça bütünden büyük olamaz ve ayrı olamaz. O zaman ahlakta birey sadece kendi bencilliğini doyurmaya çalışmamalıdır aynı zamanda diğer canlıların yaşam şartlarını kolaylaştırıcı ve onlarla merhamet temelli bir yol yöntemle hareket etmelidir. Yaşama istencinin özü istektir. Tüm canlılar kendi istekleri peşinde koşarlar. İstekler çarpışınca kavga, çatışma ve dışlama söz konusu olur. Eğer istekleri susturursak ve yaşama iradesinin olumsuzlarsak tüm varlıklarla ve kendimizle dostane bir ilişki için ilk adımı atmış oluruz. Böylece ahlaki olana uygun davranmış oluruz.⁵⁵

Schopenhauer'a göre dünyadan el etek çekmek ve yaşama iradesinin gereklerinden yüz çevirmek ahlaki olarak bizi olgunlaştırır. İnsan toplumsal hayatta kendini isteklere kaptırdıkça mutsuzluğuna mutsuzluk katar. Yaşama iradesini olumsuzlamak yaşamı sonlandırmaya teşvik veya telkin değildir, intiharı çıkış yolu

⁵⁵Hilav, ss. 292, 293.

olarak görmek değildir. İntihar yaşama iradesinin yok oluşu değil en üst seviyede onaylanmasıdır. Çünkü intihar eden kişi kalıcı olan yaşama iradesiyle değil geçici olan yaşamın kendisiyle mücadele etmiştir. İntihar yanlış bilinçle doğru olmayan bir müdahaledir, iradenin kendisini değil, görünüşünü yok ettiği için bir çıkış yolu değildir.⁵⁶

Schopenhauer'un sanat teorisi Platon'un idealar öğretisine dayanır. İdealar şeylerin ilk hali, kalıcı örneklerini açıklayan varlıklardır. Şeylere nedensellik zinciri dışına çıkıp bakma olanağını sanatla yakalarız. Tek tek nesneler belli bir cinsin, tipin eksik tezahürleridir, dışı vurumdur. Sanat özün peşindedir. Sanatın nesnesi (resim, heykel şiir) şeyin aslını değil benzerini, taklidini gösterir. Sanatta anlama mantıksal önermelerle değil sezgisel kavrayışla kendini ifade eder. İdeal olanı dolaylı hissetmektir. Estetik hazzın amacı kendisidir başka bir şey değildir. Estetikte gaye kendisi olmaktan çıktı mı haz da kaybolur.⁵⁷

Schopenhauer'da sanatın işlevi münferit bir örnekten yola çıkarak türü (idea) bulmaktır. Her olay kendi türünü temsil eder. Yani sanat eseri kavramın peşinde olup başarısı da platonik ideayı ne kadar tecelli ettiğiyle ilgilidir.⁵⁸ Mesela müzikte belli bir keder veya sevinç ezgi yoluyla söylenir ve bundan etkileniriz. Çünkü herkes kederlenir ve sevinç duyar. Aynı şekilde insanın herhangi bir durumunu tasvir eden bir sahne de insanın özünde bulunan bir duyguyu bize hissettirir. Biz bir şiiri dinlemekle, bir sahneyi izlemekle veya müzik parçasını icra etmekle ideayı sezgisel olarak içimizde yaşarız.⁵⁹

İnsan nedensellik bağlarıyla sınırlanmış ve kısıtlanmış bir varlıktır. İnsanı nedensel olanın dünyasından çıkarıp ona özgürlüğü tattıracak olan ve onu idea ile buluşturacak olan imkan ancak sanat yoluyla var olabilir. Hayatın acılarından ve cehennemden farksız olan bu evrende bizi rahatlatacak ve acıları hafifletecek olan duygu sanattır. Sanat bizi iradenin yanılsamalarından ve illüzyonundan kurtarıp idenin kendisiyle buluşturur.

Schopenhauer'a göre sanat iradenin susturulması yoluyla, nesnel, safi bir zihinsel ve ruhsal halle hemhal olmakla mümkündür. İnsan çıkar gözüyle eşyaya ve

⁵⁶Hilav, s. 293.

⁵⁷Hilav, s. 291.

⁵⁸Schopenhauer, Güzelin Metafiziği, s. 45.

⁵⁹Schopenhauer, Güzelin Metafiziği, ss. 33, 48.

nesnelere baktığı müddetçe iradenin etkisinde kalır. Estetik haz ancak çıkarsız bir tecrübeyle mümkündür. Çıkarsız olanı kavramak sanatın sağladığı bir imkandır.⁶⁰

Yaşama iradesi kendisini en çok da acı olarak belli ettirir. Yaşama iradesi doyurulamaz. O halde yapılacak en doğru tavır onu susturmak, söndürmektir ve yadsımdır bu da ancak sanatla olur, sanat bir kurtuluş olarak kendini sunar. İnsan sanat yaparken istemenin emrinden azade hareket eder. İstemenin buyruğunu aşp sanatkarca hareket etmek insana bir rahat soluk verdirtir. Sanat yegane kurtuluş yoludur.

Schopenhauer insanı akıllı, sanatçı ve ulu insan olmak üzere üçe ayırır. Akıllı insan nedensellik içinde eylemde bulunan, fenomen olanın gerçekliğine bel bağlayan, egoistçe dürtülere kendini kaptırandır. Sanatçı insan tipi istemesini ara sıra susturan ve kendinde şeyi ide olarak resmeden kişidir. Ulu insan ise istemesini susturan, bilen ve isteyen ideal insandır.⁶¹ Özgürlük yalnızca ve sadece dahiler ve bilgelerin nasibidir, o da anlıktır. Özgürlük nedensellik yasasından çıkmak demek değildir. Özgürlük zorunluluğun farkına varmaktır, nedensellik yasasını bilip eylemektir, sıradan insanın eylemleri nedensellik yasasının etkisindedir ve eylem sahibi bunun farkında değildir. Sanatçı sanat faaliyetinde bulunurken fenomen dünyasının ötesine geçip doğrudan numen olanla muhatap olur. Sanatçı özü yakalattırır.

1.2.4. Din: Halkın Metafiziği

Schopenhauer'da dinin anlamı onun muhataplarına göre değişir. Halk için din bir gereklilik ve zarurettir. Çünkü halkın ahlaken olgunlaşması ancak din yoluyla mümkün olur. Din halk için veya avam için lüzumlu iken havas için ise gereksiz, yer yer zararlıdır. Zararlı olması onun zihinsel yetenekleri dogmaların etkisinde bırakmasıdır. Felsefe küçük bir azınlığın anladığı ve faydalandığı bir anlatım iken din çoğunluk için bir ifade şeklidir. Dinin hitap şekli semboller ve simgelerle olduğu halde bu simgelerin kendisi amaç değil araç olarak görülmelidir. Din kurucuları çoğunluğa hitap edecek bir hitabete sahip olmuşlar. Çoğunluk sığ ve yavan zihinsel halleriyle ancak otoritenin buyruklarına itaat eder. Dinsel otorite ve devlet toplumsal

⁶⁰Schopenhauer, *Güzelin Metafiziği*, s.15.

⁶¹Ali Taşkın ve Metin Becermen, *Felsefe Tarihi II Rönesans, Yeniçağ ve XIX Yüzyıl Felsefe Tarihi*, 2. Baskı, Sentez Yay., 2013, Ankara, s. 435.

düzen ve ahenk için için canla başla uğraşırlar. Bunu başarmanın en kolay yolu dinsel dünya inancıyla olabilir.⁶²

Schopenhauer'a göre insanlar anlam arayışında içinde olan ve belli bir yaşam tarzı için de akıllarıyla uyumlu ve onların seviyesinde olan bir yorum biçimini ihtiyaç duyar. Dinler varlıktaki meçhullüğü açıklama ve anlama gayesiyle hareket eder. Dinler günlük hayatın iğrenç uğraşları, angaryası ve maişet derdi içinde kaybolmuş ve yüksek hakikatleri apaçık olarak kavramaktan uzak halk için birer klavuzdur. Halkın çaba ve gayretleri günlük kaygılarla sınırlıdır, ufku ihtiyaçlarıyla çizilmiştir, maddi olanın dışındakiler ilgisini çekmez. Dinler yüksek hakikatleri benzetmelerle anlatırlar, avamın algı ve anlayış düzeyine uygun bir metafizik kurarlar. İnsan metafizik bir dünya görüşü kurmadan yaşamını sürdürmez. Din halkın veya kitlelerin metafiziğidir. Kitlelerin manevi ve ahlaki ihtiyaçlarına anlaşılır cevaplar verir. Halk soyut olana ve felsefi olana yatkın değil. Dinler hakikatleri sembollerle ve teşbihlerle anlatır. Mitoslar ve alegoriler olmasa halk hepten hakiki olandan habersiz kalır.⁶³

Schopenhauer düşüncesinde her din kendi mensuplarına ve inananlarına anlayabilecekleri bir inanç sistemi telkin eder. Dinlerdeki anlatım tarzları farklı farklı olsa da özünde ifade ettikleri aynıdır. Halk yüksek hakikatleri soyut bir dille anlamaz. Dinler de bunun bilinciyle hareket edip toplumda eğitim faaliyetlerine başlarlar. Dinlerde metafiziksel anlatılar farklı olsa da tüm dinler ahlak konusunda birleşirler. Zaten dinden beklenen en büyük görev de ahlaktır. Metafiziksel anlatımlar özünde yanlış da olsa pratik işlevinden dolayı önemlidir.⁶⁴

Schopenhauer dinlerin işlevlerini yapmadığı ve insanlığa büyük zararlar verdiği durumları da sayar. Ona göre teoride dinler özellikle Hristiyanlık'ın asıl amacı ve gayesi ahlaki erdemler va'z etmek olsa da pratikte tam aksi tablolar cereyan etmiş olduğu bir gerçektir. Dinler tarihi, tarihte dinlerin birbirlerine ve diğer insanlara yaptığı fenalıkları anlatan sayfalar az değildir. Din savaşları, haçlı seferleri, sapkınlar için kurulan mahkemeler, Sokrates'e içirilen baldıran zehiri, Bruno'nun yakılarak öldürülmesi birer kara tablo olarak önümüzde duruyor.⁶⁵ Hristiyanlık ilmi

⁶²Arthur Schopenhauer, **Din Üzerine**, Çev. Ahmet Aydoğan, 3. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2013, s. 42, 55.

⁶³Schopenhauer, **Din Üzerine**, s. 42.

⁶⁴Schopenhauer, **Din Üzerine**, ss. 42, 69.

⁶⁵Schopenhauer, **Din Üzerine**, s. 44.

ve felsefî çalışmaların hakikatin hatırı için yapılmasını hoş görmemiş. Hoş görmemekle kalmamış aynı zamanda yapılan ilmi faaliyetleri boğmaya ve ilim adamlarına engel olmaya gayret göstermiş. Tüm gayesi kendi teolojik dogmalarının hizmetinde olan bir felsefe ve ilim yaratmak ve nihai açıklamaları felsefeye değil teolojik argümanlara dayandırmak olmuştur.⁶⁶

Schopenhauer'a göre dinler kanaatlere değil vahiy ve inanca dayalı olduğu için akli sınamalarla test edilmeye açık değildir. Ona göre göre dinlerin insanın akli melekeleri üzerinde zaman zaman olumsuz etkileri de olmamış değildir. Küçük yaşta çocuklara sürekli tekrar edilerek öğretilen dogmalar ve inançlar bağnazlık ve hoşgörüsüzlüğe sebep olup vicdan, merhamet ve insani duyguları dumura uğrattır. İleride kendilerine öğretilebilecek gerçeklere duyarsız kalırlar ve başka doğruların olanağına inanma ve kabul etme isitdatlarını yitirirler. Nitekim pek çok anlayışlı ve zeki insanın erken yaşlarda telkin edilen ve inandırılan dogmaların etkisiyle olumsuz etkilendiği tecrübeyle sabittir.⁶⁷ Schopenhauer din eleştirileri genelde teist dinlere özelde Hristiyanlık ve Yahudilik dinine yöneliktir. Ancak Hristiyanlıktaki pesimist ve ahlaki bakışa önem verir, merhametin ve acımanın Hristiyanlıktaki yerini övgüyle zikreder.

Schopenhauer'a göre mecaz havastan avama indirilince hakikat diye zannedilir. Dinin en büyük talihsizliği anlattığı sembollerin hakikat sanılmasıdır. Din hakikatleri mitos ve mecazlara büründürmese halkın aydınlanmasını bekleyip ondan sonra hitap ederse çok geç kalır. Kitleleri felsefi ve ilmi olarak aydınlatmak büyük emek gerektirdiği gibi böyle bir gayret başarısızlıkla da sonuçlanması olasıdır. Bu da onların aleyhinde olur. Halk için iyi olan karışık, temellerlendirmelere dayanan önermeler ve gerçekler değil yalın ve açık bir dille anlatılan mesellerdir. Alegorik hakikat anlatımı kaçınılmaz bir yöntemdir. Kalabalıkların ahlak ve terbiyesi için pratikteki kolay olan yapılmalı ve devam eden pratik teorik olana tercih edilmelidir. Aynı şekilde apaçık hakikatlerin kitleler nezdinde kıymeti harbiyesi yoktur. Onlar hakikatin kendisini değil ancak suretini alabilirler. Onlardan saf hakikati kavramalarını beklemek gerçekleşmeyecek bir beklentidir.⁶⁸

⁶⁶Schopenhauer, Din Üzerine, s. 51.

⁶⁷Schopenhauer, Din Üzerine, ss. 45,46.

⁶⁸Schopenhauer, Din Üzerine, ss. 52,57.

Schopenhauer'da din ve felsefe ilişkisi ortak hedefler ve yollarda buluşsa da kimi zaman çatışmalar ve çelişkiler de söz konusu olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Din kitlelerin anlayış eksikliğinden ötürü yalan kılığına bürünür. Yani mecaza girer. Bu da hakikate zarar verir. Felsefenin yalın gerçeklerinin dinin alegorik dünyasını mağlup etmemesinin temel sebebi din mensuplarının küçük yaşta zihinlere kazıdıkları dogmalardır. Felsefe giden yol önce dinsel olanın yarattığı karanlığı dağıtmalı ondan sonra hakikat için taşlar döşenmeye başlanmalıdır. Din ilk haliyle anlaşılırsa zorunlu olarak bir kötülük olarak damgalanmalıdır. Çünkü hakikatin hatırı her şeyin üstündedir.⁶⁹

Schopenhauer'a göre dinin politik kullanımı da var. Dinler siyasette iktidarların ikamesi ve idamesi için krallar tarafından işlevsel görülmüştür. Krallar halkın dini duygu ve değerlerini kendilerine itaat etmeleri için ve iktidarlarını sürdürmek için destekleyip korumuşlar. Bu yolla kendi meşruiyetlerini pekiştirip kendilerine olan bağlılığı arttırmışlar.⁷⁰ Dinler zeka ve akla hitap edip ikna etme yöntemi yerine gönle ve yüreğe hitap eder, insanın duygusal yönüne ağırlık verip ödülleri de duygusaldır. Bunun böyle olmasında dinin muhatap kitlesinin ihtiyacı daha çok inançsal olana ve somuta yönelik olmasıdır.

Schopenhauer'a göre dinleri kötülük problemine bakış açılarına göre iyimser dinler ve kötümser dinler olarak ikiye ayırabiliriz.⁷¹

A. İyimser Dinler: İyimser dinler Yahudilik ve İslam'dır. Yahudilik iyimserliğin en aşikar halini temsil eder. Her şeyi mükemmel yaratan Yehova'nın eseri olarak görür. Evrenin ve insanın dünyası muhteşem bir tasarımın ürünüdür. İnsanın sefaleti ve ıstırapı yerine dinsel olanın hukuki ve şekilsel boyutuna yoğunlaşır.

B. Kötümser Dinler: Hint dinleri, Budizm ve kısmen Hristiyanlıktır. Bu dinlerde ilgi ve temalar insanoğlunun acısı ve sefaleti üzerinedir. Bu dinler insan ızdırabını gidermek ve onu teselli etmek öğretilerinin temeline yerleştirirler.

⁶⁹Schopenhauer, Din Üzerine, s. 61.

⁷⁰Schopenhauer, Din Üzerine, s. 95.

⁷¹Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s.103.

İKİNCİ BÖLÜM

SCHOPENHAUER'UN AHLAK FELSEFESİ

2.1. SCHOPENHAUER ÖNCESİ BELLİ BAŞLI AHLAK DÜŞÜNCELERİ

2.1.1. Ahlakın Neliği

Schopenhauer ahlakına geçmeden önce ahlak hakkında bazı temel bilgileri vermek gerektiği gibi Schopenhauer öncesi öne çıkan ve onun felsefesinde etkisi olan ahlak anlayışlarından da söz etmek doğru bir yaklaşım olur.

Ahlak Arapça'dan dilimize girip “töre, gelenek, alışkanlık, huy, karakter vb.”⁷² anlamlarını içerir. Bu anlamların yanı sıra “yaratılış, seciye, mizaç” gibi anlamlara da gelip “hulk” kelimesinin çoğuludur. Ahlak kelimesinin batı dillerindeki emsalleri de benzer anlamlara sahiptir. “Etik, sözcüğü Grekçe “ethos”, “moral” sözcüğü de Latince “mores/mor” olup töre, “gelenek, görenek, alışkanlık, yerleşikleşmiş duygululuk hali, karakter, huy, mizaç”⁷³ vb. anlamlarına gelmektedir.

Ahlakın terim anlamı ise şöyle tanımlanmıştır: “Genel anlamda, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünü; bir kimsenin iyi niteliklerini ya da kişiliğini ifade eden tutum ve davranışlar bütünü, huy. İnsanların kendisine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkeler bütünü ya da kurallar toplamı.”⁷⁴

Ahlak Felsefesi (Etik) şu şekilde tarif edilmiştir: “Ahlaksal olanın özünü ve temellerini araştıran bilim, insanın bireysel ve toplumsal yaşamındaki ahlaksal davranışları ile ilgili sorunları ele alıp inceleyen felsefe dalı.”⁷⁵ Etik ile ahlak arasındaki fark ahlakın daha öznel etiğin ise genel nitelikte olmasıdır. Aynı şekilde ahlakın yerel ve mahalli boyutu evrensel boyutuna baskın gelebilir. Etik ise ahlakla ilgili savları ve tezleri inceler, onları objektif bir şekilde tarif ve tasnif eder. Etik felsefenin en güncel disiplinlerindendir. Ancak etik ahlak ayrımının ortadan kalktığı veya aynı anlama gelmediği durumlar da yok değildir.

⁷²Doğan Özlem, **Etik-Ahlak Felsefesi**, Notos Kitap Yay., İstanbul, 2014, s. 175.

⁷³Özlem, **Etik-Ahlak Felsefesi**, s.175.

⁷⁴Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 3. Baskı, Paradigma Yay., İstanbul, 1999, s. 17.

⁷⁵Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, 4. Baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1988, s. 74.

Eski Yunan düşüncesinde olgu-değer ayrımı söz konusu değildi. Olgu-değer ayrımı modern toplumda benimsenen bir anlayıştır. Sosyal bilimlerin özellikle pozitivist yorumlarında hararetle savunulur. Modern toplumda etik konusu betimleyici etik ve normatif etik olarak tasnif edilmiştir. Buna göre insan eylemlerinde ve önermelerinde olan bitene yargı veren ve değer biçen etiğe normatif etik denir. Yalnızca önermeler sınıflandırılır, tasvir edilir ve savunulan görüşlerde mantıksal bütünlük aranıyorsa buna da betimleyici etik ismi verilir.⁷⁶ Ancak olgunun değerden bağımsız olabileceğini söylemek çok doğru görülüyor çünkü insan eylemleri değerden bağımsız olamaz.

2.1.2. Eudaimonist (Mutlulukçu) Etik

Mutluluk Antik Yunan ahlak felsefesinin başat kavramlarından biridir. Mutluluk öğretisinin en eski savunucularından olan Aristoteles, insanı toplumsal bir varlık olarak tarif eder. Ona göre toplumdan uzaklaşarak inziva hayatını tercih edip dünya nimetlerinden uzak durmak insanı mutlu etmez. İnsan içinde bulunduğu toplumun gelenek ve görenekleriyle yaşar. Ahlak ve siyaset insan için mutluluğun yollarını bulmak için seferber olması gereken ilimlerdir. Ahlakın hedeflediği bireylerin mutluluğu siyaset ise bireylerden oluşan toplumun mutlu olmasının kanunlarını araştırır. Ahlakı olmayan hukuk yoktur. Her hukuk veya siyaset belli bir ahlak görüşünü benimser. Kimi filozoflar için ahlakın amacı insan için ‘en yüksek iyi’yi bulmaktır. En yüksek iyi ise mutluluktur(eudaimonia).⁷⁷ Aristoteles’e göre ‘‘Mutluluk ruhun erdeme uygun etkinliğidir.’’⁷⁸ Mutluluğu erek olarak görenlerden biri de ilk etikçi olan Aristoteles’tir. Ona göre ahlak birey için iyi olanı bulmak durumundadır. Her şeyin iyisi kendi işlevini yerine getiren özelliğidir. Gözün ‘iyi’si görmedir, ayağın ‘iyi’si iyi yürümedir. Genel olarak insan için en iyi olan insan doğasını en iyi ifade eden yönüdür. İnsanın bitkilerle ortak olan yönü olduğu gibi hayvanlarla da ortak yönü vardır. Ancak bunlardan hiçbiri insanın özünü, ayırt edici yönünü temsil etmiyor. Peki insanın özünü temsil edip onu mutlu eden nedir? Teorik yaşamdır insana yaraşan. Teorik yaşam sayesinde doğamız gereği olan bilme ve

⁷⁶Ahmet Cevzici, **Ahlak Felsefesi**, Say Yay. İstanbul, 2014, s. 35.

⁷⁷Özlem, **Etik-Ahlak Felsefesi**, s. 46.

⁷⁸Aristoteles, **Nikomakhos’a Etik**, Çev. Saffet Babür, 4. Baskı, BilgeSu Yay., Ankara, 2012, s. 20.

öğrenme ihtiyacımızı tatmin ederiz. Teorik yaşam insanı yetkin bir tanrısal nitelik olanla buluşturur.⁷⁹

Aristoteles'e göre erdem mutluluktan sonra elde edilen bir ödül değildir, erdemle beraber var olan veya ortaya çıkan bir etkinliktir. Erdem hakkında bilgi insanın erdemli olması için yeterli değildir. Bunun için pratikte çabalamak gerekir. Erdemli olanı isteyerek ve erdemli davranarak mutlu oluruz. Aksini yaptığımız zaman mutsuz oluruz. Erdem aşırıya kaçmadan ve edilgen kalmadan ifrat ve tefritten uzak olanı tercih ederek itidali yaklamakla söz konusu olabilir. İfrat ve tefrit yerilen ve hoş görülme, itidal ise övülen ve istenendir. Mesela cesaret korkaklık ile gözü karalık arası ortak olandır ve erdemdir.⁸⁰

Herkes için 'orta olan' veya iyi olan aynı olmayabilir. İçinde bulunulan şartlar ve herkesin içinde bulunduğu durum farklı olduğu için böyle bir tablo ortaya çıkar. İyi olanı deneme yanılma yoluyla ve tecrübeyle elde etmek mümkündür.⁸¹ İyi yaşamak ise aklın klavuzluğunda ve ışığında olan yaşamdır. Ruhun erdemlere göre bir yaşam tarzı benimsemesi onun iyi bir yaşama kavuşmasını sağlar. En yüce erdem ise tefekkür olup insanı tanrısal olanla temaşaya götürür. Erdemlere göre bir hayat sürdürdükçe mutluluğu yakalamış oluruz. Erdeme dayalı bir hayat ne hazzın kölesi ne de onu reddeden bir anlayıştır sadece ve sadece gerektiği kadar ve gerektiği yerde hazza da imkan tanıyan bir hayattır.⁸²

2.1.3. Hedonist (Hazcı) Etik

Haz, "İstek duyulan bir şeyi elde etmeden dolayı doğan hoşnutluk duygusu, bir şeyden duyusal ya da tinsel sevinç duyma"⁸³ demektir. Hazcılık, "Hayatta peşine düşülecek biricik iynin haz olduğunu savunan"⁸⁴; "ahlaksal eylemin yönelmesi, gerçekleştirilmesi gereken şey, eylemin yöneldiği 'en yüksek iyi', erek ve değer olarak iyidir."⁸⁵ Hazcılık savunucularına göre insan için bir şeyin iyi olması onun insana haz vermesiyle değerlendirilir. İçinde hazzın olmadığı bir eylem insanı

⁷⁹Çiğdem Dürüşken, *Antik Çağ Felsefesi*, Alfa Yay., İstanbul, 2014, s. 271.

⁸⁰Dürüşken, s. 274.

⁸¹Mehmet Türkeri, *Etik Kuramları* (Der. ve Çev.), 2. Baskı, Lotus Yay., Ankara, 2013, s. 26.

⁸²Dürüşken, s. 274.

⁸³Akarsu, s. 93.

⁸⁴Cevizci, *Felsefe sözlüğü*, s. 401.

⁸⁵Özlem, *Ahlak Felsefesi*, s. 60.

mutlu etmez. Mutluluk ancak ve ancak hazla mümkün olabilir. Hazzı yaşam tarzı haline getirenler için hazzı yadırgamak hayatı yadırgamaktır.

Antik Yunan'da hazzı ahlak düşüncelerinin temeli olarak gören Kirene'ciler niceliksel hazları savunmuştur, Epikür ise niteliksel hazları önemsemiştir. Kirene'cilerden olan Aristippos'a göre haz, bedenseldir, en az acıyla yaşamının devamını sağlayacak en çok haz durumuna ulaşmak olarak görülür. İçinde bulunulan anın kıymeti değerlendirilmelidir. Geçmişin gamlı hatıralarına ve geleceğin endişeli bekleyişini önemsemeyip sadece şimdinin tadını çıkarmak gerekir. Hazlar arasında fark yoktur önemli olan en kısa sürede en çok hazzı elde etmektr⁸⁶ Aristippos bilginin insana hazzın yollarını ve olanaklarını açmak açısından önemli olduğunu, gerçek bilgelikte Kinik'lerin yaptığı gibi dünya nimetlerinden yüz çevirmek olmadığını savunur.

Epikür'e göre haz acının yokluğuyla var olabilir. İçinde acının olduğu bir haz haz değildir. Hüzünlü hazzı aramak gerekiyor. Mutluluk için haz öğütlenir fakat her haz mutluluk vermiyor. Hazzı ikiye ayırır; dinamik hazlar ve pasif hazlar. Dinamik hazlar içinde acıyla hazzın beraber olduğu haz türüdür. Örneğin, oburluk hazımsızlığa sebep olduğu için kötüdür. Dinamik hazlardan elde edilen hazlarla acılar beraber olduğu için kötüdür. Pasif haz arzulanan ve istenen haz türüdür. Acı vermeyen hazlardır. Bu haz türü teşvik ve tavsiye edilir. Buna örnek olarak da dostluk verilir.⁸⁷

Epikür hazzı anlık hazlar yerine uzun vadede insanı mutlu eden hazların peşinden koşmak gerekir. Çünkü geçici hazların arkasında acı ortaya çıkarsa insan mutsuz olur. Şiddetli hazların peşine düşen aynı şekilde şiddetli acılara maruz kalır. İnsan için iyi olan tinsel hazlardır. Bu hazlar bedensel olan hazlardan daha uzun ömürlüdür. Ölçülülük sayesinde şiddetli ve geçici hazlardan kaçınılır, cesaret erdemiyle de yersiz korku ve endişelerden uzaklaşılır.⁸⁸

Epikür'e göre hazlara körü körüne dalmanın insan için iyi olmadığını, insan için doğru olanın zihinsel ve teorik bilgelik sayesinde oluşan ince ve seçici hazlar olduğu bir gerçektir. Mutluluğu hazza bağılı kılan Epikür'e göre hazzın varlığı temelde acının yokluğuyla ölçülür ve üç tür haz vardır; bazı yiyecek ve içeceklerde

⁸⁶Türkeri, s. 30.

⁸⁷Türkeri s. 35.

⁸⁸Özlem, Ahlak Felsefesi, s. 62.

olduğu gibi yaşamın idamesi için zorunlu ve doğal hazlar, cinsel arzular gibi doğal ama zorunlu olmayan hazlar, zenginlik ve lüks gibi ne doğal ne de zorunlu hazlar. Bedensel arzulara tamamen karşı olmamakla beraber asıl aradığı hazlar teorik hazlardır. Bilge insan azla yetinmeye alışmalı, bilgece bir yaşam için temel ihtiyaçlarını giderip kalan zamanını tefekküre adanmalıdır.⁸⁹

2.1.4. Deontolojik (Ödevci) Etik

İnsan eylemleri çeşitli maksatlara ve amaçlara mebnidir. Yani belli gayeler gözeterek davranışta bulunuruz. Bu gaye ve niyetlerin bir ölçüsü var mı, bizi başarıya götüren amaçları mı aramak gerekir, araçlar amacı meşru kılar mı? Bu tür sorular bize ahlaki eylemin doğasını araştırmaya yöneltir. Ödev ahlakı insana bu konuda istikamet kazandırmayı görev bilir. Ödev ahlakına geçmeden ödev ahlakını alacak varlığın özelliklerine bakmak gerekir. İnsan çift kutuplu bir varlıktır. Bir yanıyla doğanın devamı niteliğindedir; nedensellik ilkesine maruz kalır. Doğal yanımız, bedenimiz bizim diğer canlılarla ortak olduğumuz yönümüzdür. Nedensellik dünyasının egemen olduğu yerde zorunluluk hakimdir fiillerimize. İnsanın doğal, bedensel yanı dışında bir de tinsel yönü var. Tinsel alan özgürlüğün var olduğu bir dünyadır. Tinsel yanımızda zorunluluk ve nedensellik yoktur.

Ödev, “Ahlaki açıdan yerine getirilmesi gereken yükümlülük. Bireyin ahlak açısından yapmak zorunda olduğu şey.” demektir.⁹⁰ Kant’a göre insan tinsel dünyada özgür olduğu için sorumludur. Ödev; sorumlu olan insanın eylemlerini kendisine göre ayarladığı maksim veya ilkedir. Eylemin ahlakiliği varılan sonuçla değil, temelde var olan ilkeyle ölçen ahlak türüdür ödev ahlakı. Eylemlerin ödevde uygun olması onların ahlaki olması için yeterli sebep değildir. Bir eylemi ahlaki yapan onun iyi niyet motifiyle ve amacıyla yapılmış olmasına bağlıdır, ödev gayesiyle yapılmayan eylemler ödevde uygun olsa bile ahlaki değildir. Mesela bir bakkal kendisinden çikolata almaya gelen çocuğu kandırmaması ödevde uygundur ancak ödevden kaynaklanmayabilir. Bu bakkal çocuğu kandırdığı zaman itibarının zedelenebileceği ve müşterilerinin kendisine güvenmemesinden korkarak da hareket etmiş olabilir. Buna karşılık eğer bakkal insanları aldatmaması gerektiğini

⁸⁹Cevizci, Felsefe Sözlüğü, s. 306.

⁹⁰Afşar Timuçin, **Felsefe Sözlüğü**, 5. Baskı, Bulut Yay., İstanbul, 2005, s.381.

kendisine ilke edindiye o zaman yaptığı davranış hem ödevde uygun olur hem de ahlaki olur.⁹¹

Kant için eylemlerin çıkar, haz ve mutluluk kaynaklı yapılması insanı araç konumuna indirgediği için, özgürlüğünü zedelediği için doğru değildir. Dolayısıyla ahlaki de değildir. Ahlak zevk ve kültürle değişen bir konu değildir. Acıma duygusuyla yapılan eylemler ahlaki değildir. Acıma insanın fizyolojisinin bir tepkisidir. Ahlak için belli başlı bazı evrensel ilkeler olmalı ki herkesi bağlayıcı olsun. İnsan özgür bir varlık olduğundan dolayı yaptığı davranışlarında her zaman en genel ilkelerle hareket etmelidir. Ahlak istisnai durumlara dayandırılmaz, her zaman ilke esastır. Genel ilkeler ve maksimler bizim için yol göstericidir. Ahlak yasası herkesi bağlayan yasadır. Ahlak yasası koşulsuz buyruktur. Ona göre davranmalıyız. Ahlak yasasının doğa yasasıyla tek benzerliği ikisinin evrensel olmasıdır ancak doğa yasalarında zorunluluk (heteronomi) egemen iken ahlak yasasında ise gereklilik ve özgürlük (otonomi) hakimdir.⁹²

Kant'a göre ödev ahlakı için bazı ahlak kuralları ve maksimler vardır. Bunlar bize yol göstericidir. Şimdi bu ilkelere kısaca değinelim;

Birinci ilke çelişkiden kaçınmak ve evrensellik ilkesidir. Bize yapılmasını istemediğimiz bir şeyi biz de başkasına yapmamalıyız ya da bize yapılmasını istediğimiz bir şeyi biz de başkasına yapmalıyız. Yaptığımız her eylemde kendi şahsımızda tüm insanlığı düşünmeliyiz.⁹³

Kant'ın ikinci maksiminde ise insanın hiçbir amaç için araç olmaması gerektiğini ifade eder. İnsan yalnızca ve sadece tüm değerlerin kaynağı değil aynı zamanda en üst değerdir ve en üst varlıktır. Kölelik, aşağılık muamele, sömürü vb. insana yaraşmaz ve reddedilmelidir.⁹⁴

Üçüncü ilkede Kant şunu savunur; eylemlerimizi tüm insanlığa ilke olacak şekilde gerçekleştirmeliyiz. İlkeyi insanın heteronomi yönüne değil otonomisine dayandırmalıyız. Çünkü yaptığımız ve istediğim şeyin tüm insanlığı kapsayacak bir ilkeyle uyumlu olmalıdır. Bu da koşullu buyruk ve istemlerle olmaz. Koşulsuz bir buyrukla maksimleri oluşturmeliyiz.⁹⁵ Mesela yalan söylemek kötüdür. Hiçbir

⁹¹Ahmet Arslan, **Felsefeye Giriş**, 24. Baskı, BB101 Yay., Ankara, 2016, s. 155.

⁹²Özlem, **Ahlak Felsefesi**, s. 78.

⁹³Arslan, **Felsefe Giriş**, s. 157.

⁹⁴Arslan, **Felsefe Giriş**, s. 157.

⁹⁵Özlem, **Ahlak Felsefesi**, s. 80.

durumda yalan söylenmemelidir ve yalan söylemenin istisnası da yoktur. Çünkü gerektiğinde ve işimize geldiği zaman yalan söylemenin bir ilke olamayacağı açıktır. Dolayısıyla insana yaraşır eylemler ilke edinmelidir.⁹⁶

Ödev ahlakı tarihselliği ihmal eden, kendini tarihüstü bir dille sistematize eden evrenselci bir ahlak teorisidir. İnsanın duygularını yok sayan, arzularını ihmal eden, insanı katı yasaların buyruğuna alan despotik bir etik olarak değerlendirilmiştir. Çıkış noktası insan özgürlüğü olan ödev ahlakı kurduğu katı kurallardan ötürü uygulanması zor da olsa övülmüştür. Ayrıca insan sadece akli olan ve tavır takınan bir varlık değil, insanın duyguları, heyecanları, üzüntü ve sevinçleri de var. Sosyal hayatta sadece ahlakın eylemin amacını değil aynı zamanda sonucunu dikkate almanın daha yerinde görülüyor.⁹⁷ Bundan dolayı ödev ahlakının kurucusu Kant, Fransız ahlak düşünürü C. Peguy tarafından şöyle eleştirilmiştir. “Kant’ın elleri temizdir; ancak elleri yoktur.”⁹⁸

2.2. SCHOPENHAUER’DA AHLAK

Her ahlak düşüncesinin önemli kavramları vardır. Schopenhauer ahlakının en önemli kavramı merhamettir. Onun ahlakı merhameti temele alan ve bencilliği dışlayan tüm insanların ve canlıların aynı iradenin ürünü olduğunu savunan bir ahlaktır. Ona göre ahlakı nasihatle, vaazla veya telkinle sunmak etkili olmadığı gibi doğru da değildir. Ahlak ancak temellendirilerek ve gerekçelendirilerek etkili ifade edilebilir. Buna rağmen ahlakın insan davranışlarını değiştirmesi zor. Çünkü insan davranışları ya mükafat ya da ceza hedefiyle ortaya çıkar. Dogmalar veya gelenekler benzer önerilerde bulunurlar. Herhangi bir yaptırım veya ödüllendirici bir etken yoksa pek çok insan tamamen bencilliğinin mutlak hükümdarlığı altında yaşar. Dolayısıyla insan istemenin buyruğunda olduğu için bireysellik ilkesini aşıp tüm insanlarla duygudaşlık kurmadıkça ahlaki eylemde bulunması söz konusu değildir.⁹⁹

Schopenhauer, ahlakın dışarıdan bir otorite ile kurulamayacağını, geleneksel ahlak ve etikler nasihat ve telkinlerle insan denen azgın canavarı terbiye etmeye

⁹⁶Nigel Warburton, **Felsefenin Kısa Tarihi**, Çev. Güçlü Ateşoğlu, 4. Baskı, Alfa Yay., İstanbul, 2015, s. 179.

⁹⁷Özlem, Etik-Ahlak Felsefe, s. 83.

⁹⁸Arslan, Felsefeye Giriş s.159.

⁹⁹Schopenhauer, **Merhamet**, Çev. Zekai Öztürk, 3. Baskı, Dergah Yay., İstanbul, 2014, s. 46.

çalıştığını ancak ödül ve ceza saikiyle insanların ahlaklı olamayacağını savunur. Zamanda yaşayan bir varlık olan insan uzak bir zaman dilimi için şimdiyi yok saymaz. Şimdide yaşayan, insana şu ana hitap eden bir etik gereklidir. Kant ahlakının da derde deva olmayacağı bir gerçektir çünkü ödev ahlakı ispatlanmamış ilkelerden yeni ilkeler va'zeder ve dinsel ahlaktaki on emrin benzeridir. Belli birtakım çıkarılara endekslenmiş veya cezai bazı durumlardan kaynaklanan eylemler ahlaki değildir. Ahlak ödev olarak da görülmez. O insanın doğasında yer alan iyilik yapma yetisidir. Kafa aydınlatılsa da insanın kalbi kolay kolay ıslah edilmez. Kalp merhametin yeridir. Ahlak bilgisi insanı ahlaki olanı yapmaya zorlamalı şeklindeki bir düşünce gerçeği yansıtmıyor.¹⁰⁰

Schopenhauer'a göre ahlakı okuyarak ahlaklı olamayız estetik okuyarak şair olamayacağımız gibi. Ahlakı bilmekle ahlaklı davranmak başkadır. İnsanın ahlak hakkında bilgisi onun ahlaklı olması gerektiği sonucunu zorunlu olarak getirmez. Ancak yine de bilen birinin ahlaklı olmadığını söylesek de ahlaklı birinin bilen olduğunu söylenebilir. Schopenhauer'un ahlak felsefesinin amacı dünyadan el etek çekmek, keşişçe yaşamak ve isteklerden yüz çevirmek olduğu halde bireysel hayatında öğretisiyle uyumlu bir yaşam tarzının olmadığını savunanlara şöyle cevap vermiştir: Bir ahlakçı sadece sahip olduğu erdemleri söylemeli demek saçmadır çünkü ona göre böyle bir iddia bir heykeltıraşın kendisinin, yarattığı eserlerdeki güzelliğe sahip olmasını istemek kadar anlamsızdır.¹⁰¹ Ahlak ve estetik benzer yönleri sahiptir, ikisi de buyurucu kurallar ve kavramsal düşünme ile uygulamaya dökülmez. Kuramsal bilgi ile pratik farklı mevzulardır. Buna ayrıca insanın karakterinin değiştirmeyeceği düşüncesini de ilave etmeliyiz.

Schopenhauer'a göre ahlak soyut, realiteden kopuk, tecrübeden uzak, emirler ve kategoriler halinde bina edilebilecek ve inşa edilebilecek bir şey değildir. Tam aksine ahlak, tecrübenin ve realitenin kalbinden çıkarılmalıdır. Akademik ve soyut kavramlarla kurulmuş fildişi kulesi ahlakları insanın doğasına ve yüreğine etki etmeyecektir. Aynı şekilde öğüt ve tavsiyelerle de ahlak inşa edilmez. Haz ve menfaat endeksli eylemlerin ahlaki olmayacağını savunan Kant'ın en büyük katkısı ahlakı hedonist ve mutlulukçu teorilerin sultasından çıkarmasıdır.¹⁰²

¹⁰⁰Senail Özkan, **Paradokslar Üzerine Raks**, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 353.

¹⁰¹Hilav, Felsefe Yazıları, s. 280.

¹⁰²Tanyol, s. 42.

Schopenhauer öğretisi insan mutsuzluğunun sebeplerini ve kaynaklarını irdeleyen yaşam üzerine yorum yapan bir yaşama felsefedir. Ona göre mutluluk bir düştür acılar ise her yerde iş başındadır, kişi talihini tattığı zevklerin miktarıyla değil atlattığı belalara göre değerlendirmelidir. İnsan, hayatı tadına varılmak için değil, geride bırakılmak ve atlatılmak için vardır. Budala kişi kendini ha bire zevklere kaptırır, bilge olan acılardan uzak durur. İnsan için doğru olan tadılan hazlar değil kaçınılan acılar ve kötülüklerdir. Schopenhauer mutluluğu elde etmenin zorluğunu hatta imkansızlığını ifade etse de mutsuz olmamanın olanakları üzerine fikirler ileri sürer. Kendi felsefesinin kendisine beş kuruş kazandırmasa da kendisini çoğu şeyden koruduğunu dile getirir.¹⁰³ Felsefenin insanı günlük hayatın ıvır zıvır hengamesinden ve sıradan insanlardan gelebilecek tehlikelere karşı insana bir bilgelik kazandırır.

Schopenhauer'a göre mutsuzluğun ana sebebi insanın var olmasıdır. Var olmak insanı iradenin dünyasına dahil eder. İrade için bireylerin önemi yoktur. Bir bütün olarak insan soyunun devamı iradenin isteğidir. İradenin canlıları mutlu etme gibi bir niyeti yoktur. Mutsuz olmak istememenin en kısa ve kolay yolu çok da mutlu olmayı istememektir. Sürekli mutlu olmak gerekiyor diye diretilse mutlu olma isteği mutsuzluğa sebep olur. Schopenhauer, Chamfort'tan şu alıntıyı yapar:

“Kolay şey değildir mutluluk, kendimizde bulmak çok zor, başka yerde bulmak imkansız”¹⁰⁴

Schopenhauer'a göre ahlak hakkında atıp tutmak ve tavsiyede bulunmak kolaydır zor olan ise ahlakı temellendirmektir. Ahlakın insanı hemen değiştireceğini söylemek güç çünkü insan akıl varlığından ziyade irade/istek varlığıdır. İnsanın herhangi bir konudaki tepkisi onun karakterini ele verir. Schopenhauer'un ahlak görüşünde insanın karakteri sabittir. Eğitim insanın karakterini değiştirmez yalnızca belli bir süre yönlendirebilir. Ona göre ahlakı insan vakarı üzerine inşa etmek istenen neticeleri vermez. Çünkü insan zayıf, kusurlu ve sınırlı bir varlıktır. Vakar kültürel bir kabul olduğu için insanın istemesini dizginleyemez. İnsanın ahlakını ancak onun doğasından hareketle değerlendirmeliyiz ve inşa edilecek olan ahlak da insan doğasına hitap etmelidir. Bir insanla karşılaşınca ona olan ilgimiz onun kötü yanlarına bakıp nefret etmek veya fikirler düzeyinin düşüklüğüne bakıp küçümseme

¹⁰³Schopenhauer, s. 51.

¹⁰⁴Schopenhauer, **Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar**, Çev. Mustafa Tüzel, 13. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, s. 1.

olmamalıdır. Bilakis dikkate almamız gereken hususlar insanın ızdırapları, endişeleri, acıları ve ihtiyaçları olmalıdır. Bunu yapmakla o kişiye şefkat ve merhametle yaklaşmış oluruz. Ahlaki olan da budur.¹⁰⁵

Shopenhauer insanların ekserisinin ahlaken ıslah edilmezler, öyleyse yapılması gereken korku veya caydırma sayesinde aynı suçun bir daha işlenmesini engellemektir. Devlet gücü ve otoritesiyle kamu düzenin sağlamak durumundadır, halkını harici saldırılardan muhafaza etmelidir. Devletin varlık gerekçesi adaleti sağlamak ve insan haklarını güvenceye almaktır. İnsanlar ahlaken dürüst ve haksever olmadıkları için otorite boşluğunda birbirlerine zarar verebilir, içlerindeki kötülüğü dışa vurup ortalığı kasıp kavurabilirler. Adalet konusu bireylerin insafına bırakmamak gerekir. Adaletin ve hakkın tam güvende olduğu bir yerde insan kendini güvende hissedebilir.¹⁰⁶

Schopenhauer'a göre insan iradenin zorunluluğu altında olduğu halde kendini özgür sanır. Spinoza'dan referansla havaya atılan bir taş eğer konuşsaydı özgür olduğunu ve iradesiyle düştüğünü savunacağını belirtir. Neyi istediğimizi seçebiliriz ama isteğimizi seçemeyiz. İstek insan tabiatının bir zorunluluğudur. Yani insan özgürlüğü önüne konulan seçeneklerden birini seçmekle kısıtlı ve sınırlıdır.¹⁰⁷ Zaman zaman özgürlüğün bir sır olduğunu da ifade eder.

“Felsefi düşünce tarihinde insanın özgürlüğü problemi, istemenin özgürlüğü olarak ele alınmış, bundan dolayı da etiğin konusu, insanların tek tek yapıp ettikleri olmuştur; yani insanın tek tek eylemlerinde özgür olup olmadığı sorulmuştur. İlk defa Schopenhauer, insanın özgürlüğünü, tek tek insanların etik bütünlüğünde, her insanın o insan olmasında görür. Ancak bu özgürlük bir imkanlar özgürlüğüdür. Yani görünmeyen bir özgürlüktür.”¹⁰⁸

Ona göre adalet, insan sevgisi, merhamet ve duygudaşlık ahlakın temel duygularıdır. Adaletle dayanmayan, içinde insan sevgisinin ve merhametinin olmadığı, kaynağında bu duyguların olmadığı eylemlerin hiçbirisi ahlaki olarak değerlendirilemez. Acıma duygusu ve merhamet ahlakın kaynağı ve motifidir. Merhamet insanları sevme erdemidir. Acımanın kaynağı insan doğası olduğu ve onu doğuştan edindiğimiz için onu herhangi bir kültür veya inanişaya mal etmemek gerekir.

¹⁰⁵Schopenhauer, **Hayatın Anlamı**, Çev. Ahmet Aydoğan, 6. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2014, s. 90.

¹⁰⁶Schopenhauer, **Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine**, Çev. Ahmet Aydoğan, 3. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2013, s. 85.

¹⁰⁷Tanyol, s. 30.

¹⁰⁸Kuçuradi, s. 93.

Merhametsiz birisinin ahlaklı olduğu söylenemez.¹⁰⁹ Acıma duygusuna sahip biri başkalarının ıztıraplarını kendi içinde hisseder ve ıztırabın bitmesi için uğraşır.

2.2.1. Bir Ahlak Tarzı Olarak Merhamet

Sözlükte merhamet kavramı “acıma, şefkat gösterme, birini esrigeme, kötü hale düşenlere karşı üzüntü”; “bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma”¹¹⁰ anlamlarına gelir. Türkçe’ye Arapça’dan girmiş bir kelime olan merhamet “r-h-m” kökünden türetilmiş, “bir şeye acımak, bağışlamak, cezasını affetmek, çok şefkatli olmak”¹¹¹ demektir.

Schopenhauer’a göre kendisine kadar gelen ahlak felsefeleri teolojik ahlaktan etkilenmiştir. Kant ahlakı dahil genel ahlak teorilerinin içine sinmiş gizli teolojik kabuller var. Kant ahlakının ilkeleri on emrin felsefi kılığa büründürülüp kategorileşmiş, ödev haline getirilmiş, realiyle bağlantısı olmayan önermelerdir. Teolojik ahlakı tahrif ederek ondan ahlak teolojisini kurmaya çalışmıştır.¹¹² Onun yaptığı ahlakın failini gökten indirip insan iradesine devretmek, ahlakı dışarıdan alıp içimizde inşa etmektir. Canlılığın kökeninde egoizm yatar, her canlı kendi rahatı ve refahı için yaşar. Bencillik insan tabiatının en derinlerine kök salmış bir duygudur. Gerek insanlarda gerekse hayvanlarda en güçlü güdü egoizmdir. Yaşama iradesi kendi varoluşu için ve yaşamda kalmak için istemeyi bencillik olarak gösterir. İnsanın bencilliğini yok etmesi ve susturmasıyla acıma duygusu veya merhamet ortaya çıkar. Bencillik ve merhamet iki zıt duygudur. Bencillik insanın merhamet duygusunu ortadan kaldırır.¹¹³

Schopenhauer için ahlak felsefesinin hareket alanı ve ilgisi insanın acılarına ne kadar duyarlı olduğuyla ölçülmelidir. İnsan bu dünyaya gelir gelmez kendini bin bir türlü meşakkatin, ızdırabın, kederin, acının, zorluğun ve elemin ortasında bulur. Hayatın belli bir evresinde mutlu olacağı vehmiyle yaşar. Umut eder. Umut ettikçe daha mutsuz olur. Zaman tüm yanılsamalara kaynaklık eder. Hep gelecek zaman iyi olacak algısı insanı yanıltır. Evrenin temelinde yer alan ve her şeyin kendisinden

¹⁰⁹Özkan, s. 364.

¹¹⁰Türk Dil Kurumu, “Merhamet” maddesi, **Türkçe Sözlük**, TDK Yay., Ankara, 1998, s. 1023.

¹¹¹Serdar Mutçalı, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995, s. 314.

¹¹²Özkan, ss. 350, 351.

¹¹³Özkan, ss. 42,45.

çıktığı irade insana toz bembere bir dünya vaat etmemiştir. İrade özünü istek olarak yansıtır. İstekler de acılarla var olur. İradenin tek arzusu kendi idamesidir. İnsan da yaşama iradesini olumlayıp kendi özünü fark etmese sürekli acılar içinde debelenip durur. Hayatın acıları hiç şüphesiz zevklerini unutturacak kadar çoktur. Acı genel olan kuraldır, haz ise istisnai bir durum teşkil eder.¹¹⁴

Schopenhauer'a göre merhameti anlamadan önce var olan merhametsiz dünyanın/iradenin tasvirini veya betimlemesini yapmak gerekir. Tüm canlılar aynı özün, iradenin bedenidir, tenidir. İradenin temel güdüsü var olmak ve yaşamaktır. Yaşama iradesi her canlıda ortak olan iradedir. Her canlı varlık yaşama iradesinin huzursuzluğu ve mutsuzluğuyla boğuşur. Çünkü her biri kendi bireysel dünyasının istekleriyle varlığını sürdürür. Bu da canlılık dünyasında bir çatışma, mücadele ve kavgaya sebep olur. Bu çatışmadan kazanan yoktur. Hep birlikte kaybediyorlar. Her birinin yanılgısı kendisini diğerlerinden ayırdığını düşündüğü acılardır. Merhamet yaşam dünyasındaki acıların tüm canlılarda var olduğunu fark edip bencillikten uzaklaşmayla açığa çıkar.

Schopenhauer için ahlakı telkin etmek kolaysa onu temellendirmek de bir o kadar zordur. Onun için ahlakın temeli, arkası merhamettir. Merhamet ötekilerle duygudaşlık kurmaktır, empati duymaktır, ahlaki davranışların kıstasıdır. Merhamet başkasını sevmek ve onlarla sempati kurup duygudaşlıkla mümkündür. Bir eylemi ahlaki yapan o eylemin bencil ve egoist amaçlardan beri ve arınmış olmasıdır. Merhamet ben olan ve ben olmayan arasındaki 'maya örtüsü'nü (Hint düşüncesinde fiziksel dünyanın yanılsama olduğunu ifade eden bir kavramdır.) kaldırıp bireysellik ilkesini aşip empati yapmaktır. Merhametin bir diğer uzantısı da insan sevgisidir. Merhamet insan sevgisine ve adalete götürür. Merhameti yüreğinde hisseden insan kendi şahsında tüm insanlığı sevip saydığı gibi başkasında da kendisini ve tüm insanlığı görüp hisseder. Merhamet ahlakın aslı ve belkemiğini oluşturur. Onsuz bir ahlak olamaz. Merhameti dikkate almayan ahlak düşüncelerinin sıkıntısı insanı yalnızca akıl varlığı görmeleri onları duyguların dünyasında isabetsiz çıkarımlarda bulunmaya sevk etmiştir. Oysaki ahlakın temel kavramı olan merhamet iradenin insan üzerindeki olumsuz neticelerini yok etmek ister. Ancak yine de filozoflar bu asil ve yüce duyguyu ihmal etmişler, acımayı ve merhameti bir zayıflık emaresi

¹¹⁴Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s.13.

olarak görmüşler. Merhametin önündeki en büyük engel insanın kendini canlılar dünyasından tecrit etmesi ve bu tecritin doğru olduğunu sanmasıdır. Oysaki merhamet ahlakı kişinin kendini bir başkasında tanıyıp tartmasıyla gün yüzüne çıkar. İnsan kendini başkasında tanıdıkça sevgi ve şefkat duygularıyla hareket eder. Ancak kendini kendi bireyselliğinde tanırsa bu onu bencilliğe sevk eder. Bu da onu şiddete, gaddarlığa ve nefrete yönelmesine sebep olur.¹¹⁵

İnsan bir akıl ve rasyonalite varlığından ziyade duygusal etkenlerle ve içgüdülerle hareket eden bir varlıktır. İnsanın akli bile duyguların buyruğundadır. Canlılar istemenin ve iradenin hedefleri doğrultusunda eylemlerde bulunurlar. Ahlakı rasyonalite ve akıl temelli ilkelerle inşa edenlerin düştüğü hata insanın irade varlığı olduğunu hesaba katmamalarıdır. İnsan karakteri de istencin etkilerine maruz kaldığı için ondan başka türlü eylemde bulunmasını istemek abestir. Onun eylemleri tıpkı saatin hareketleri gibi önceden ayarlıdır.¹¹⁶

Schopenhauer'a göre ahlak ben ile öteki arasındaki maya örtüsünü kaldırıp özdeşlik kurmakla var olur. Öteki sadece insan değildir, tüm canlılar ötekinin içindedir. Bencilliğin ve acımasız eylemlerin sebebi evrenin temelindeki birlik ilkesinin bilinmemesidir. Ötekideki beni bilmek ve bende ötekinin ayrı olmadığını bilmek merhamet ilkesini açığa çıkarır. Çünkü tüm canlılığın aynı özden geldiğini fark edip anladığımızda, kendi bireyselliğimizin yanılgısını gördüğümüzde başkalarının acılarına merhametle bakar, onlara yardım eder hiç olmazsa onların acısını hafifletmek için çaba gösteririz böylece içimiz merhametle dolar.¹¹⁷ Feleğin çarkı acılarla döner. Her canlının acı çektiğini görenler başkasına acı çekirtmezler. Merhametin neticesinde canlılardaki özdeşliği yakalayıp rahatlarız. Bencilik yapan insan kendini bütünden ayrı sanan ve biricik olarak gören yanlış kanaat sahibi kişidir.¹¹⁸

Schopenhauer'a göre canlılar dünyasında irade kendini istekler ve arzular yoluyla var eder. Her istek bir yoksunluğu gösterir. Her yoksunluk acı verir. Dolayısıyla istekler acıların sürekli var olmasıdır, isteklerin sonu yok. Her arzu bir başka arzuyu doğurur. O zaman mutsuz olmamak için yapılacak tek şey var; o da

¹¹⁵Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 49.

¹¹⁶Schopenhauer, Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine, s. 61

¹¹⁷Schopenhauer, Merhamet, s. 58.

¹¹⁸Schopenhauer, Merhamet, s. 53.

isteklerin ve arzuların susturulması ve onları yok edilmesidir. İradenin yadsınması ve taleplerinin yok edilmesi hakiki bir bakış ve eylemdir. İnsanın iki yönü vardır; isteyen yönü ve bilen yönü. İnsan isterken nedensellik zincirinin etkisinde olduğu için özgür değildir. İsteyen insan egoizmin peşindedir. Bilmek ise insanın iradesini yadsınması ve susturmasıdır. Bilen insan bir anlık da olsa özgürlüğü tatmıştır. Özgürlük zorunluluğun olmaması değil onun bilincinde olarak hareket etmektir. Bilen insan istemesini susturan insan tüm canlılardaki ortak özü yakaladığı için ve fark ettiği için bencil isteklerin kölesi değil, her canlıya merhamet nazarıyla bakar.¹¹⁹

Schopenhauer'a göre olumlu anlamıyla düşündüğümüz zaman etiğin temel ilkesi şudur; “Kimseye zarar verme, elinden geldiğince herkese yardım elini uzat”¹²⁰

Schopenhauer düşüncesine göre davranışlarımızın temelinde yer alan bazı amiller var, bunlar anlaşılmadan ahlak da anlaşılmaz. İşte bu temel etkenler;

- 1- Her davranışı harekete geçiren başka bir davranış vardır.
- 2- Bir davranışı ortaya çıkış sürecinde kendisinden daha güçlü bir davranış tarafından engellenmediği sürece var oluşu kaçınılmazdır.
- 3- İsteme duygusunun harekete geçiren şey rahatlık ya da acıdır.
- 4- Her davranış acı ve rahatlık algılayan bir varlık üzerine kuruludur.
- 5- Bu varlık ya davranan veya davranıştan etkilenen kişidir. Söz konusu kişi edilgen ise ya yarar sağlar ya da zarara uğrar.
- 6- Hangi davranış olursa olsun bu davranış acı veya rahatlık olarak dönüyorsa bu davranış bencil olarak isimlendirilir.
- 7- Yukarıda bahsedilen konular ihmallerde de geçerlidir. Kişinin herhangi bir ihmalde dahil varsa o da sorumludur.
- 8- Her davranışın için ya bencillik ya da ahlak söz konusudur. Bir davranışın kökeninde bencillik varsa bu davranış kesinlikle ahlakla bağdaştırılamaz. Eğer bir davranış ahlaki bir değere sahipse o zaman o davranışın mutlaka hodbince bir sebebi olmamalıdır.
- 9- Kendi kendimize karşı ve başkasına karşı yükümlülüklerimizi yaptığımız taktirde yapılanlar ahlaki bir anlam veya ahlaki bir çirkinlik olarak sunabiliriz.

¹¹⁹Kuçuradi, s. 4.

¹²⁰Schopenhauer, Merhamet, s. 86.

Davranışlarımız ancak bu koşullar altında adaletli veya adaletsiz, insan sevgisine sahip veya ondan yoksun olarak adlandırabiliriz.¹²¹

Bu maddelerden da anladığımız üzere insan bencilce güdülerle hareket eder. Kendi bencilliğini sınırlar veya engellerse ahlaki olana doğru adım atmış olur. Demek ki her eylemin ahlaki olma kriteri egoizmden kaynaklanmamış olmasıyla ölçülür. Bencilliği yok eden kişi adaletli ve insan sevgisine sahip kişi olur. Bir eylemi ahlaki yapan tek amil onun merhamet amacıyla yapılmış olmasıdır. Merhamet başkasının acısına iştirak edip veya diğerlerinin acısını engellemek, onları kendimiz gibi görmek demektir. Merhamet eden insanda ben ve öteki ayrımı ortadan kalkar, ötekiyle adeta aynılaşıır. Ben ile öteki arasındaki perde mistiktir. Bu aynı zamanda etiğin en büyük sırrıdır. İnsan bencilce davrandıkça benle ben olmayan arasına bir duvar varmış gibi görülür ve bireyler yabancılaşır. Yabancılaşmayı yok eden ise ben yanılması aşır ortak insani özde buluşmakla gerçekleşir. Bu canlılardaki birlik ilkesidir. Acı çekmedeki ortak derttir. İnsan sevgisi ve adalet duygusu, kötülüğü ve bencilliği yendiğimiz zaman gün yüzüne çıkar.¹²² Egoizmin yarattığı yıkımı fark ettiğimizde merhameti içselleşmiş oluruz, başkalarının acılarını kendi acımız gibi görür ve acıları hafifletmek için gayret gösteririz.

Schopenhauer'a göre erdem ve ahlaklılık insana doğuştan verilmektedir, nasihat ve telkinle elde edilmez ve kazanılmaz. Merhametin kökeni ne dogmalar ne de geleneklerdir. Bilakis insan doğasından, insanın yüreğinden çıkar ve merhamet herhangi bir ulus veya dine hasredilmez. Her yerde ve her coğrafyada merhameti ilke edinen insanlarla karşılaşabiliriz. Merhamete kalbi açık kişi kötülüklerden uzak durur ve başka canlılara acır.¹²³

Schopenhauer'da adalet de merhametin türeği, devamı ve negatif bir değerdir. Yani adaletsizlik yapmamakla adaletli olunabilir. Özgürlük ve adalet olumlu değerler değildir; despotçuluk ve zorunluluk yoksa özgürlük vardır, zulüm ve haksızlık yoksa adalet gerçekleşir; baskının ve güvensizliğin olmadığı bir ortamı gerektirir. Adalet ve özgürlük ortamını sağlamak devletin varlık gayesi olmalı. Devleti amacı insanların başkasının şerrinden ve kötülüğünden korumak ve muhafaza etmektir. Adalet herkese hakkını teslim etmek olarak görmek yanlıştır adalet kimsenin hakkını

¹²¹Schopenhauer, Merhamet, s. 88.

¹²²Özkan, s. 359.

¹²³Schopenhauer, Merhamet, s. 71.

almamaktır. Dikkat edildiyse adaletin negatif değeri ortaya çıkar. Adaletin prensibi ise “Kimsenin sahip olduğu şeyi kendisinden almayın.” demektir.¹²⁴

Kısaca insan davranışlarını belirleyen üç temel itici güç veya güdüyle özetlenebilir; Bu güdüler:

a. Bencillik: Herkes öncelikle kendi rahatını ve refahını arzular (İnsanın arzu ve istekleri sozsuzdur.)

b. Kötülük: Bunu taşıyan kişi herkesin kötülüğünü ister. (Bu güdü en şiddetli gaddarlığa kadar gidebilir.)

c. Merhamet: Bu duyguyu taşıyan ötekisinin ve başkasının rahatını ve refahını ister ve arzular. (Kibarlık ve cömertlikle başlar, buradan merhamete kadar uzanır.)¹²⁵

Schopenhauer’a göre insan davranışları bencillik saikiyle olursa önce bencillik yapanı sonra da bencilliğe maruz kalanları kötü etkiler. Kötülük yapmaktan haz almak insanın aşırı egoistçe güdülerin güdümüne alır. Ahlaki olan tek tutum iradeyi yadsımak, olumsuzlamak ve onu söndürmeye çalışmaktır. İradenin özü istemektir, her istek bir yoksunluğu ifade eder ve yoksunluk da acı verir insana. İnsanın istekleri ve arzuları dur durak bilmez, bitmez tükenmez, bu da demektir ki insana rahat yok, mutlu olmak mümkün değildir, mutlu olmak elimizde değil, mutsuz olmamak elimizdedir, mümkün oldukça acıdan uzak durmak gerekir, ahlaki mutluluk negatif bir kavramdır. Aslolan mutlu olmak ve doyasıya haz değil, mutsuz olmamak ve mümkün olabilecek en az acıyla yaşamaktır. Schopenhauer’a göre kendi zaaf ve eksiklerimizin birer insanlık hali olduğunu kabul ettiğimiz zaman diğer insanlara karşı daha hoşgörülü oluruz. Onları yadırgamak ve onlara kötü davranmak zorunda değiliz. Onların budalalıklarını ve sıkıntılı durumlarını bağışlamalıyız.¹²⁶

Schopenhauer ahlakında bir çözüm önerisi olarak anlatılan duygudaşlık nasıl mümkün olabilir, nasıl oluyor da bir başkasının ızdırabını, bize ait olmayan bir ızdırabı kendi ızdırabımızmış gibi kabullenebiliyoruz? Bu meseleyi insanla diğer canlıların aynı cevherden var olduklarını, tüm canlıların aynı iradede var olduklarını kavramakla halledebiliriz. Aynı iradenin eseriysen bir başkasının acısı bizim acımız olarak kendini sezdirir. Zaten bu nokta Schopenhauer’da bir sır olarak görülür. Benle

¹²⁴Schopenhauer, Merhamet, s. 93.

¹²⁵Schopenhauer, Merhamet, s. 83.

¹²⁶Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 40.

ben olmayanı aynı acıda birleştiren ortak duyguyu tam olarak bilemesek ve açıklayamasak da herkeste bunu sezme duygusu var. En zalim insanın bile gayet merhametli davranışlarda bulunduğu gerçeği bunu yeterince doğrular.¹²⁷ İcat edilmiş ahlak kuralları, kategorileşmiş ahlak kurallarının kaba ve haşin insanlar üzerinde bir etkisinin olmadığı ama buna karşı somut bir insani olayda acıma duygusunun açığa çıkışını görmek mümkündür.

Schopenhauer hayvan hakları konusunda çağdaşlarından daha ileri görüşlü biridir. Onun ahlak anlayışı hayvan haklarına daha duyarlıdır, insanın kendini evrenden soyutlayıp kendi rahatı ve sefası için diğer canlılar zarar vermesini doğru görmez. Schopenhauer'a göre hayvanlar da insanla aynı iradenin eseridir. Hayvanların acı çekmediğini iddia etmek yanlış bir kanaattir. Hayvanlara zarar veren, eziyet eden birinin insanlara da yeterince saygılı olduğu söylenemez. Hayvanlara eziyet edenler insanla hayvanın aynı özden olduğunu nazarı dikkate almıyorlar, insan ve hayvanların canlılar dünyasının iki mensubu olduğunu, yaşama iradesinin hayvanlar dünyasında da acılara sebep olduğunu bilenler hayvanlara şefkat ve sevecen davranırlar. Hayvanların masum ve saf dünyası insanın kötülükleri alışkanlık haline getirmiş dünyasından daha makbul ve takdire şayan olduğu misaller de görülür. Hayvanlar bizim kullanımımız için üretilmiş eşyalar değildir, insanla aynı özdenidir. Ayrıca uzak doğu dinleri hayvanlara iyi davranma konusunda örneklik teşkil eder. Onların sevgisi yalnızca komşusuyla değil bütün canlı varlıklara teşmil edilmiştir.¹²⁸

2.2.2.Merhametin Yokluğu Ve Karşıtı: Bencillik

Bencillik sözlükte “Genel olarak kişinin kendi benine ve kendi çıkarına düşkünlük göstermesi, başkalarını hiç dikkate almadan, yalnızca kendisini ve kendi iyiliğini, refahını ve mutluluğunu düşünmesi. İnsanın kendi benini ve kişisel çıkarını, yaşamının mutlak ilkesi yapması”¹²⁹ şeklinde tarif edilmiştir. İnsanların doğaları gereği yalnızca kendi çıkarları peşinde koştuğunu, her zaman hazzı istediklerini ve acıdan kaçındıklarını savunan bencillığe psikolojik egoizm denilmiştir. İnsanın

¹²⁷Tanyol, ss. 76,77.

¹²⁸Schopenhauer, Din Üzerine, ss. 118,122,123.

¹²⁹Cevizci, Felsefe Sözlüğü, s. 112.

yalnızca kendi ilgi ve menfaatleri için uğraştığını ve bunun doğru olduğunu veya olması gerektiğini ileri süren anlayışise etik egoizm olarak isimlendirilmiştir.¹³⁰

Schopenhauer'a göre onu diğer ahlakçılardan ayıran tarafı insanı öncelikle karanlık tarafından ele almasıydı. Nitekim Dante'den örnek verir; o evvela cehennemle başlamayı sever.¹³¹ Sevginin ve adaletin karşısında her zaman kötücül bir güç olan kin ve bencillik vardır. Nasıl ki savaşta kazanmak için düşmanı tanımak gerekiyorsa ahlakta kazanmak ve erdemli olmak için de ahlakın karşıtı olan bencilliği tanımak gerekir.¹³² Schopenhauer'a göre ahlak konusunda derin metafiziksel görüşlere sahip olan Budistler ahlak konusuna büyük erdemlerden değil büyük günahlardan başlarlar. Çünkü erdemler ancak kötülük veya günahların karşıtlarıyla ya da etkisiz hale getirilmeleriyle ortaya çıkar. Kendi ahlakının da benzer bir anlayışa sahip olduğunu aktarır ve erdemlerin iradenin nitelikleri olması gerektiğini ifade eder. Akılsal olanı erdemli saymakla başlamak doğru değildir. Budistlerin büyük günah olarak gördükleri; şehvet, öfke, tembellik ve tamah'tır. Hristiyanlığın büyük erdemleri sevgi, inanç ve umut olup teolojiktir. Platon'cu erdemler da pozitif (adalet, şecaat, hikmet ve itidal) olup karşıtını sunmadan başlarlar ahlak konusuna.¹³³

Schopenhauer düşüncesinde insan zaman ve mekan dünyasında nedensellik zincirinin bir çarkıdır. Nedensellik zincirinin etkili olduğu alanda insan isteyen bir varlıktır. İstemenin emrindeki kişi egoizmin güdümündedir. Egoist olan kendini tanıma ve diğer canlılara merhamet nazarıyla bakma kıvamına ermeyen ve gerçeğin bütününe kavramayan kişidir. Oysa kişinin etik açıdan sorumlu ve yerinde davranması özü ve aslı kendini bilen kişi olduğunu idrak ettiğinde belli olur. Egoistin büyük yanılgısı kendisini bütünden ayrı sanmasıdır. Kişi bütünün aynılığını kavrar kavramaz acıma duygusuyla eylemde bulunur. Egoizmini yok eden, istemesini susturan kişi özgür olup bilen kişidir. Bilen insan her durumda ve yerde ideyi görür.¹³⁴

Schopenhauer'cu etik, kategorik buyruklarla işleyen bir etik değildir. Hayatın akışkanlığı ve devinimi devam ederken savunulabilecek en doğru ahlak görüşü kişinin içinde bulunduğu durumu dikkate alan durumsallık etiğidir. Durumsallık etiği

¹³⁰Türkeri, s. 110.

¹³¹Schopenhauer, Merhamet, s. 71.

¹³²Schopenhauer, Merhamet, s. 67.

¹³³Schopenhauer, Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine, s. 21.

¹³⁴Kuçuradi, s. 4.

kişi için her durumda ve zamanda doğru olabilecek ilkeler savunmaz. İnsanın içinde bulunduğu şartları gözeten etikdir. Bu şekilde davranıldığı takdirde aynı eylem için farklı davranışların iyi niyetle veya doğru amaçla meşrulaştırılabileceğini ileri sürer.¹³⁵

Schopenhauer'da ahlaki eylemin biricik ölçütü duygudaşlık ise ahlaki olmayan eylemin en bariz hali bencillik ve egoizmdir. Bencilce eylemlerin amacı yalnızca sahibini koruyup kollamaktır. Bencilliği erdem olarak gören kişi için başkası ya bir araçtır ya da umursanmaması gereken biridir.. Bencil adam nedensellik ve zamansallık kategorilerinin içinde yaşayan ben olanla ben olmayanın ayniliğini idrak edemeyen ve kendi bireyselliğine gömülen gafil kişidir. Oysaki canlılar özü itibarıyla aynı iradenin mahkumudur. Bu etik yalnızca insanı hesaba katan ve onu evrenin merkezine konumlandırıp gerisini berisini insan için inşa eden bir etik değildir elbette. Tüm canlıların bir ve aynı iradenin eseri olduğu varsayar.

Schopenhauer'a göre bencillik insanın asli özelliklerindendir, Ben olan-ben olmayan farkı idrak etmek münferittir insan hayatında. Çünkü herkes kendisine o kadar dalmış ki ötekiyle ilgilenmek de bir bencillik vaziyetinde. Her insan dünyaya kendi eğilimleri doğrultusunda bakar, insanlar kendisi için ister her şeyi, bencillik ötekini ve başkasını hiçe saymaktır, hesaba katmamaktır. Bencilliğin egemenliğindeki birey şöyle düşünür; iyi demek insanın isteklerinin tatmin edilmesi ve doyurulmasıdır. İyi olan isteğin evetlemesine yardımcı olandır. Kötü olan ise isteklerin engellenmesi ve yok edilmesidir. Her birey bireysellik ilkesi gereği olarak yalnızca kendine ilgi duyar, başkasının cefasına ve sefasına önem vermez. Başkasına olan ilgi de bencillikle güdülenmiştir.¹³⁶

Schopenhauer düşüncesinde başkalarının acılarından zevk almak, kahrından neşe duymak onların mutsuzluklarından mutlu olmak ve her tütlü sadistlik birer gaddarlık biçimidir. Gaddarlık yapan insan kendi istemesini tüm istemelerin üstünde görür. İsteklerine kavuştukça tatmin olacağı yanılgısıyla eylemde bulunur. Oysa istemek acıdır, acıya davetiyedir. Her isteme beraberinde acı getirir. En iyisi isteme duygusunu ve yaşama iradesini susturmak, yadsımak ve istekleri yok etmektir. İnsan bir kere kendini isteklerin akıntısına bıraktı mı dönüşü zor olur. Kendisini

¹³⁵Kuçuradi, ss. 46-48.

¹³⁶Schopenhauer, Merhamet, ss. 36-39.

isteklerinin hakimi olduğunu sanırken kendisi isteklerin mahkumu olur.¹³⁷ İnsan doğası ve karakteri değişmezdir. Bir insanın içindeki kötülük yapma veya bencil olma gücü ve meyli yok olmaz. İnsan sürekli kendini koruma ve sahip olma duygularıyla kendi bencilliğini doyurmaya çalışır. Bunlar insanın yüreğinde yer alır. Kötülükler bir süre dizginlenebilir, engellenebilir ancak kötülük insanın içinden sökülüp atılmaz. Herkes temelde ne ise odur. Olduğundan başka türlü davranamaz.¹³⁸

Schopenhauer'a göre kişi kendini her şeyden önce isteyen, arzu duyan bir varlık olarak görür, insanın istekleri bitmez tükenmez, sonu olmayan kesintisiz bir süreçtir. İsteklerine kavuşunca yeni isteklerin peşine düşer. Bu durum ölümün gelip bireyselliği yok etmesine devam eder. İsteklerini elde etmek için bilgisini ve elindeki tüm imkanları seferber eder.¹³⁹

Bireysellik ilkesine gömülü kalanlar ve onu aşamayanlar kendin bencilliklerinin tatmini peşinde koşar dururlar. Bireysellik ilkesinin etkisinden kurtulamayanlar kötülük yapmaya meyilli olurlar. Onlar insandaki ortak özü göremeyen ve başkasının ve ötekinin acı çekmesini umursamayan ve sevinçlerine sevinmeyenlerdir.¹⁴⁰

Schopenhauer'a göre bencilce davranan kişiler kendi kafasının esiri ve mahkumudur. Kendini evrenin merkezine koyar, her şeyi ona göre konumlandırır. Herşeyin ve herkesin kıymeti harbiyesi kişiye faydasının dokunup dokunmamasına göre değişir. Onun bencilliği başkasının nesneleşmesine ve araçsallaşmasına sebep olur. İnsan merhamet ederken öznedir, bencil iken nesnedir ahlaki olarak. Bencilce arzu ve isteklerin pençesinde kıvranan insan ötekini nazarı dikkate almaz, onların faydasını gözetmez, onların insaniliğini hiçe sayar.¹⁴¹

Schopenhauer insan bilincinin bilinçaltının etkisine maruz kaldığını sürekli vurgu yapar. İnsanı yöneten bilinçten ziyade iradedir, bilinçaltıdır. Ona göre insan eylemlerinde kimi zaman kıskançlığın kimi zaman da duygudaşlığın etkisinde kalır. Bunlar aynı zamanda insanda ahlaki erdemlerin ve kötülüklerin başladığı noktalar. Bu birbirine zıt nitelikler her insanda mevcuttur. Bunlar insanın kendi payına düşenle başkasının payına düşen arasında tercih yaptığı yerlerdir. Kıskançlık sen ve

¹³⁷Schopenhauer, Merhamet, s. 41.

¹³⁸Schopenhauer, Merhamet, s. 140.

¹³⁹Kuçuradi, s. 15.

¹⁴⁰Schopenhauer, Merhamet, s. 65.

¹⁴¹Schopenhauer, Merhamet, s. 64.

ben arasında duvarı kalınlaştırıp sağlamlaştırırken merhamet ise bu duvarı inceltip hatta zaman zaman yok edip sen ve ben duvarını ortadan kaldırır. İnsanlar ve diğer canlılar arasındaki ayrım da kendiliğinden yok olur.¹⁴²

Schopenhauer'a göre sadist eğilimlerin insan dünyasında olması onun doğasının kötülüğe olan büyük meylinin olmasındandır. Kötülük sonradan edinilen bir davranış biçimi ya da duygu değildir. Kötülük ve zalimlik kötü kişiler için ulaşılması gereken birer amaç gibidir. Acı çeken birini izlemekten zevk almak yanlıştır. Kötülükle benliğini dolduran biri kötülük yapmaktan haz duyar. Acı çekenleri izlemek teorideki kötülük, acı vermek ise pratikteki kötülüktür. Bencilliğin en açık prensibi şu şekilde ifade edilir; “Kimseye yardım etme ve eğer ki senin yararına olacaksa, önüne gelen herkesi yarala.”¹⁴³ Kötülüğün temel ilkesi de şudur; “Elinden geldiğince herkesi yarala.”¹⁴⁴

Schopenhauer insana dair umut besleyen, iyimser hayaller kuran, insanın tabiatı gereği iyi olduğunu düşünen biri değildir. Ona göre insanın günahkar ve kötü bir varlık olduğu her durumda ortaya çıkar. En iyi insanlarda bile bazen alçaklık, gaddarlık ve rezillik ortaya çıkabilir. Genel olarak insanlar ikiyüzlülük, riyakarlık, gösteriş, sahtecilik ve hilekarlık örtüsüyle varlıklarını sürüdürürler. Servet avcılığı kendini büyük bir maske olarak kılıktan kılığa büründürür, ahlaksızlık kendini ahlak diye cilalandırır, insanı sömürme kendini insanseverlik olarak gösterebilir. İnsan maskelerle gezdiği halde samimiyetinden dem vurur. Tüm ahlaki değerler çiğnenir ahlak adına, erdemler ve güzelliklere tahammül kalmaz. El birliğiyle sanki erdemli olana ve güzel olana karşı bir nefret ve engelleme söz konusudur.¹⁴⁵

Schopenhauer'a göre insanın kötü tabiatının onu başkalarının felaketlerinden haz duyacak kadar haince bir yola sevk eder. Bunu yapabilecek kadar berbat bir varlıktır, insanda var olan şiddet duygusu onu zaman zaman canavarlaştırabiliyor. İnsan başkalarına sırf acı çektirmek için acı çetiren tek canlıdır. Başka canlılar yiyecek ve üstünlük sağlamak dışında bu yola tevessül etmezler. İnsanın yapmış olduğu acımasız ve korkunç kötülüklerinin sebebi yaşama iradesinin ıztırabını

¹⁴²Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 93.

¹⁴³Schopenhauer, Merhamet, s. 70.

¹⁴⁴Schopenhauer, Merhamet, s. 70.

¹⁴⁵Schopenhauer, Hayatın Anlamı, ss. 94-96.

dindirme isteğidir. Ne yazık ki bu durum acılara acı katmaktan ve onları katmerleşmekten başka bir işe yaramıyor.¹⁴⁶

Schopenhauer'a göre insanların çoğunun yapıp ettiklerine ve davranışlarına yön veren etiklerinin temelindeki duygu bencilliktir. Var olma ve iyi olma isteği onları bencilleştirir. Egoizmin ucu bucağı yoktur, sınır tanımaz; herkes elinden geldiğince hayatın tadını çıkarıp her şeye hakim olma güdüsüyle hareket eder. Her şeyi kendisi için ister, başkaları için hiçbir şey istemez. Günlük hayatta nezaket kuralları, inançlar, görgü kuralları ancak bunları geçici bir süreliğine örter ancak insan tabiatından söküp atmaz. Yapılan eykemler görünüşte iyi olarak yapılsa da, ahlaka uygun yapılsa da bencillikten arınmış olmadığı için ahlaki amaçla yapılmamış sayılır.¹⁴⁷

Schopenhauer ahlakında adalet egoizmden arınmış olmakla ortaya çıkar, sevgi başkasının kötülüğünü istemenin karşıtıdır. Kendi egosunu söküp atanlar, nedensellik zincirini kırmış olanlar, kendisi ile başkası arasındaki uçurumu kaldıranlar, benle ben olmayana açık ve içten idrak edenler, varlıktaki birliği görenler ihtiyaç içinde olanlara sırf insan oldukları için bir şeyler verirler. Eylemleri ahlaki yapan yalnızca başkası için yapılmış olmasıdır. Çıkar ve başka amaçlar ahlakiliği zedeler. Yaşam acılarla örülüdür, başkasının acısını azaltmak merhamettir, acımadır, insanın acısını ve ızdırabını azaltmak dünyadaki acıyı azaltmak demektir. Ahlaki eylemde bulunan kişi yaptığıyla sevinir, neşelenir. Her insanın bazı haklara sahip olduğunu görmek ve anlamak insan sevgisidir. Sevgi halis bir duyguyla yapılandır.¹⁴⁸

2.2.3. Varolmanın Acısına Yanlıs Çözüm: İntihar

Modern insan için değerlerin değersiz olduğu ve var oluşun bir saçma olduğu görülür. Nihilist bir ufukla tüm değerler anlamını yitirir. Bu durumda anlamsız ve değerlerin önemini kaybettiği bir dünya söz konusu olur. Saçma (absurd duygusu) olan mutlak gerçek gibi görülür. İnsan için yaşamın hiçbir değeri kalmaz. Böyle bir ruh haline giren insan için yaşamın devamı da gereksiz gibi görülebilir. Ancak ölümün bir çare olarak önerilmediği de bir gerçektir. İnsan, hayatın anlamı yoksa bile

¹⁴⁶Schopenhauer, Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine, s. 37.

¹⁴⁷Kuçuradi, s. 88.

¹⁴⁸Kuçuradi, s. 89.

yaşamın hem anlamını aramalı hem de yaşamalı ve yaşamayı olumlmalıdır. İntiharın saçmanın çoğaltılması olduğunu bilip yaşamı ölümden üstün görmelidir. İçsel ve dışsal nihilistvari engellere baş kaldırmalıdır.¹⁴⁹ İnsana kendi yaşamının anlamını sordurtan bazı etkenler şunlardır; hayatın tekdüzeliği ve sıradanlığı, zamanın sürekli akıp gitmesi ve geleceğin değiştirilemez olması, insanın bu dünyada tek başına olması ve başkalarıyla arasındaki keskin ayrılık, ölümün kesin olarak var olması ve her şeyi yok etmesi.¹⁵⁰ Bu sorunlar insanı huzursuz eder ve onu arayışlara sevk eder.

Felsefe tarihinde intihar konusu farklı boyutlarıyla tartışılmıştır. İntiharın gerekli olup olmadığı veyahut intihara sebep olan olaylar nelerdir vb. üzerinde durulan konulardır. İntihar insanın yaşamın anlamını bulamamasından dolayı ortaya çıkabilir. Albert Camus, Sisifos Söyleni adlı eserinde intiharın günümüz için en temel sorulardan ve sorunlardan biri olduğunu açıklar.

“Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır, intihar. Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir.”¹⁵¹

Schopenhauer intihar olayını toplumsal adapte sorunu veya nihiliz sorunu olarak görmez. Ona göre intihar insanın varoluşunun ızdıraplarına yenik düştüğü için bu yola teşebbüs eder. İntiharın sebeplerini irdelemeden bu konuda yargı vermek isabetli değildir. Schopenhauer’a göre Yahudilik ve kimi felsefi düşünceler intiharın gerekçesine inmeden dışarıdan bir gözle meseleye bakmışlar. İntiharın dinen günah olduğu ve bir suç olduğunu iddia etmişler. Evrenin iyi niyetli Yehova’nın eseri olduğunu söyleyenler varolmanın acılarını onun iyiliğiyle nasıl bağdaşabileceğini ortaya koymamışlar. Kişinin kendi bedeninin bile hakimi olmadığını dolayısıyla bedenini yok etmenin yanlışlığını savunmuşlar. Bunun yanlış olduğu apaçıktır. İntiharın doğru bir çözüm olmadığı ifade edilebilir ancak gerekçesi bunlar değildir.¹⁵²

Schopenhauer’a göre insanda hayatın korkuları ölüm korkusunu aşar aşmaz intihara meyil ortaya çıkar. İntihar en yüksek ahlaki hedefe ulaşmaktan alıkoyar, çünkü acılardan ve ızdıraplardan gerçek bir kurtuluş yerine yalnızca zahiri bir

¹⁴⁹ A.Kadir Çüçen(Ed.), **Varoluş Filozofları, (Albert Camus, VII. bölüm 183-199)**, Sentez Yay., İstanbul, 2015, ss. 189, 191.

¹⁵⁰ Çüçen, s. 190.

¹⁵¹ Albert Camus, **Sisifos Söyleni**, Çev. Tahsin Yüce, 6. Basım, Can Yay., İstanbul, 1998, s. 15.

¹⁵² Schopenhauer, **Hayatın Anlamı**, ss. 77, 78.

kurtuluş tercih eder. Hayatın acılarına karşı intihar bir çözüm olabilir mi? Elbette olamaz. Çünkü intihar bunalımlara ve sorunlara geçici bir çözümdür. İntihar eden kişi yaşama iradesinin en üst formunda yer alır. Yaşamayı ve acılarla baş etmeyi öğrenemeyen kişidir böyle biri. Kolay olan ölmektir zor olan ise yaşamaktır. İntihar edenler kolay olanı tercih eder. Yapılması gereken iradeyi susturmak, istekleri yadsımak ve iradeyi inkar etmektir.¹⁵³ İntihar bir hatadır. Doğru hisse yanlış cevaptır. İnsanın tabiata sorduğu bir soru olup cevabın kaynağı ve menşei olan kendi bilincini ve benini yok etmektir. İntihar eden kişi yanlış ve beceriksiz bir tecrübeye teşebbüs eder. Kendi kurtuluşu zihinsel ve bilinç kaynaklı olduğu halde bedenini imha ederek başarısız bir cevaba başvurur.¹⁵⁴

¹⁵³Schopenhauer, Hayatın Anlamı, ss. 83-85.

¹⁵⁴Schopenhauer, Hayatın Anlamı, ss. 77, 78.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PESİMİZM VE SCHOPENHAUER'DA YANSIMALARI: KÖTÜLÜK OLARAK İRADE VE VAROLUŞ

3.1. EVRENSEL KÖTÜLÜK DÜŞÜNCESİ

Schopenhauer'un kötümser dünya görüşü onu tarihte benzer fikirleri veya zıt yönde düşünceleri savunan akımlarla hesaplaşmaya götürür. Dini dogmalarda ve felsefi akımlarda kötümserlik ve iyimserlik tasavvurları hatırlamak Schopenhauer'un tarihsel mirasla bağlantısını görmek açısından da doğru bir yaklaşım olur. İnsan hayatında hergün karşılaştığı acı ve kötülüklerin bir amacı ve gereği var mı diye düşünüp durur. Acılar ve ıztıraplar gereksizce o zaman niye hala varlıkları devam ediyor? Acılar ve kötülükler gerçekte var mıdır? Varsa insanın olgunlaşması için bir zaruret mi? Tanrı'nın adil, kudretli ve merhametli olduğunu kabul ettiğimiz zaman var olan kötülükleri Tanrı'nın iyi olmasıyla nasıl bağdaştıracamız? Bu ve benzeri sorunlar bizi kötülük sorunuyla baş başa bırakır. Felsefe literatürde teodise tartışmaları bu konunun etrafıca tartışıldığı alanlardır. Yunanca tanrı(theo) ve adalet(dike) kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş olan tanrı savunması (theodicy, theodicee) kavramı Tanrı'nın mutlak iyiliğini ifade eder.¹⁵⁵

Pesimist tasavvurda evren kötüdür ve istenç sonsuz acılara maruz kalır, evrende evrensel bir kötülük mevcuttur. İnsanın hiçbir çabası onun acılar dolusu dünyasını değiştirmemiştir. İnsanın kaderinde mutlu olmak yazılmamıştır. İnsan acıların ve kötülüklerin imbiğinden geçmek zorundadır. O maruz kaldığı bu yaşamı acısıyla tatlısıyla ama daha çok acısıyla yaşamak durumundadır.

“Dünyada Leibniz'in haklı olamayacağı kadar acı ve keder vardır.”¹⁵⁶

Schopenhauer düşüncesinde dünya iyimserlerin kurguladığı ve tahayyül ettiği gibi iyi bir dünya olmadığı gibi imkan dahilinde olabilecek en kötü dünyadır. Daha kötü olsaydı var olamazdı bu dünya Schopenhauer'a göre. İyilikle kötülüğü mukayese edip tartışmanın lüzumsuzluğu ortadadır. Kötülüğünün salt varoluşu meseleyi kendi başına tayin ve tespit eder. Kötülük kendisini takip eden iyilikle asla

¹⁵⁵ Arslan, Felsefeye Giriş, s. 320.

¹⁵⁶ Warburton, Felsefenin Kısa Tarihi, s. 147.

dengelenemeyecek şekilde üstündür. Mutluluk ve neşe içinde yaşayan binlerce insan da ızdırap ve sefalet içinde yaşayan birini acısını teskin edemezler.¹⁵⁷

“Zevklerin binlercesi bir acıyı telafi etmez.”¹⁵⁸

Voltaire’in Candide eserinde bize gösterdiği üzere iyimserlik bir ironidir. İnsanın acısını inkar etmek ve yok saymaktır.¹⁵⁹ İnsanın çektiği acıların haddi hesabı yoktur. Dünyaya doğmak acıların kucağına doğmak demek demektir. İnsanın acılardan azade bir hayat sürdürmesi mümkün değildir. Her varlık yaşamının idamesi için bir başka varlığı yer, yutar. İnsan insanın kurdudur. Aynı durum diğer canlılar için de söz konusur; onların varlıkları yaşam döngüsünün gereği çoğu zaman bir başka canlının canlılığına mal olur.¹⁶⁰

Schopenhauer düşüncesinde dünyadaki acılar sonsuzdur. Tarihin bize gösterdiği şudur ki barış hep istisna savaş ise en yaygın kural olmuştur halkların tarihinde. İnsana kendi sefaleti yetmezmiş gibi bir de başkalarını da sefalete sürüklemiştir. Tarih sahnesi insan ruhunun trajedisidir. İnsan mutlu olmak istemiştir özü itibarıyla. Ancak insanın içindeki doymak bilmez arzusu ve dışarının pek güvenli olmaması mutluluk isteğini insanın kursağında bırakmıştır. Öte yandan bu alem öyle muhteşem, her şeyin yerli yerinde olduğu, mümkün dünyaların en iyisi olduğunu savunmak gerçek olmadığı gibi insan acısını küçümsemediği için kötüdür de. Acılar insanın sınırsız isteklerle sınırlı imkanlara sahip olmasındandır, mutsuzluğun sebebi insanın bedensel güdülere sahip bir varlık olması ve iradesinin hizmetinde çalışmasıdır, insanın insana ettiği bir kötülüktür en büyük kötülük.¹⁶¹ İyimserliğin kötü yanı realiteden kopuk olmasıdır. Kötümserlik ise bilfiil hayatın kendisinde var.

3.1.1. Dinlerde Kötülük Anlayışı

Dinler insanın başına gelenleri kendi öğreti ve inançlarında belli birtakım anlatımlarla açıklığa kavuştururlar. Günlük hayatın yorumunu da yaparlar. İnsan için neyin doğru neyin yanlış olduğunu izah ederler. Hayatın olumsuzlukları ve sorunlarına çözüm önerilerinde bulunurlar. Çoğu zaman hayattaki acıların ve

¹⁵⁷Schopenhauer, Hayatın Anlamı, ss. 37, 107.

¹⁵⁸Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 37.

¹⁵⁹Schopenhauer, Merhamet, s. 26.

¹⁶⁰Schopenhauer, Merhamet, s. 23.

¹⁶¹Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s.107, 127.

ızdırapların insanın işlediği suçlardan ve günahlardan ötürü olduğunu ifade ederler. Tanrılı dinler kötülüğü Tanrı'nın yarattığı bir kavram olduğunu kabul etseler de Tanrı'nın kendisi kötü değildir onlara göre. Yahudilik dinler içinde iyimserliğin en çok ön planda olduğu bir din olmuştur. Hristiyanlık ilk günah öğretisiyle günahın nesilden nesile aktarıldığını iddia eder. Dünya tarihi insanın günah işlediği Tanrı'nın da onlara acıyıp onlar için kurtuluş imkanı sağladığı bir mecradır. Bu dünyada mutlak iyi olana ulaşmak mümkün değil. Mutlak adalet ve iyilik için öte dünya olmalıdır.

Schopenhauer'un dinlere bakışı dinlerin kötülük soruna bakışıyla bağlantılıdır. Dünyadaki kötülük konusunda dinlerin söylemlerine önem verir. Dinlerin yüzeysel ve şekilsel boyutuna eleştiri yöneltse de onların temelinde yatan pesimist unsurlara önem verir. Ona göre dinler arasında temel ayrım dinlerin tektanrılı, çok tanrılı, tümtanrıci veya tanrıtanımaz olup olmadıklarıyla değil iyimser mi kötümser mi sorusuna göre değerlendirmek gerekir.¹⁶²

Schopenhauer'a göre Yahudilik tipik bir teizm iyimserliğini ve gerçekçiliğini anlatır, hayatı bir lütuf ve bağış olarak görür. Evrende olan biteni iyi bir tanrı olan Yehova'nın eseri olarak takdim eder.¹⁶³ Yeni Ahit çileci ahlakıyla Hint dinleriyle buluşur. Zaten kötümserliğini Brahman dinine borçludur. Keder, endişe ve sefalet gibi unsurlar eski Hint bilgeliğinin yansımalarıdır. Yeni Ahit ise kötümserlik konusunda bunlarla bire bir zıt bir mahiyet taşır. İkisinin ortak olan tek yönü düşüş hikayesidir, bu hikaye aynı zamanda pesimist unsurları da içinde barındırıp hayatın gerçeklerine değinir.¹⁶⁴

Schopenhauer'a göre evren özünde yatan temel irade kötüdür. Bu kötülüğü anlamadan ve kabul etmeden hakiki bir felsefi anlayış ortaya çıkmaz. İyimserlik teist dinlerden felsefeye sinmiş ve dahil edilmiş bir dogmadır. Bu dinler kötülüğün varlığını ya önemsiz görürler ya da şeytan tarzı sembolik varlıklara yüklerler. Çünkü onlar Tanrı'yı kötülüğün kaynağı olarak görmenin yaratabileceği sonuçların farkındalar. Dinlerin iyimser ve kötümser olarak ikiye ayrabiliriz. Teistik dinler yukarıda da ifade edildiği üzere her şeyin yerli yerinde olduğunu ve mükemmel bir düzene sahip olduğunu iddia etmekte.

¹⁶²Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 103.

¹⁶³Schopenhauer, Din üzerine, s. 127.

¹⁶⁴Schopenhauer, Din üzerine, ss. 130, 131.

Schopenhauer'a göre Eski Ahit'te geçen ilk günah ve düşüş hikayesi kötülük sorununun kaynağına işaret eder ve ilk günah öğretisi genel-geçer evrensel bir metafiziksel hakikati alegorik bir dille anlatır. Hristiyanlık ilk günah öğretisiyle kötülük sorununa olumlu yaklaşmıştır. Bu öğretiyi insanın günahkar bir varlık olarak görmesiyle insan gerçeğine parmak basmıştır ve insanın başına gelebilecek sıkıntı ve eziyetlerin olağandışı bir şey olmadığını, bir bakıma var olma günahına kefareti olduğunu savunmuştur.¹⁶⁵ Bu durum insanın toplumsal dürtüyü tehlikeli görmesi için bir sebeptir. Çünkü toplumsallık insanı iradenin emirlerine kul köle eder.

Hristiyanlık dinleri içinde kötümser tarih yorumuyla Schopenhauer için önemli bir yer tutar. Çünkü tarihi günahla başlatır. Eski Ahit'in buyurgan Yehova'sının tam tersine Yeni Ahit yasanın tahakkümünden imanın egemenliğine geçiş yapar, ahlaki erdemleri de kurtuluşa göre tasarlar. Yaşama iradesinin yadsınması olumlu bir durum teşkil eder ve çileci bir ruh anlayışını öğretir.¹⁶⁶

Schopenhauer'a göre Hristiyanlık öğretisi gizem ve sırlarla dolu olup tamamıyla alegorik "...bir anlatı veya tarih, bir olaylar dizisi, kişilere ait olgular, eylemler ve ıstıraplar bütünüdür." bir öğretilerdir.¹⁶⁷ Savunduğu ahlaki erdemler nezaket, feragat, düşmanını sevmek ve yaşama iradesini yadsıma ona diğer tektanrıci dinlere göre daha avantajlı bir konum sağlar. Ancak rasyonel bir teolojiyle ele alınırsa dinin tüm savunuları çöker ve gözümüzde birer saçma olarak görülür. Bu şekilde davranmak yerine dinin kalabalıklar için önemini kabul edip temsili anlatımlara ve yorumlara başvurmak en doğrusudur.¹⁶⁸

Schopenhauer'a göre onun felsefesi Yeni Ahit'in kötümser ve karamsar ruhuna uygun yapılmış bir tefsir ve yorum olarak da görülebilir. Diğer felsefi düşüncelerin içine gizlice sızmış bir Yahudilik ruhu vardır. Zira onların ahlak telakkileri dünyanın iyi olduğunu savunur ve iyimserlik ön kabulüyle başlar. Halbuki dünyadaki iğrenç ve sefalet dolu manzarayı görmeden sorun çözülmez. Önce kötülüğün sıradanlığını iyimser dinlerin ve felsefi akımların etkisinde kalmadan görmeliyiz ondan sonra kötülük sorununa çözüm bulacağız.¹⁶⁹

¹⁶⁵Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 36.

¹⁶⁶Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 46.

¹⁶⁷Schopenhauer, Din Üzerine, s. 112.

¹⁶⁸Schopenhauer, Din Üzerine, s. 104.

¹⁶⁹Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 47.

Ona göre teist dinler Tanrı'ya insani sıfatlar yükleyerek onu kişiselleştirirler. Tektanrıci dinler hoşgörüsüzlükte bariz bir şekilde en öndedir. Bunun sebebi tek tanrı Yehova'nın kendisi dışındakilere karşı kıskançlığıdır. Bu anlayış yabancı ve çok kültürlü yapılara düşmanlığı beraberinde getirmiştir. Onların tapınak ve sanat eserleri niteliğinde resim, heykel ve göstergelerinin imhasına, yıkımına sebep olmuştur.¹⁷⁰ Kendi dinlerinden olmamak başlı başına bir suç ve öldürme sebebi sayılmıştır. Bu savaşlar insanlık için büyük birer kayıp olmuştur. Özellikle teist dinler despotizme ve şiddete yönelimli unsurları bünyelerinde taşır.¹⁷¹

İnsani dinler kötülük sorununu insanın hatalarıyla düşmüş olduğu bir durum olduğunu ifade ederler. Zerdüşlük kötülük sorunu bir ikilik dualizm içinde halletmeye çalışmıştır. Ehrimen kötücül olanı temsil eder. Ahura Mazda iyinin temsilcisiidir. Hint Dinleri ve Budizm ise kötümser ve karamsar bir bakış açısına sahip dinler olarak görülür. Bu dinler insan acısına ve ızdırabına duyarlıdırlar. Bu dinler sorunu kabul etmekle sorunun çözümüne giden yolu kolaylaştırmıştır.

Buda saray hayatının şatafat ve debdebesini terk edip insanlar arasında karıştıktan sonra insanın ızdırapları üzerine düşünmeye başlamıştır. Keyfilğin egemen olmadığı evrende her şey bir sebep-sonuç ilişkisi içinde cereyan eder. İnsan nedensellik yasasına tabi bir varlıktır. Ruhu ve bedeni evrenin bir parçası olarak var olan devinimden etkilenir. Var olan değişim insan mutluluğu veya mutsuzluğu üzerinde etkili olur. Buda'nın düşüncesindeki evren kötü ve acılarla dolu bir yer olduğu muhakkaktır çünkü insanın sınırsız arzu ve isteklerin güdümünde olduğunu anlatır, bu durumun insanı huzursuz ve mutsuz ettiğini ifade eder. Acılardan ve ızdıraplardan kaçmanın ve kurtulmanın yegane yolu acıların doğurucusu ve kaynağı olan istekleri yok etmek ve onlarla mücadele etmektir. İsteklerini susturan ve yok eden birey maya örtüsünün yanıltıcı ve kandırıcı egemenliğinden nirvananın teskin edici ve tatmin edici boyutuna adım atar. Nirvana ulaşan kişi artık istemenin emrinde değil istememenin sakin mutluluğunu tadar.

Buda evrendeki acıları “dört temel hakikat”le şöyle ifade eder:

“1. Hayat acı ve ıstırap doludur. Acı ve ıstırap dünyevi varoluşun temel özelliğidir.

¹⁷⁰Schopenhauer, Din Üzerine, s. 95.

¹⁷¹Schopenhauer, Din Üzerine, ss. 93, 94.

2. Acı ve sıkıntıların temel sebebi arzulardır.
3. Acı ve sıkıntıları sona erdirmek, arzulardan vazgeçmeye bağlıdır.
4. Arzuları sona erdirmek “sekiz dilimli yolu” izlemekle mümkündür.”¹⁷²

Sekiz dilimli yol ise şöyledir; dört hakikat bilgisine erip hikmet sevgisine kazanmak, kötü duygu ve dürtülerden arınıp doğru amacı elde etmek veya düşünmek, gereksiz konuşmayı terk edip doğru konuşmak, yerinde ve zamanında doğru davranmak, doğru meslek edinmek, iyiyi davranışlar için sürekli bir çabada bulunmak, sürekli bir muhasebe/gözetim halinde olmak, derin ve daimi bir tefekkürle tam bir konsantrasyon kazanmak.¹⁷³ Sekiz dilimli yolu başarıyla tamamlayanlar nirvanaya ulaşırlar. Nirvana arzuların dindirilmesi, dinginliğin elde edilmesi, ihtirasların sönmesi ve sükunet haline ermek demektir.

Schopenhauer’a göre Brahman dini ve Budizm’in ayırt edici nitelikleri ve özellikleri kötümserlikleri ve idealizmleridir. Çünkü bunlar evrene düşsel ve vehmi bir varlık nispet ederler. Her şeyin varlığı yoklukla mukadder ama var görünümünü taşır. Hayat günahlarımızın sonucu maruz kaldığımız bir serencamdır. İnsan doğasının kötüye meyli ve arzular bizi günahların cazibesine yenik düşürür. Uzun soluklu bir terbiye, meditasyon ve uygulamayla kurtuluş mümkün olabilir.¹⁷⁴ Brahman dini ve Budizmdeki samsara inancı sürekli yeniden doğuşu ve ruh göçünü açıklar. İnsanın yeniden doğuşu onun ihtiras ve arzuların etkisinden dolayı uğradığı bir cezadır. Varlığın çile ve eziyetlerinden ancak aydınlanmış bir bilinçle kurtulmak mümkündür.

Schopenhauer’a göre Budizm canlı dostu ve insanlara hoşgörüyü telkin eden ve savunan bir din olarak görür. Bu dinin diğer dinlere göre daha merhametli ve hoşgörülü olmasında çok tanrıcı bir yapıya sahip olması bir etkidir. Çoktanrılı dinlerin içindeki çoğulcu yapı mensuplarının davranış ve yaşam tarzlarına sirayet eder. Oysa tektanrıcı dinler hoşgörüsüzlüğe sebep olmuşlar çünkü tek tanrı doğası gereği kendisinden başka tanrının varlığına tahammül etmez.¹⁷⁵

Hinduizm’de homojen bir inanç ve düşünce sistemi yoktur. Çoğulculuğun hakim olduğu politeist, panteist, monoteist ve monist gibi inançları bünyesinde barındıran bir sistem olup insanın ızdırapları ve sıkıntıları üzerine çözüm

¹⁷² Ali İhsan Yitik, **Doğu Dinleri**, İsam Yay, İstanbul, 2014, s. 102.

¹⁷³ Yitik, ss. 104, 105.

¹⁷⁴ Schopenhauer, Din üzerine, s. 117.

¹⁷⁵ Schopenhauer, Din üzerine, s. 94.

önerilerinde bulunur. Hinduizm’de hayat maya örtüsü (illüzyon) dır. Varlıkların yeryüzündeki amacı maya’nın tuzaklarından ve ızdırabından kurtulmaktır. Ahlak sistemi ödöl ceza döngüsüyle karşılığını bulur. İnsanın yapmış olduğu hatalar ve işlediğı günahların sonucunda evrendeki illiyet döngüsü tarafından cezalandırılır. Ruh göçüyle insanların her yaptığı mutlaka olumlu veya olumsuz bir karşılığı vardır. Karma kanunu insanın hayatta yaptıklarıyla tekrar yüzleşmesi ve yaptıklarının meyvesini almasını ifade eder. İnsan iyi davranışları huy haline getirir ve doğru bir yaşamla kendini fiziksel dünyanın yanıltıcığından uzaklaşırsa samsara döngüsünden kurtulur. Hinduizmdeki kastlar bile insanın önceki hayatında yaptıklarının bir karşılığıdır. Ahlak düşüncesinde suç varsa ceza da var, ceza varsa demek ki daha önce kötölükler de vardı. Tenasüh inancı kişinin yeniden bedenleşmesini ifade eder. Ruhun yeni bedenlere girmesi, göçmesi yalnızca insanlara değil bitkilere, hayvanlara ve cansız varlıklarda daruh göçü söz konusu olabilir.¹⁷⁶

Schopenhauer’a göre Hind Kutsal metinleri Upanishad’lardan beri Hint düşüncesi dünyayı mevcut haliyle reddeder, gelip geçici, keder verici ve aldatıcı bir evren olarak görür. İnsan için dünyanın ilk görünür halini almanın yanıtlılığını ifade ederler ve yaşama iradesinin sumut hali olan bu dünyanın yanıltıcı yönünden yüz çevirirler.¹⁷⁷ Hinduizm dünya hayatının insanı mutsuz ettiğini, kurtuluşun dünyaya sırtını çevirmekle ve inzivayla elde edilebileceğini, insanın sürekli bir illiyet ve nedensellik aleminde yer aldığı için ıstırap ve acı çektiğini ileri sürer. Schopenhauer Hint Kutsal metni Vedalar hakkında şöyle açıklamada bulunur.

“...dünyada insanın karşısına çıkabilecek en kıymetli ve yüce kitaptır o; benim hayatımın tesellisi olmuş, ölümümün de tesellisi olacaktır.”¹⁷⁸

Zerdüştlük eski İran dinlerinden biri olup iyilik ve kötölük meselesini bir dualite içinde halletmeye çalışmıştır. Bu dinde maddi ve manevi alemde iyilikle kötölüğün mücadele içinde olduğu bir anlayışı savunulur. Ahura Mazda (İyilik Tanrısı) şefkatli, yetkin, ezeli, ebedi ve kusursuzdur; bütün kötölükler ondan kaynaklanmaz ve iyidir. Kelime anlamı düşman, yıkıcı ruh anlamına gelen Ehrimen kötölüğü temsil eder. Evrendeki kötölüğün sebebi ve kaynağı Ehrimen’dir. Evrende

¹⁷⁶ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, **Dinler Tarihi**, 4.Baskı, Berikan Yay., Ankara, 2014, ss. 204, 205.

¹⁷⁷ Schopenhauer, **İdeal ve Gerçek**, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yay., İstanbul, 2015, s. 22.

¹⁷⁸ Schopenhauer, **Okumaya ve Okumışlara Dair**, s. 58.

sürekli var olan savaş iyi ile kötü arasındaki savaş olacak. Kötünün aşırı derecede yaygınlaşmasından dolayı kurtarıcı iyi olan Ahura Mazda tekrar gelip bu mücadeleyi iynin mutlak galibiyetiyle bitirecek ve egemenliğini yayacaktır.¹⁷⁹ Kötülük sorununa çözüm olarak Ehrimen'deki kötü doğayı fark etmekle gerçeklik aydınlatılır.

Teistik dinlerin uğraştığı en çetin sorunlardan biri kötülük sorunudur. Her ne kadar kötülük sorununun varlığı tesitik dinlerde reddedilmese de varlığı da Tanrı'ya nispet edilmemiştir. Bir taraftan hikmet sahibi, kudreti olan, iyiliği isteyen bir tanrı tasavvuru var iken öte taraftan evrenin her yerinde görülen kötülükler, çirkinlikler insanı rahatsız etmektedir. Kötülüğün varlığı iyi vasıflara haiz bir Tanrı'yla nasıl bağdaşır?

Şeriat yönü ağır basan bir din olan Yahudilikte her şey Yehova'nın isteği ve arzusu doğrultusundan var olmuştur. Yahudilikte Tanrı'nın mutlak egemenliği ve gücü sürekli vurgulanır. Adem ile Havva'nın günahı sonucunda yeryüzü macerası başlayan insanoğlunun tarihsel süreçte düşmüş olduğu günah ve suçlardan ahir zamanda gelecek olan kurtarıcı mehdi sayesinde kurtulacak; Tanrısal egemenlik tüm dünyada kabul görülecektir. Zulüm ve adaletsizliklerin bittiği dönemde evrensel adalet devleti kurulacaktır. Bu devlet Tanrı'nın Krallığı demektir. Tanrı'nın Krallığı'nda ahlaksızlık, bereketsizlik, haksızlık ve karışıklıklar yok olacak; evrensel bir barış evresi ve dönemi başlayacak.¹⁸⁰

Yahudi şeriatının katı ve sert olan boyutlarını yumuşatan (Aranızda kim günahsızsa ilk taşı o atsin!); sevgi, merhamet, inanç gibi teolojik erdemlerle inşa edilen Hristiyanlık kötülük sorununu kendi öğretisinin bütünü içinde izah etmeye çalışmıştır. Hristiyanlık da Yahudilik gibi dünya tarihini günahla başlatır. İnsanın ilk günahı tarihin başlangıcını teşkil ettiği gibi her doğan çocuk da ilk günahıtan ötürü günahkar doğar. İsa kendini insanlık için feda eder. Böylece insanlık için büyük bir kurtarıcılık görevini yapmış olur. İnsanın doğası itibarıyla günahkar bir varlık olarak görülmesi Hristiyanlığı pesimist duygularla mücadeleye mecbur eder. Hristiyanlıktaki günah itirafı mekanizması insanı arındırıp umuda hazırlamak için vazife görür. Tarihi süreçte işlenen günahlar ve yeryüzünde var olacak olan büyük bunalım ve kargaşanın neticesinde Tanrı lütfunun bir gereği olarak Mesih'i yeryüzüne gönderip adaletin hükmünü icra edecektir. Mesih'in gelişiyile ilahi devlet

¹⁷⁹ Abdurrahman Küçük ve diğerleri, s. 168.

¹⁸⁰ Abdurrahman Küçük ve diğerleri, s. 337.

tüm insanlara nefes aldirtacak; kurtla kuzunun beraber otlatılması ve kardeşliği sağlanacaktır.¹⁸¹

Vahiy kaynaklı ilahi dinlerin sonuncusu olan İslam'da Allah adalet, kudret, iyilik ve inayet sahibidir. Hükümlerini belli birtakım hikmetlere dayandırır. Lüzumsuz ve fuzuli şeyler yapmaz. Kudretini adaletiyle sınırlamış olup kendisine merhameti farz kılmıştır. Kur'an'da şerrin varlığı şu gerekçelerle anlatılmıştır; imtihan, ceza, eğitim, tevazu, sabır minnettarlık. Kötülükler insanın işlemiş olduğu günahların neticesinde veya imtihan vesilesiyle insanın başına gelir, insanoğlu öte dünyada mükafat almak için burada sınanır. Alemleri insanlık için yaratmış, orada iyi işler yapmasını buyurmuştur.¹⁸²

“Hanginizin iyi amellerde bulunacağınızı sınamak için ölümü ve hayatı yaratan Allah yüce ve bağışlayıcıdır.”¹⁸³

"O Allah, sizi yeryüzünde halifeleri yaptı ve sizi imtihan etmek için bazılarınızı bazılarınızdan derecelerle üstün yapandır."¹⁸⁴

Dünya insanın tamamen mutlu olduğu ve her muradına erdiği bir yer değildir. Fani ve geçici olan bu dünyada kalıcı eserler ancak iyiliklerle olur. İnsan için arzulanan gerçek saadet öte dünyadadır. Bu dünyada dert, gam, keder eksik olmaz. İnsan türlü türlü vasıtalarla sınanır. Tanrı kötü olanı yarattıysa da kötü olanı istemez. Kötü iyunin anlaşılması için vardır. Öte dünya inancı insanın haksızlıklar karşısında umutsuz olmasını engeller. Kur'an'a göre adaletin bir gün mutlaka tecelli edeceğini söyleyebiliriz. Kur'anda bahsi geçen kötülükler fiziksel ve ahlaki kötülükler olarak ikiye ayrılır. Doğal ve tabii afetlerler, felaketler insanın iradesi dışında meydana gelip eğitim, imtihan amaçlı olarak görülür. İnsandan kaynaklanan ve değiştirme gücümüzün olduğu kötülöklere ahlaki kötölük denilir. Ahlaki kötölükler insanın hataları ve günahları sonucunda söz konusu olur. İlahi adalet ve merhamet insanın zulme uğramasına sebep olmaz.¹⁸⁵

“Allah kullarına zulmetmez. Bilakis onlar kendi kendilerine zulmederler.”¹⁸⁶

¹⁸¹ Abdurrahman Küçük ve diğerleri, s. 418.

¹⁸² Cafer Sadık Yaran, **Kötölük ve Teodise**, Vadi Yay., Konya, 1997, s. 114.

¹⁸³ Mülk 2.

¹⁸⁴ Enam 165.

¹⁸⁵ Yaran, s.132.

¹⁸⁶ Yunus 44.

3.1.2. Felsefede Kötülük Anlayışı

Felsefe tarihinde her filozof kendi sisteminde kötülük sorununa bir çözüm önerinde bulunmuştur. Kötülük kavramı hakkında şu analizler yapılmıştır. Kötülüğün reel olarak varlığını inkar edenler var. Onlara göre alemde iyi olan hakimdir. İyinin yokluğu olarak kötülük vardır. Kötülüğü iyiliğin yokluğu olarak görüp gerçekte kötülük diye bir şeyin olmadığını savunmuşlar. Kötülük arızidir. Kötülük tabii ve ahlaki olarak ikiye ayrılmıştır. Farabi göre kötülük maddenin her kemali kabul edecek kıvamda olmaması maddi olana, ikincisi ise insanın iradi eylemlerin neticesinde oluşur. Kötülük evrensel ahenk ve güzellik için gereklidir. Diyalektik bir metotla bakıldığında iyi ve kötünün karışımından yeni bir şey yani iyi olan var olur. Çirkinlik olmasaydı güzellik olmayacağı gibi kötülük olmadan iyilik de olmaz ve iyi olanın kıymeti anlaşılmazdı. Dolayısıyla biraz kötülük sanatsal bir alem için gerekli.¹⁸⁷ İslam düşüncesinde kötülük problemi Tanrı'nın evreni kusursuz ve mükemmel bir donanımda yarattığını dolayısıyla kötülüğün asli varlığını savunmanın abes olduğu savunulmuştur. Farabi ve İbni Sina sudur teorisiyle alemin düzenini açıklamaya çalışırlar. Alemi yaratan yetkin bir varlık (alemin müdebbiri) olduğu için alem de en ahenkli bir tarzda var edilmiştir. Gazzali evrendeki mükemmel düzeni imkan dahilinde olmuş olandan daha güzeli mümkün değildir (leyse fi'l imkan ebde'umin-ma kan) diyerek ifade etmiştir.¹⁸⁸

Kötünün varlığını inkar etmek problemi çözmekten kaçmak demektir. Oysaki iyilik kadar kötülük de dünyamıza ait bir kavramdır. Tanrı'nın içinde hiç kötünün olmadığı bir evreni yaratması da mümkün olabileceği düşünülebilir. Kavramları zıddıyla tanımak ve iyinin varlığı kötüyü şart koşturmak Tanrı'yı sınırlamak değil mi? Ayrıca estetik görüntüyü tamamlamak için de güzel bir insanın perişan biriyle mukayese etmek çok makul görünmüyor.¹⁸⁹ Bazı filozoflar evrende kötülüğün sıradanlığını ve egemenliğini savunur.

Leibniz kötülük kavramını metafiziksek kötülük, fiziksel kötülük, ahlaki kötülük olmak üzere üçe ayırır. Metafiziksel kötülük; evrenin yetkin olmaması, sonlu ve sınırlı olmasının zorunlu sonucu oluşan, içinde bulunduğumuz evren bir

¹⁸⁷ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, 13. Baskı, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2012, s. 155.

¹⁸⁸ Aydın, s. 152, 153.

¹⁸⁹ Aydın, s. 156.

sürü evren içinde en iyisi olmasına rağmen yine de mutlak iyi olmamasını ve yaratılardaki asli eksik olma durumunu açıklar. İlk günahın da tüm günahlara kaynaklık ve örneklik teşkil ettiğini ifade eder. Zira günah insanın doğasını bozmuştur. Doğal afetlerin sonucunda insanın maruz kaldığı yıkım ve tahribata fiziksel kötülük denilir. Deprem, sel, yangın, kasırga, kıtlık gibi felaketlerin akabinde pek çok insan ölür, bir kısmı sakat kalır, acı ve keder içinde can verenler olur. Batıda Lizbon depremi ve ülkemizde deErzincan depremi korkunç ölümlere ve acılara sebep olmuş ve optimizme olan inancı yerle bir etmiştir. İnsanın kendi özgürlüğünü tahrip edici ve yıkıcı birtakım etkinliklerde kullanması sonucunda oluşan kötülükler ahlaki kötülüklerdir. Toplumu dejenere eden ve dumura uğratan yalanlar, barışı yok eden savaşlar ve katliamlar, hırsızlık, açgözlülük, acımasızlık, adaletsizlik ve ahlaksızlık insanın kendi ürünüdür.¹⁹⁰

Felsefe tarihinde pesimizm sorunu geçmişten günümüze kadar tartışılmıştır. Filozoflar kendi sistemleri içinde kötülük sorunun halletmeye çalışmıştır. Antik Yunan dönemi felsefenin tüm sorunları olduğu gibi kötülük probleminin şekillenmesi ve formüle edilmesi o dönemde olmuştur. Yunan mitolojisinde Homeros'ta Tanrılar entrikalara karışır, suç işler, cinayetlere karışır, tuzak kurar, hile yapar, pek çok yanlışın içinde olurlar fakat Sokrates'in öğrencisi Platon'a göre tanrıya kötülüğün teşmil edilemeyeceğini söyler. Platon'a göre Tanrı adaletlidir, iyidir. Tanrı iyi olanın sebebi ve kaynağı olup olup tüm ideaların tepesinde yer alır. Homeros'un bize sunduğu ve anlattığı tanrı tasvirleri külliye yanlış. Evren bir ahenk ve düzen içindedir. Evrendeki kötülük gibi görünen şeyler iyilik için gereklidir. Münferit olan kötülük bütünsel iyi içinde bir anlam ifade etmeyebilir. Örneğin yoksul bir çömlekçi yaptığı çömleği kuruması için güneşe bırakır ve yağmur yağıp çömleğe zarar vermesi bu durumun çömlekçi için iyi olmadığı bir gerçek iken yağmurun genel faydaları düşünüldüğünde bunun çok da önemli olmadığı ortaya çıkıyor. Evreni bir uyum ve mükemmellik içinde idare eden Tanrı genel iyi için ufak tefek kötülükleri var etmesi Platon için çok da önemsenecek bir konu değildir.¹⁹¹

Sofistler insanın mutlak hakikatleri bilebileceğine dair sarsılmaz kanaatinin büyük bir yanılgı olduğunu iddia ederler. Onlara göre insan için mutlak hakikatler

¹⁹⁰Yaran, ss. 27-30.

¹⁹¹Ahmet Arslan, **İlk Çağ Felsefe Tarihi, 2. Cilt, Sofistlerde Platon'a**, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2014, s. 390.

yok. Her şey görecelidir. Protagoras'ın iddiasına göre insan her şeyin ölçüsü ve kural koyucusudur. Üşüyen biri için rüzgar soğuk, üşümeyen için soğuk olmadığı belli. Kimine haz veren şeyler bir başkasına aynı hazzı vermeyebilir. Ahlak kanunları keyfi olup bağlayıcılığı yoktur. İyinin, kötünün, hazzın ve güzelin ne olduğuna dair mutlak bilgiler yok elimizde; tüm bu konularda insanın çıkarına ve durumuna göre doğru olan değişebilir. Güçlü olan kuralı koyar. Ahlakı güçlüler yaratır, zayıflar da onların söylediklerini kanun olarak kabul eder. Sofistlerin bilgi teorisinde evrenselci iddialara kuşkuyla yaklaşıldığı ve insanın kesin bilgiye ulaşamayacağına yönelik karamsar bir kabul vardır.¹⁹² Sofistler pesimizm ve optimizmle ilgili sorulacak soruyu da anlamsız görür. Nominalistçi bilgi anlayışları bunu gerektirir; çünkü onlara göre kavramlar yalnızca zihnin bir ürünüdür, kavramların gerçekliğe tekabülü yoktur.

Kötülük sorunu hem felsefenin hem de teolojinin problemlerinden biridir. Tanrı'nın ilim, irade, kudret ve iyilik sıfatlarıyla kötülük sorunu aynı anda savunmak büyük bir çelişkidir.¹⁹³ Teist düşünürler bu konudaki çelişkileri gidermeye çalışmışlar. Ancak David Hume'a göre evrendeki kötülüklerin varlığı ile Tanrı'nın adaleti savunmayı bağdaştıracak kesin bir çözüm sunulmamış olup Epikür'ün eski soruları hala cevaplanmamıştır:

*“Tanrı kötülüğü önlemek istiyor da, gücü mü yetmiyor?
O halde erksizdir. Gücü yetiyor da, istemiyor mu?
O halde kötücüdür.
Hem gücü yetiyor, hem canı istiyor mu?
O halde kötülük nereden geliyor?”*¹⁹⁴

Kendisini bir beden içinde taşıdığı için utandığını söyleyen Plotinos'a göre kötülük maddededir, görmüş olduğumuz kötülüklerin temel nedeni maddenin olumsuzluklarından pay almış olmamızdır. Beden maddenin bedendeki mekanıdır. Eşya ne kadar madde taşıyorsa o kadar kötüdür. Alem zıtlıklardan teşekkül etmiştir. İyilik kötülükten kaçmakla elde edilir. Her şey ‘Bir’in taşması sonucu vücuda gelmiştir. İnsan maddesel ve bedensel olandan uzaklaşarak ruhani ve manevi olanı yakalayıp kurtulabilir.¹⁹⁵

Epikür atomlarla evrenin yapısını açıklamakla beraber tam bir determinist değildir. Evrende sadece insanın özgürlüğüne imkan tanıyacak kadar boşluklar var.

¹⁹²Özlem, Etik Ahlak Felsefesi, ss. 23, 24.

¹⁹³Aydın, s. 151.

¹⁹⁴David Hume, **Din Üstüne**, Çev. Mete Tunçay, 4. Baskı, İmge Kitapevi, İstanbul, 1995, s. 209.

¹⁹⁵Dürüşken, s.346.

Tanrıların aleme müdahale etmeyeceğini kabul eder, onların dünya üzerinde hiçbir etkileri yoktur. Tanrı'nın yanlış iş ve davranışlarda bulunmayacağını savunur. İnsanın özgürlüğünü kendisine haz dolu ama içinde acının olmadığı bir hayatı sunması gerektiğini söyler. İnsanın yapmış olduğu kötülükler Tanrı'ya mal edilemez. Tanrılar insansal olanın bulaştığı eksiklik, kusur ve hatalardan uzaktır. İnsan için pratik bir bilgelik öğütleyen Epikür dünyanın kötülüklerine karşı dingin bir ruh halinin nasıl kazanılacağı üzerine felsefe yapar.

“Her türlü kötülükle dolu olan bu evrenin Tanrıların eseri olduğunu nasıl kabul etmeli? Çorak çöller, boş dağlar, zararlı bataklıklar, oturulamaz halde olan buzullarla kaplı yerler, güney güneşiyle kavrulmuş bölgeler, fırtınalar, dolular, kasırgalar, vahşi hayvanlar, hastalıklar, vakitsiz ölümler, Tanrısal varlıkların eşyanın yönetimine hiç karışmadığını gereğinden fazla kanıtlamazlar mı?”¹⁹⁶

Epikür'e göre ölümü düşünmek insanı huzursuz eder. Ölüm konusunda tedirgin olmaya gerek yoktur. Çünkü ölüm varken biz yokuz biz varken ölüm yoktur. Bizi korkutan gerçekler değildir gerçekler hakkındaki yanlış kanaatlerimizdir. Doğru düşünmek insanı özgürleştirir, yanlış kaatlerden korur ve mutlu eder.¹⁹⁷

Leibniz felsefe tarihinin en yaratıcı filozoflarından biridir. Hem teorik felsefi meseleleri halletmeye çalışmış hem de pratik sorunlara çözüm önerilerinde bulunmuştur. Aydınlanmanın bilimsel ve ilerlemeci dünya görüşüne sıkı sıkıya bağlı olan biri olarak kiliselerde reformdan, bilimsel çalışmaların toplandığı akademileri kurmak, mezhepler arasında barışı ikame etmeye kadar pek çok konuyla hemhal olmuştur. Descartes'in üçlü tözü ve Spinoza'nın tekli tözünden yararlansa da kendi özgün sistemini kurmaya çalışmıştır. Leibniz'de felsefe evrendeki matematiksel ve mekanik düzenle Tanrı'nın varlığını ve mükemmeliğini anlamak için vazife görür. Ona göre evren önceden en kusursuz ve mükemmel derece kurulmuştur. Tanrı pek çok tasarımın mümkün olduğunu bildiği halde bilgeliğinin gereği olarak en iyisini yaratmıştır. Bu evren olabilecek en güzel, en iyi evrendir, Tanrı'nın en büyük ve muhteşem eseridir. Bilginin görevi ve sorumluluğu Tanrı'yı akılla kavramaktır. Önceden kurulmuş uyum sistemi var eden Tanrı bilgelik, açık ve seçik tasarımları bulunan, etkinlik ve iyiliğin en olgun şeklini ifade eden monadların monadıdır. Monadların hepsini bir düzen ve ihtişam içinde dizayn eden Tanrı'dır. Tanrı en iyi

¹⁹⁶ Alfred Weber, **Felsefe Tarihi**, Çev. A. Vehbi Eralp, 5.Basım, Sosyal Yay., İstanbul, 1998, ss. 88, 91.

¹⁹⁷ Dürüşken, s. 303.

olanı yapmak ve yaratmak zorundadır. Tanrı'nın iradesi kötü olanı seçmeye sevk etmez. Tanrı insanları sevdiği için onlara özgür irade vermiştir. Evrende var olduğu iddia edilen kötülükler kötünün kendisini değil yalnızca görüntüsüdür.¹⁹⁸

Voltaire kötülük sorununu ironik bir dille iyimserlik olarak isimlendirdiği *Candide* adlı kitapta ele alır. Kitap hiciv tarzında yazılan bir seyahatnamedir. Leibniz'nizin kusursuz olduğu iddia ettiği dünyaya karşı reel dünyadan bir mukabeledir. *Candide*'de Leibniz'in Tanrı'nın mümkün dünyaların en iyisini yaratmış olduğunu ve herşey en iyi şekilde tasarladığı yönündeki savunusunu eleştirir ve alaya alır. Ona göre evrende kötülükler var ve her an bilfiil hayatın içinde herkesin başına gelir. Roman kahramanı filozof Pangloss başına gelen felaket ve belaları geçici bir durum olarak görür ancak sorunlar sürekli devam eder. Kahraman bardağın dolu tarafından bakmak gerektiğini düşünür. Halbuki tüm hayatı talihsizliklerle ve olumsuzluklarla geçmiştir.¹⁹⁹

“-Pekala, benim sevgili Pangloss, dedi Candide, asıldığınızda, karnınız değildiğinde, ölünceye kadar kırbaçlandığınızda, kürek mahkumu olduğunuzda, yine de dünyada her şeyin iyi gittiğini düşünüyor muydunuz?

-Ben her zaman ilk duygularıma bağlıyım, yanıtını verdi Pangloss, çünkü ne de olsa bir filozofum. Kendimi yalanlamak bana uygun düşmez; Leibniz haksız değildi; onu tam olduğu kadar esnek olan önceden yerleşmiş uyumu, kuşkusuz dünyanın en iyi sistemidir.”²⁰⁰

1775 yılında Lizbon depreminde yaklaşık 20.000'den fazla masum insanın ölümü Voltaire'in iyimserliğini büsbütün yok eder. Bu felaket nasıl iyi bir Tanrı'yla mümkün olabilir? Ateist değilse de Tanrı'nın evrene müdahale ettiğini kabul etmez. Mucizeleri varlığına inanmaz. Tanrı'nın tabiatı evrensel doğa yasalarıyla yönettiğini açıklar. Ona göre tarih insan budalalıklarının olduğu tükenmeyen bir kaynaktır. Voltaire'ye göre üç büyük kötülük can sıkıntısı, ahlaksızlık ve yoksulluktur. Bunlara her yerde rastlanılır. Her şeyin en iyisinin olduğu ülkede bile tekdüzelikten ötürü can sıkıntısının meydana geldiğini hatırlatır. Bu kötülüklere karşı çözüm olarak çalışmak gerekir. Voltaire tam bir karamsar değilse de alemde evrende iyi ile kötünün birlikte ve beraber bulunduğunu ileri sürer.²⁰¹

¹⁹⁸Gökberk, ss. 272, 285, 286.

¹⁹⁹Necdet Durak, “Voltaire Felsefesi ve Etkileri”, **Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni** (Ed. Bayram Ali Çetinkaya), İnsan Yay., İstanbul, 2015, s. 299.

²⁰⁰Voltaire, **Candide Ya Da İyimserlik**, Çev. Hüsen Portakal, 2. Basım, Cem Yay., İstanbul, 2014, s. 169.

²⁰¹J. Bronowski, B. Mazlish, **Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi**, Çev. Elvan Özkavruk Adanır, Say Yay., İstanbul, 2012, s. 366.

Aydınlanma felsefesinin karakterist özelliği ilerlemci bir dünya tasavvuruna sahip olmasıdır. Tarih geist/akıl/tinin ilerlemesidir. Dünya tarihinin hep iyiye doğru bir akışı vardır. Görüldüğü üzere bu tarih görüşü iyimser bir tarih yorumunu sunar bize. Aydınlanmanın bir diğer optimist özelliği aklın insanı hakikate ulaştıracağına dair inançtır. Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulması ve aklını başkasının boyunduruğu olmaksızın özgürce kullanmasıdır. İnsanın ergin olmama durumunun sebebi akıl değil aklı kullanmayan ve onu başka yapıların emrine veren insandır. İnsan geleneksel yapıları, dogmatizmi, hurafeleri ve mitlerin sunduğu dünya tahayyüllerini reddetmeli; aklını kullanma cesaretine erme olgunluğunu kazanmalıdır. Aydınlanmanın parolası bunu özlü bir şekilde ifade eder: SpareAude! (Aklını kullanmaya cesaret et!)²⁰²

Aydınlanmacı rasyonel akla göre insanın aklıyla tabiat yasalarının kaynağı aynıdır. İkisi arasında logos-kozmos uyumu vardır. İnsan aklını kullandı mı tabiatın sırlarını keşfeder. Tabiatı bildikçe ona hakim olmamız kolaylaşır. Doğanın dili matematikseldir. Uyum ve düzen sayesinde doğayı kendi egemenliğimize alırız. Toplumsal düzen için hareket noktamız ve örneğimiz doğa yasalarıdır. Evrenin rasyonalitesine uygun bir insan ve toplum kurulduğu taktirde insanın aydınlanması gerçekleşecek. Aydınlanma düşüncesi kendisine evrenselci ve yayılmacı bir rota çizmiştir. İnsan aklına duyulan kesin inanç, bilime olan güven ve ilerlemeci bir tarih perspektiflerinden ötürü iyimser bir tablo çizer.²⁰³

Görüldüğü üzere felsefe tarihinde iyimser ve kötümser perspektifler her dönemde iddialarını savunmuşlar. Bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Schopenhauer felsefe tarihinde kendini kötümser akımlara daha yakın görür. Kötümser akımların insana ve evrene dair perspektifleri kendi içlerinde bir uyum arz etse de iyimser ve kötümser düşünce mensupları arasındaki kavga bitecek gibi durmuyor. Hayatın içinde olan bitenler, savaşlar, kıyımlar, salgın ve afetler insanlığın sürekli maruz kaldığı kötülüklerdir. Ayrıca doğanın talan edilmesi, çevre kirliliği, aşırı silahlanma savaşın sürekliliği insan için iyimser olmanın bir anlamı olmadığını yeterince gösteriyor.

²⁰² Immanuel Kant, “Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt (1784)” **Seçilmiş Yazılar**, Çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984, s. 213.

²⁰³ Kasım Küçükcalp ve Ahmet Cevizci, **Batı Düşüncesi**, İsam Yay., Ankara, 2009, s. 139.

3.1.3.Varoluşun Kötülüğüyle Yüzleşmek: Schopenhauer'da Pesimizm

İnsan hayatı yalnızca iyi, güzel ve doğru şeylerin değil aynı zamanda pek çok kötü, çirkin ve yanlış olayların da var olduğu bir gerçektir. Hayatın her alanında en talihli insanların başından bile belalar eksik olmaz. Herkeste can sıkıcı anlar, hatıralar ve keyfini kaçırır durumlar söz konusu olmuştur. Bazı canlıların uğradığı felaketler ve afetler insanı acılar üzerine düşünmeye sevk eder. Bu düşünmenin sonucunda insan bakışını tamamen tek yöne kaydırabilir. İşte pesimizm insana, evrene ve topluma dair kötünün iyi olana baskın olduğunu savunan bir öğretiler. Bedia Akarsu pesimizmi şu şekilde tanımlar: “Her şeyi en kötü yanından alan, her durumu karanlık gören ve hep en kötüyü bekleyen dünya görüşüdür.”²⁰⁴ “Her şeyi kötü yanından alma eğilimi. İyimserliğe karşıt olarak dünyanın özünde kötü olduğunu, yaşamda kötünün iyiye, acının hazzı egemen olduğunu, ayrıca doğanın insanda ahlaki yaşama ilgisiz kaldığını bildiren öğretisi.”²⁰⁵ Pesimizmin karşıtı iyimserliktir. Her şey olmasa da çoğu şeyin zıddı ile kaim olduğunu kabul edersek pesimizmden söz edince doğal olarak iyimserlikten de bahsetmek gerekir. İyimserlik ise “Her şeyi en iyi yanından gören, her durumdan iyi bir çıkış yolu uman bir dünya görüşü.”²⁰⁶ demektir.

Schopenhauer pesimizminin çeşitli boyutları vardır. En başta kurmuş olduğu metafiziksel dünyada pesimist unsurlar başat etkindir. Hayata, insan, canlıların acı çekmesi, tarihe, edebiyata, sanat dair pek çok pesimist unsur söz konusudur. En başta metafiziksel boyuttan başlamak gerekir. İnsan sahip olduğu zihinsel ve düşünsel yeteneğinden dolayı acıları ve zevkleri daha çok hisseder. Hayvanlar şimdiki anın içinde yaşarlar; ufukları geçmişin olumsuzluklarından ve geleceğin kaygılarından uzaktır. Oysa insan için böyle olmadığı bir gerçektir. Özellikle de zihinsel olarak kendilerini geliştiren ve sadece midelerini değil kafalarını da dolduranlar için manzara başka türdür.

Schopenhauer yaratılıştan kötümser ve karamsar biridir. Yaşamın boşunallığı, insan yaşamının acı yönleri, varlıklardaki kötü eğilimler onun için incelenmeye değerdir. Onun pesimizmi hayatında yaşadığı tatsız olaylardan ve sıkıntılardan dolayı

²⁰⁴ Akarsu, s.120.

²⁰⁵ Akarsu, s.109.

²⁰⁶ Akarsu, s.109.

değildir. Bilakis gayet talihli bir yaşamı olmuştur her yönüyle. Yaşamak için istemediği bir işle uğraşmamıştır. Onu kötümserliği evrensel kötülük düşüncesinin varlığı ve insanının acılarından kaynaklanır.²⁰⁷

Schopenhauer'a göre evren kötülüklerle doludur. Kötülüğün her şeyde ve her yerde olduğu mutlaktır. Var olmak acıların içine doğmak demektir. Kötülük müspet bir durum olarak da görülemez; iyiliğin yokluğu ya da eksikliği olarak kabul etmemek lazım. Çünkü onun tabiatı apaçıktır ve her zaman kendini hissettirir. Mutluluk ise kötü olan bir durumun olmaması olup menfidir.²⁰⁸ Aynı şekilde insanın acılara ve kederlere duyarlılığı yüksektir ama hazlar ve zevkler arttıkça onları hissetmemiz de azalır. Sağlığın, özgürlüğün, kıymetini onlara sahipken değil de onları kaybedince anlıyoruz çoğu zaman. Ona göre insan dünyanın neresinde bulunursa bulunsun ya da bulunduğu makam mevki fark etmeksizin herkesin hayatı ızdırıp ve sefaletlerle mücadele etmekle geçer. Bunlardan kendini kurtarırsa can sıkıntısına düşer olur. Can sıkıntısı hayatın her aşamasında olan bir durumdur. İnsan mutluluğunun her zaman iki düşmanı ızdırıp ve can sıkıntısıdır.²⁰⁹

Schopenhauer'cu karamsarlığın en temelinde insanın kaygı duyan bir varlık olarak görülmesidir. İnsan hayatı sürekli bir telaş, hengame ve kaygıyla geçiyor. Geçmişin kötü hatıraları insanın hafızasında canlı bir şekilde durur, üzüntüleriyle onu huzursuz eder, geleceğin kaygısı ve umutları onu tedirgin ediyor. Şimdiki zaman hep geçmişe karışıyor ve arzulanan saat bir türlü gelmiyor. İnsan hep bir şeylerin uğraşısı içindedir. Ulaştığı arzular onu teskin ve tatmin etmiyor bilakis onu yeni arayışlara sevk ediyor. İnsan kendi arzu ve emellerine kavuştuğu an can sıkıntısının pençesine düşer; bir şeylerin yokluğunu hissettiği zaman mutsuz olur. İnsan doğar doğmaz tüm istekleri giderilseydi neyle zamanını geçirirdi? Can sıkıntısı bile tek başına insanın mutsuzluğu için yeterli olabilirdi. İnsanın çelişkisi de burada kendini gösteriyor. Hem isteklerin olmadığı bir dünya ister hem de isteklerin olmadığı dünyaya kavuşunca mutsuzluğundan kurtulamaması. Velhasıl insanın payına düşen şey her durumda kaygı, tasa, sıkıntı ve meşakkattir.²¹⁰

²⁰⁷Hilav, Felsefe Yazıları, s. 276.

²⁰⁸Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 14.

²⁰⁹Schopenhauer, Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine, s. 35.

²¹⁰Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 17.

Ona göre evrendeki kötülüklerin farkına varan biri için hayat yerine getirilmesi gereken bir vazifedir, keyfini çıkarma değildir. Bu bilinçle hareket edenler yeni nesilleri dünyaya getirmenin riskini de dikkate almalılar.

“Dünya bir cehennemden farksızdır ve içinde bir taraftan insanlar, diğer taraftan iblisler azap ve işkence gören ruhlardır.”²¹¹

Schopenhauer için çileci bir hayat veya manastır hayatı iradenin dur durak bilmeyen ızdıraplarından kurtulmak için, yanıltıcı ve geçici zevklerinden uzak durmak için başvurulmuş önemli bir yol olmuştur. Manastır hayatı arzuladığımız hayatın boş ayartıcılığından uzak durmak için gidilebilecek bir yerdir. Keşişler mahrumiyet veyoksulluk hayatını tercih etmekle tüm dikkatlerini bir içsel aydınlanmaya ayırdıkları için önemli bir tecrübe elde edip sukuneti ve güveni bulabilmişler.²¹²

Schopenhauer’a göre yaşama iradesi fenomenler dünyasında tam anlamıyla sönmez ve yok olmaz. Var olmanın acısı ve huzursuzluğu fenomenleri gerçek sanıp ona göre bir hayat sürdürmekten kaynaklanır. İnsan hayatı dert, tasa ve kederler etrafında ağını örür. Hayatın bir değeri olduğu vehmiyle yaşarız. Ancak hayatın değeri ve anlamı onun değerli bir şey olmadığını ve anlamsız olduğunu kavradığımız an başlar. Çünkü hayat acı bir paylama, keskin bir azarlama, düş kırıklıkları silsilesi, boşa çıkmış emellerden, çok geç fark edilmiş bir yanlış ve suya düşmüş tasarımlardan meydana gelen tragedyanın niteliğini sergiler.²¹³ Hiçbir insan gerçek anlamıyla mutlu değildir, ona rağmen mutluluk hayalinin peşinden durmadan didiniriz. Oysaki mutlu bir yaşam imkansızdır. İnsan için en uygun ve en doğru yaşam tarzı hayatın acılarına karşı mücadele eden ve zevklerine direnen kahramanca bir yaşamdır. Böyle bir yaşam tarzı insanın aleyhindeymiş gibi görünse de, kısa vadede eline bir kazanç geçmese de bu tarz bir hayat onu pek çok kötülükten korur.²¹⁴

Schopenhauer için de evren oluş halindedir. İnsan oluş dünyasında, devinimin olduğu bir dünyada yaşar. Her şeyin değişim ve dönüşüm içinde cereyan ettiği bir zaman diliminde sabit bir mutluluk ve huzur söz konusu olamaz. İnsanın istekleri de olan bitenden etkilenir. Devingen bir evrende dinginlik ve sükunet beklemek

²¹¹Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 29.

²¹²Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 54.

²¹³Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 59.

²¹⁴Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 60.

yalnızca hayal kırıklığı getirir. Her şey zamanın içinde var olur. Zaman da tüm yanılısamların ve hayal kırıklıklarının depolandığı alandır.²¹⁵ İnsan hayatı da binlerce yıllık bir yokluktan sonra aniden var olur, kısa bir süre devam eder ve aynı şekilde tekrar yokluğa karışır. İnsan hayatı iki uzun yokluk dönemi arasında göz açıp kapayıncaya kadar vardır. Kısacık insan hayatı her geçen gün daha da azalıyor, her geçen gün ölüme yaklaşıyoruz. Zamanın gelip geciciliğini fark eder ve şimdinin kıymetini bilmek bilgeliktir. Ancak şimdi de izafi bir durumdur. Zaman konusuna böyle baktığımız zaman hiçbir şeyin büyük bir ciddiyeti hak etmediğini anlayabiliriz.²¹⁶

Schopenhauer'a göre insan hayatı sınırlı ve kısıtlı olmasına rağmen onun arzu ve istekleri sınırsız ve sonsuzdur. İnsanı mutsuz eden en temel etkenlerden biri arzuları doyumaya çalışmasıdır. Yaşama iradesinin olumlamaı demek olan arzular asla doymaz. Tüm arzular insanı iradenin tuzaklarına çeker. İnsan arzuları ancak ölümlle sonlanabilir.

“Keza ne doymaz varlıktır insan! Ulaştığı her tatmin yeni bir arzunun tohumudur, dolayısıyla onun ebediyen doyurulmaz arzularının sonu yoktur.”²¹⁷

Schopenhauer insanın asla mutlu olamayacağını ifade ederken onun bir taraftan ihtiyaç ve yoksunlukla mutsuz olduğunu diğer taraftan can sıkıntısının pençesine düştüğünü vurgular. İnsan tatmini güç ihtiyaçlardan mürekkep bir varlık olduğu için hayatı bir tür hata olmalıdır. İhtiyaçlar tatmin edilir edilmez hemen can sıkıntısı başlar. Her şeye damgasını vuran devinim acı yüzünü burada da gösterir. Can sıkıntısı hayatın boşluğundan başka bir şey değildir. Zenginlerin şatafat ve debdebeleri de kendi can sıkıntılarını, mutsuzluklarını ve sefaletlerini unutmak için bir çözüm olmamıştır. Zira bugüne kadar hiçbir insan tam anlamıyla mutlu olmamıştır. Eğer böyle bir durum mümkün olsaydı mutluluktan sarhoş olurdu.²¹⁸

Schopenhauer'a göre hiç kimsenin hayatı öyle gıpta edilebilecek, güllük gülistanlık değildir. İnsan mutluluğunun iki düşmanı ıstırap ve can sıkıntısıdır. İnsan hayatı bu ikisi arasında gel gitlerden oluşur. Harici ihtiyaçlar içinde olanlar yoksun oldukları şeylerin ıztırabıyla debelenip dururlar. Biraz talihli olanlar ise can

²¹⁵Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 63.

²¹⁶Schopenhauer, Hayatın Anlamı, ss. 63-64.

²¹⁷Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 68.

²¹⁸Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 70.

sıkıntısına maruz kalırlar. Alt sınıflar mücadelesini verdiklerinin tedarikiyle sürekli huzursuz olurlar, yüksek sınıflar can sıkıntısıyla umutsuzca savaşırlar. Can sıkıntısının en büyük kurbanları yüksek tabakadan olan kişilerdir. Onlar can sıkıntılarını bastırmak için sürekli eğlenceler ve mekan değişikliği yaparlar.²¹⁹

Schopenhauer'cu karamsar düşüncede dünyanın herhangi bir yerinde elde edilebilecek çok fazla bir şeyler yoktur. Dünya sefalet ve ızdıraplarla doludur. Bunlardan kendini kurtaran can sıkıntısıyla boğuşur. İyimserliğin insanın çektiği bin bir türlü ızdırap ve sefaletin tahkir edilmesi ve alay edilmesi dışında bir anlamı yoktur. Ona göre İyimserlerin ellerinden tutup hayatın acılarının yaşandığı somut tecrübelerin olduğu hastaneler, ameliyathaneler, savaş alanları, infaz meydanlarına vb.götürmek gerekir. Bu şekilde ancak varoluşun acıları iyimserlerin tatlı hülyalarını yok edip ve katı kalplerini yumuşatmasını istemeliyiz.²²⁰

Ona göre toplumsal dünya güvensizdir. Bireylerin ruhuna olur olmadık rahatsızlıklar verebilir. Akıllı biri her şeyden önce toplumsal dünyadan kendini tecrit eder. Mütevazı ve sakin bir hayatı tercih eder. Böylece kendini dışarının fırtınalarından korumuş olur. Kendine yetmeyi öğrenmek insan için en büyük bilgeliktir. Bulmak istediği huzuru kendi iç dünyasında arayalar çevrenin kötücül etkilerinden kendilerini korurlar. Yeteneği olan biri yalnızlığı yaşam şekli olarak seçmelidir. Zaten süslü esvaplar, lüks görünümlü yaşamlar insanın mutsuzluğunu yok etmez. Hakiki bilgelik insanın yalnızken hayatını anlamlı kılmaya çalışmasıdır. Boş zaman sıradan insan için can sıkıntısı demektir. Halbuki bilge için okumanın, tefekkürün saati olarak iş görür böyle zamanlar. Sıradan insan zamanını nasıl harcayacağını düşünürken herhangi bir yeteneğe sahip insan ise vaktini nasıl kullanacağını tasarlar. Sınırlı akla sahip sıradan kişiler iradenin etkisinde oldukları için iradenin darbeleriyle savrulurlar.²²¹

Schopenhauer, sıradan insan türü kendini yaşamın dışsal yönüne aşırı derecede kaptırdığı için zihinsel yeteneklerden mahrum kaldığını belirtir. Bu tür insana filister insan yani zihinsel gereksinimi olmayan insan denir. Zihinsel gereksinimi olmayanlar yaşamın yüzeyselliğinde kalmış, hazdan yalnızca fiziksel ve biyolojik hazzı anlayan, kendi yalnızlığına katlanamayan, can sıkıntısını türlü türlü

²¹⁹Schopenhauer, Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine, s. 35.

²²⁰Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s. 103.

²²¹Schopenhauer, Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine, bkz. 37-39.

zevk ve eğlencelerle gidermeye çalışan ancak bir türlü aradığı mutluluğu yakalayamayan insandır. Filister tarzı insanlar entelektüel ve düşünsel etkinlikleri sevmedikleri gibi bu tür faaliyetlerin içinde olanlara karşı bir kıskançlık ve kin beslerler. Kendilerinde olmayan yetenekleri hor görmeye çalışırlar.²²²

Schopenhauer'a göre bu dünyada kalıcılık vasfına haiz bir varlık yoktur. Eğer hiçbir şeyde kalıcılık yoksa tüm canlılarda değişim ve dönüşüm her an hükmünü icra ettiği bir gerçekse bizim varlık ismini kullanmamız da bir anlam ifade etmiyor. Ben denilen vehim bir parça maddi manevi parçadan ibarettir. Fanilik her türlü fenomenin yazgısıdır.²²³ Ona göre insan hayatı ve bilinci geceleyin çakıp sönen bir şimşekten başka bir şey değildir. İnsan hayatı ölümden alınmış bir borç gibidir. Uyku ise bu borcun faizidir bir bakıma. Yaşayan hiçbir canlı ölümsüz değildir. Münferit olan her şey yok olacak ve ölüm tarafından yutulacaktır, iradenin kendisi hariç. Ölümden sonra ölümden önce ne idiysek yine aynı şey olacağız. İnsanın hayatı öyle ya da böyle ölümden şikayetle geçer. Ölümü korkutucu gösteren şey var olmama düşüncesiye, bizim varlığa gelmeden önceki dönem için de dehşete düşmemiz gerekirdi ama şu bir gerçek ki ölümden sonra var olmayışımız ölümden önceki var olmayışımızdan farklı olamaz. Oysaki ölümlü bir varlığın sonu başka türlü olmamış ve olmayacaktır. Ölüm var oluşumuz ve hayatımızın karşılığında yaşadığımız bir cezadır.²²⁴ Epikür'ün ölüm hakkındaki düşüncesi bize de açıklayıcı olabilir. Biz yaşarken ölüm yoktur, ölüm varken biz yokuz. Dolayısıyla bilincin hiçliğin sessizliğine karıştığı bir evre üzerine endişeler gereksizdir. İnsan hayatı iki hiç arasındaki bir noktadır, şimdidedir geçmişte veya gelecekte değil. Aşık Veysel'in anlatımıyla "iki kapılı bir han" durumunu andırır insan hayatı. Sonuçta Schopenhauer'un da Spinoza Ethica'sında geçen ölüm hakkındaki şu bilgece sözleri paylaşacağımızı söyleyebiliriz.

"Özgür insanın en az düşündüğü şey ölümdür; onun felsefesi ölüm üzerine değil, yaşam üzerine bir tefekkürdür."²²⁵

Schopenhauer'a göre canlıların hayatı baştan başa bir ızdıraplar bütünü, sefaletler çağlayanı, felaketler çokluğudur. Onun kötümserliğinin ve karamsarlığının

²²²Schopenhauer, Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar, ss. 38, 39.

²²³Schopenhauer, İdeal ve Gerçek s. 24.

²²⁴Schopenhauer, **Bilmek ve İstemek**, Çev. Ahmet Aydoğan, 2.Baskı, Say Yay., İstanbul, 2014, s. 81.; Schopenhauer, **Ölümün Anlamı**, Çev. Ahmet Aydoğan, 3. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2016, s.124.

²²⁵Spinoza, **Ethica**, Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yay., İstanbul, 2014, s. 395.

en uç noktası doğmuş olmanın sakıncalarıyla başlar. Doğmamış olanların mutluluğunu gıpta etmek, yeni doğanların acılar diyarını gelişine üzölmek, bir kere dünyaya geldiyse mümkün olan en kısa sürede bu sıkıntılar dolusu evrenden göçüp gitmeyi istemek, hayatın beyhudeliğı ve boşluğına düşmek, insanın gayret ve uğraşlarının gereksizliğini anlamak, ölümün her an tetikte olduğunu bilmek gibi düşünceler ve duygular her insanın maruz kaldığı gerçeklerdir. Tüm bunlardan ötürü şunu haykırmak ister insan;

“...Dünyanın varlığına sevinmemeli, bilakis üzölmeliyiz; onun var olmaması var olmasına tercih edilirdi; o aslında var olmaması gereken bir şeydir.”²²⁶

Schopenhauer’a göre hayatın kendisini en güzel yansıttığı mecralar tragedyalardır. Tragedyada insan hayatının korkunç yüzünü, insanın feryat ve ağıtlarını, şans ve hataların hakimiyetini, iyilerin kazanmadığını ve mağlubiyetini, kötülerin kazandığını ve galibiyetini görürüz. Trajik felaketler hayatın er ya da geç uyanacağımız bir rüya veya düş olduğunu bize hatırlatır. Sahnedeki korku ve endişeler hayatın ızdırab ve çilesinin değersizliğini ve gereksizliğini bize hissettirir. Bu izlenim dünyayı ve yaşamı sevmenin lüzumsuzluğunu ve yaşama iradesini susturmanın ne kadar önemli olduğunu bilfiil seziyoruz.²²⁷

Ona göre insan hayatı sürekli bir çalışma, mücadele ve uğraşlarla geçer. Her çabanın sebebi bir tatminsizlikten dolayıdır. Her tatmin de insan çabasını bitiremiyor. İhtiyaçlar insanın acı çekmesine sebep oluyor. İnsan hayatında çatışmalar ve çekişmelerle yeni ızdıraplar belirir. Zaten insanların çoğı için yaşamak bir yük demektir. Can sıkıntısı tüm kötölöklere kaynaklık eder. Can sıkıntısı hayatın insan için geçiciliğini acı bir şekilde tecrübe ettirir. Çoğı insanın yaşamı ölümü bekleme ile can sıkıntısı arasında gidip gelmedir.²²⁸ Yaşama iradesini olumlamak aynı zamanda acıya, işkenceye, açlığı, eksiklere kapı açmak demektir. İradeyi yadsımamanın insana faturası hiçlikten kurtulmak için yaptığı her davranış onun daha da yok ediyor, istemenin ve arzulamanın tehlikeli dünyası insanın iradesini doyurmaz. Canlıların tüm çabalarının tatminsizlikle sonuçlanması aslında hiçbir çabanın insanı mutlu etmediğini yeterince açıklıyor.²²⁹

²²⁶Schopenhauer, Hayatın Anlamı, s.127.

²²⁷Schopenhauer, Okumaya ve Okumuşlara Dair, ss. 101,104.

²²⁸Kuçuradi, s.53.

²²⁹Kuçuradi, s.74.

Tüm canlılar acılar döngüsünün birer parçasıdır. Pesimizm canlıların yazgısının acılarla içli dışlı olmasıdır. İnsan ızdıraplardan kurtulmak için çırpınması beyhudedir. Çünkü her çabası anlık rahatlamaları beraberinde getirir de uzun vadede kendisi için birer hezimet sebebidir. İnsanoğlu kendi sefaletini ve ızdırabını teskin etmek için ihtişamlı yapılar yapsa da, kendisini avutsa da can sıkıntısını tam anlamıyla yok edilemez. Canlıları eyleme geçiren istekler ancak ölümle bitebilir. Schopenhauer'un pesimizmi hayatın karamsar bir yorumuna dayanır.

SONUÇ

Schopenhauer ne iç karartıcı bir pesimisttir diye damgalanıp küçümsenebilir ne de irrasyonalist biridir diye önemsiz görülebilir. Realitenin karamsar tabiatını açıklamak felsefesinin bariz özelliğidir. Nietzsche'nin deyimiyle çekiçle felsefe yapan biridir. Felsefesi insan hayatının çeşitli yönlerini veciz bir dille anlatan, insanın ve tüm canlıların bir özden var olduğunu iddia eden, tarihi ve doğayı bilimsel ve ahlaki bir dille betimlemeye odaklanır. Onun felsefesi bize tarihin insanın anlamsız ve beyhude yürüyüşünün bir parçası olduğunu açıklar. İnsanın ve canlıların doğaları gereği yıkıcı nitelikleriyle yeryüzünü cehenneme çevirdiğini gösterir. Onda insan için yüce niteliklerle bezeli bir anlatım yoktur. Schopenhauer için dinsel ve mitik söylemlerin iyimser dünya tasavvurları insan gerçeğini anlamaktan uzak birer yanlış yorumdur. Övdüğü ve değer verdiği insan tipi dahi ve sanatçı insan tipidir.

İdealizm tarihi kökenini Platon'dan alan, epistemolojiyi akılla temellendiren, dış dünyanın varlığını özneye dayanarak inşa eden felsefi düşüncüdür. Bu durum Descartes'ın 'cogito'sunda varlık düşünceye bağlı bir süreç olarak dile getirilir. Schopenhauer evrenin irade ve tasarımdan vücuda geldiğini ifade eden Alman idealizminin önemli düşünürlerinden biridir. Tarihin son büyük sistem filozofu olan Schopenhauer aydınlanmanın akla dayalı aydınlanma idealini paylaşmakla beraber kendi döneminin hakim felsefi ve akademik düşünce paradigmasının ve geleneğinin dışında kalan ayrıksı biridir. Akademilerin özgür düşünceyi yok ettiği, vasatlığın bir erdem olarak herkesten istenen bir yer olduğunu, hakikat amaçlı araştırmalar yapılmadığını, felsefenin gerektirdiği sakinlik ve münzevilik gibi nitelikleri taşıyan ortamlar olmadığını savunur. Devraldığı miras sayesinde çalışma hayatının zorluklarıyla boğuşmadan felsefenin ve düşüncenin farklı kulvarlarında fikir imal etmiştir.

Schopenhauer eski dünyanın faziletlerini önemser. Hint düşüncesinin idealizmi ve mistisizmi, Buda'nın canlılara yönelik ahlaki tutumu ve önerisi onu etkiler. Ona göre Brahmanlar çokluktaki birliği kavrayan insanlığın ilk atalarıdır. Onlar Platon'dan çok önce idealar hakkında bilgi sahibiydiler. Öte yandan tüm canlıları aynı özden gelen varlıklar olduğu yönündeki öğretileri Budizm'i ve Brahmanizm'i canlılara yönelik acıma duygusuna sahip olmalarını beraberinde

getirmiştir. Schopenhauer, Hint düşüncesinin metinlerinden olan Upanishad'ların kendisine bu dünyada teselli kaynağı olduğunu dile getirir.

Kendini Kant'ın gerçek halefi olarak gören Schopenhauer onun numen kavramını iradeye, fenomen kavramını ise tasarıma dönüştürür ancak Kant'ın numen hakkındaki agnostisizmini paylaşmaz ve numenin bilinebileceğini iddia eder. Schopenhauer iradeyi evrenin arkesi olarak görür. İrade evrenin en temelinde yer alan, kör, bilinçsiz yapıdır. Tasarım iradenin ete kemiğe bürünmüş hali olup nedensellik veya sebepliliğin egemen olduğu alandır. İradenin insandaki dışa vurumu bedendir. İrade tüm evrende basamaklar halinde kendini var eder; irade temelde cansız varlıklarda, sırasıyla bitkilerde, hayvanlarda ve en gelişmiş halini insanda şekillenir. En alt basamaktan en üst tabakaya doğru bilinç seviyesi yükselir. İrade yok olmaz, var olanların varlığını kendisi için araç olarak görür. Schopenhauer'da iradenin en büyük işlevi istemedir. İsteme iradenin varlıkları harekete geçirmek için kullandığı bir tuzaktır.

Schopenhauer'a göre tarih insanın bir kere yaptığı eylemleri aktarır. Tarihte olanda süreklilik yoktur. Bu açıdan o da Aristoteles gibi tarihin şiir kadar önemli olmadığını iddia eder. Tarihteki olaylardan bir kanun, yasa çıkarılamaz. Tarihteki olaylar bir kere meydana geldiği için tümel yargılara müsait değildir. Aynı şekilde tarihin bir rasyonalitesi olmadığı için tarihe dönük Hegel'ci anlamda tin ya da Tanrı'nın yürüyüşü olarak görmek doğru değildir. Tarihçiler bize tarihte olaylardan keyfi bir şekilde malzeme devşirip önümüze sunarlar. Tarih ilmi büsbütün faydasız değildir, tarihten insan doğasının aynılığını hesaba katarak ahlaki amaçla yararlanılabilir. Tarih milletlerin birbirleriyle savaştığı, birbirlerinin kuyusunu kazdığı ve insanın kötü bir varlık olduğunu ifade edercesine büyük yıkımlar olduğu da bir gerçektir. Bununla beraber tarihe büyük anlamlar verip belli dönemlerini diğer dönemlerden üstün görmek, daha iyi görmek veya hayali bir altın dönemi tasavvur etmek gerçekliği yansıtmaz. Tarihin ilkesi tarihten çıkarılabilecek ilkenin olmadığıdır.

Schopenhauer'un sanata biçtiği görev evrende daimi olanı bulmak, değişmeden kalanı bulmaktır. Sanat tecrübe ettiği duygularla insanı yanılsama çarkından kurtarır. Müzik doğrudan doğruya ve aracsız bir şekilde bizi numene

ulaştırır. Sanat insanın düşmüş olduğu, fırlatılmış olduğu bu acılar dolusu evrende insana kurtuluşu bahşeden bir etkinliktir.

İradenin çeşitli tezahürleri vardır. Bedenimiz iradenin fenomenidir. İrade varlığını sürdürmek için bireyleri kullanır. Tek tek varoluşa gelen fertler ölse de yaşama iradesi ölmez. Yaşama iradesi insandaki varlığını üreme yoluyla devam eder. İnsan bedeni iradenin arzuları ve istekleri için depo vazifesini görür. İrade amacına ulaşmak için yanılsama zincirine başvurur. İnsan istemesini susturmadıkça, yaşama iradesine kendini kaptırdıkça istekleri tarafından rahatsız edilir. Budist ve Brahman bilgelerinin yaşamı reddetmeleri, evrenin temelinin acılarla dolu olduğunu anladıklarından dolayıdır.

Schopenhauer teist dinleri eleştirerek iyi bir Tanrı'nın kötü bir evreni nasıl yaratabileceğini sorar. Ona göre evren olabilecek en kötü yerdir. İnsan varoluşu bir hata olması gerektiğini, bu kötü dünyada insanı tam anlamıyla mutlu mesut edecek hiçbir etkinliğin olmadığını açıklar. Bu açıdan yaşama iradesini olumlayan dinler iyimser Yahudilik ve İslam'dır. Hristiyanlık düşüş ve kurtuluş öğretisiyle yaşamın cazibesini yadsır. Eski Ahit'in ruhu ya da özü adaleti erdem olarak açıklar ve iyimserdir; Yeni Ahit ise acımayı asli erdem olarak görüp insanın kurtuluşunu hedef edinir.

Schopenhauer felsefe tarihinin karamsar ve irrasyonalist filozofu olarak bilinir. Ona göre yaşama iradesinin azabından ve ızdırabından kurtulmak yaşama iradesini yok etmek ve olumsuzlamakla mümkündür. Varoluşun acılarını arzularımızı doyurarak ortadan kaldırma şansımız yoktur. Çünkü tatmin edilen her arzu yenisini doğurur. Bunun sonsuza kadar devam etmesini istemeyeceğimize göre yapılacak en makul şey arzuları doyurmayı kökten reddetmektir. Yaşama iradesinin reddi acılardan kurtuluşu getirir

Schopenhauer'un ahlakı Kant ahlakının eleştirisini yapan kendi özgünlüğü ve bağımsızlığı olan bir ahlak teorisidir. Kant terminolojisinin eksiklerini gidermeyi ve onun hatalarını ortadan kaldırmayı amaçlar. Kant'ın epistemolojide yaptığını ahlakta tam olarak yapmadığını, ahlakını teolojinin etkisinden tam olarak ayırt etmediğini iddia eder. Ancak felsefeyi teolojinin güdümünden çıkarması başlı başına önemlidir.

Schopenhauer intihar meselesini topluma adapte olamama veya entegre olamama olarak değerlendirmiyor. Ona göre öncelikle teolojilerin yaptığı gibi intihar olayına baştan karşı çıkmanın bir gereği yoktur. İntihar varoluş acısının varoluş sevincine baskın çıktığı, insanın içindeki en yüksek yaşama isteği dürtüsüdür. Ancak bu dürtü yanlış bilinç sonucunda çözümü biliçle mücadele etmek yerine bilinci yok etmede bulur. İntihar insanın yaşama isteğinin kaynağı olan yaşama iradesinin reddi ile halledilecek bir konuda her şeyin temeli olan bedeni yok ettiği için kötüdür.

Schopenhauer’a göre ahlakı haz üzerinde inşa etmek yanlıştır. İnsan hazların peşinden koştukça mutsuzluğunu arttırmak dışında başka bir netice almıyor. Hazlar insanın acılarına yeni acılar katıyorsa yapılacak şey hazdan uzak durmaktır. Arzuların sinsi tuzağı olan hazlardan kaçınıp acısız bir ruh halini aramak gerekir.

Schopenhauer hem içinde yaşadığı dönemin kargaşalı halinin etkisiyle hem de metafiziğinin kaynağındaki irade/istenç kavramına biçtiği rolden görüldüğü üzere iyimser değildir. Ona göre varoluş istemektir. İsteme ise beraberinde ızdırabı ve endişeyi taşır. Canlıların istekleri onların mutsuzluğunu derinleştirir. Egoizmin kökeni insanın istekleridir. Egoizm canlıları kendilerini doyurma ve koruma çabasıdır. Ancak bunu yaparken çatışma ve kavga kaçınılmaz. Her biri kendi varlığının hizmetinde koşarken diğer canlıların varlığına zarar verirler. Schopenhauer etiğinde egoizm olumsuz değerlerdendir ve ortadan kaldırılması gerekir. İnsanı egoizme sevk eden güdüler kendini koruma ve istemedir. Egoist kişi yalnızca kendi iyiliğini istemekle kalmaz kendisi dışındaki canlılara zarar ve eziyet vermekten de çekinmez. Bencilliğin temel ilkesi şudur: “Kimseye yardım etme ve eğer ki senin yararına olacaksa, önüne gelen herkesi yarala.” Bencilliğin uzantısı olan kötülüğün temel kaidesi de şudur; “Elinden geldiğince herkesi yarala.” Eylemin ahlakiliğinin ölçüsü veya kriteri bencillikten uzak olması ve insan sevgisine dayanmasıdır. Kötülük ve gaddarlık duygularının olmaması sevgiyi doğurur.

Schopenhauer’a göre merhamet canlılardaki birlik duygusundan hareketle hissedilen ve fark edilen bir değerdir. Onun ahlakının temel kavramı olan merhamet filozoflar tarafından ihmal edilen bir konudur. Halbuki merhamet somut hayatta her gün içimizde hissettiğimiz acıma duygusudur. Ona göre canlılar dünyasında katı bir determinizmin var olması ve nedenselliğin her şeye damgasını vurmasından dolayı

özgürlük bir yanılsamadır. İnsan belli bir durumda yapabileceğinden başka türlü yapamaz. Özgürlük zorunluluğun veya engel durumunun olmadığı bir negatifikliktir. Adalet merhametin devamı niteliğindedir. Kimseye haksızlık yapmamak ve zarar vermemek adaletin yapısını oluşturur.

Düşünce tarihinde evrendeki kötülük tartışması etrafında serdedilen görüşlerden herhangi birinin kesin zaferiyle sonuçlanmamıştır. Evreni Tanrı'nın muhteşem ve mükemmel eseri olarak gören teistler kötünün varlığını ya inkar etmişler ya da evrendeki ahenk ve düzen için bir gereklilik olarak görülmüştür. Ateizm evrendeki kötülükleri gerekçe göstererek Tanrı'nın yokluğunu ve evrenin iyi olmadığı sonucuna varır. Panteizm ise evreni tek ilkeye indirip iyi ve kötü kavramını ortadan kaldırır. Sosyal hayattaki savaşlar, doğal afetler, insanın başına gelen olumsuzluklar kötülük problemine sunulan çözümlerin yeterince ikna edici olmadığını gösterir ve konunun güncelliğini korur. Schopenhauer ahlak düşüncesinde insan akılsal bir varlık olmaktan ziyade duygusal ve güdüsel hareket eden bir canlıdır. İnsanın yapısı duyguların ve güdülerin tepkisiyle var olur. İnsandaki akıl duyguların etkisindedir. İnsan bir istenç varlığıdır. İstenci acılarına kaynaklık eder. Evrendeki acıların çokluğu iyimserliğin sığılğını ve yüzeyselliğini gösterdiği gibi pesimizmi hareket noktası olarak kabul etmek kötü olan bu evrende acılara karşı duyarlı olmayı beraberinde getirir ve duygudaşlığa vesile olur. Merhamet ötekinin bizimle aynılığını kavrayıp ızdırabına çare bulmakla açığa çıkar.

Schopenhauer bir yaşam filozofu olması hasebiyle felsefesi hayatın bir yorumu olarak görülebilir. Bu hayat yorumu daha çok insanın yıkıcı yönleriyle kendini ifade eder. O iyimserliğin yavanlığını ve yüzeyselliğini teşhir eder. Ayrık bir düşünür olarak tek kaygısı hakikatin götürdüğü yere gitmeyi ilke edinmiştir. Otoritenin cazibesine, kitlelerin rahatlatıcı dünyasına girmeyi tenezzül etmeyen biridir. Kurduğu felsefi sistem geçmişin mirasıyla yoğrulduğu gibi hayatın kendisinden de yeterince beslenmiştir. Felsefesinin alameti farikası hayatın etkileyici ve sarsıcı bir anlatımıdır.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia. **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, 4. Baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1988.

Arslan, Ahmet. **İlk Çağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon'a**, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014

Arslan, Ahmet. **Felsefeye Giriş**, 24. Baskı, BB101 Yayınları, Ankara, 2016.

Ataman, Veysel. **Varolmanın Acısı**, Donkişot Güncel Yayınları, İstanbul, 2018.

Aydın, Mehmet S. **Din Felsefesi**, 13. Baskı, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2012

Aydoğan, Ahmet. **Schopenhauer**, Say Yayınları, İstanbul, 2009

Bronowski, J. ve B. Mazlish. **Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi**, Çev. Elvan Özkavruk Adanır, Say Yayınları, İstanbul, 2012

Camus, Albert. **Sisifos Söyleni**, Çev. Tahsin Yüce, 6. Basım, Can Yayınları, İstanbul, 1998

Cartwright, David E. **Schopenhauer**, Çev. Sibel Erduman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014

Cevizci, Ahmet. **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999

Cevzici, Ahmet. **Ahlak Felsefesi**, Say Yayınları, İstanbul, 2014

Çüçen, A.Kadir. (Editör), **Varoluş Filozofları**, (Albert Camus, VII. Bölüm 183-199) Sentez Yayınları, İstanbul, 2015

Descartes. **Yöntem Üzerine Konuşmalar**, Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul, 2015

Durak, Necdet. “Voltaire Felsefesi ve Etkileri”, **Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni (Ed. Bayram Ali Çetinkaya)**, İnsan Yayınevi. İstanbul, 2015

Durant, Will. **Felsefenin Öyküsü**, Çev. Ender Gürol, 5. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2014

Dürüşken, Çiğdem. **Antik Çağ Felsefesi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014

Gökberk, Macit. **Felsefe Tarihi**, 20. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010

Hesiodos, **İşler ve Günler, Tanrıların Doğuşu**, Çev. Furkan Akderin, 2. Baskı, Say Yay, İstanbul, 2014

Hilav. Selahattin. **Felsefe Yazıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014,

Hume, David. **Din Üstüne**, Çev. Mete Tunçay, 4. Baskı, İmge Kitapevi Yayınevi. İstanbul, 1995

Janaway, Christopher. **Schopenhauer**, çev. R. Çağrı Ataman, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2007

Kant, Immanuel. “Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt(1784)” **Seçilmiş Yazılar**, Çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984

Kuçuradi, İoanna. **Schopenhauer ve İnsan**, 3. Baskı, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2013

Küçük, Abdurrahman, Günay Tümer ve Mehmet Alparslan Küçük, **Dinler Tarihi**, 4. Baskı, Berikan Yayınları, Ankara, 2014

Küçükalp, Kasım ve Ahmet Cevizci. **Batı Düşüncesi**, İsam Yayınları, Ankara, 2009

Mengüşoğlu, Takiyettin. **İnsan Felsefesi**, 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2017

Mutçalı, Serdar. **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995

Nikomakhos'a Etik. **Aristoteles**, Çev. Saffet Babür, 4. Baskı, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2012

Özkan, Senail. **Paradokslar Üzerine Raks**, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2009

Özlem, Doğan. **Etik-Ahlak Felsefesi**, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014

Özlem, Doğan. **Güçlü Ateşoğlu, Tarih Felsefesi**, 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012

Sans, Edouard. **Schopenhauer**, Çev. Işık Ergüden, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2006

Schopenhauer, Arthur. **Aşka ve Kadınlara Dair**, Çev. Ahmet Aydoğan, 7. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2014

Schopenhauer, Arthur. **Aşkın Metafiziği**, Çev. Veysel Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018

Schopenhauer, Arthur. **Bilmek ve İstemek**, Çev. Ahmet Aydoğan, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2014

Schopenhauer, Arthur. **Din Üzerine**, Çev. Ahmet Aydoğan, 3. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2013

Schopenhauer, Arthur. **Güzelin Metafiziği**, Çev. Ahmet Aydoğan, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2003

Schopenhauer, Arthur. **Hayatın Anlamı**, Çev. Ahmet Aydoğan, 6. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2014

Schopenhauer, Arthur. **Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine**, Çev. Ahmet Aydoğan, 3. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2013

Schopenhauer, Arthur. **İdeal ve Gerçek**, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul, 2015

Schopenhauer, Arthur. **İsteme ve Tasarım Olarak Dünya**, çev. Levent Özşar, 4. Baskı, Biblos Yayınları, Bursa, 2014

Schopenhauer, Arthur. **Merhamet**, Çev. Zekai Öztürk, 3. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2014

Schopenhauer, Arthur. **Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine**, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul, 2013,

Schopenhauer, Arthur. **Okumaya ve Okumuşlara Dair**, Çev. Ahmet Aydoğan, 2. Baskı, Say Yay, İstanbul, 2013

Schopenhauer, Arthur. **Ölümün Anlamı**, Çev. Ahmet Aydoğan, 3. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2016

Schopenhauer, Arthur. **Parerga ve Paralipomena**, çev. Levent Özşar, 2. Baskı, Biblos Yayınları, Bursa, 2015

Schopenhauer, Arthur. **Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar**, Çev. Mustafa Tüzel, 13. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015

Sena, Cemal. **Filozoflar Ansiklopedisi**, IV cilt, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1976

Spinoza. **Ethica**, Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014

Tanyol, Cahit, **Schopenhauer'da Ahlak Felsefesi**, Gendaş Yayınları, İstanbul, 1998

Taşkın, Ali. Ve Metin Becermen, **Felsefe Tarihi II Rönesans, Yeniçağ ve XIX. Yüzyıl Felsefe Tarihi**, Sentez Yayıncılık. Ankara, 2013

Timuçin, Afşar, **Felsefe Sözlüğü**, 5. Baskı, Bulut Yayınları, İstanbul, 2005

TDK. “Merhamet” maddesi, **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara, 1998

Türkeri, Mehmet, **Etik Kuramları**, (Derleyen ve Çeviren) 2. Baskı, Lotus Yayınevi, Ankara, 2013

Uğurlu, Ahmet. **Izdırap ve Merhamet** (Schopenhauer'de İrade-Ahlak İlişkisi), İz Yayıncılık, İstanbul, 2015

Ulaş, Sarp Erk, **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002

Voltaire, **Candide Ya Da İyimserlik**, Çev. Hüsen Portakal, 2. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 2014

Warburton, Nigel. **Klasiklerle Felsefe**, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006

Warburton, Nigel. **Felsefenin Kısa Tarihi**, Çev. Güçlü Ateşoğlu, 4. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2015

Weber, Alfret. **Felsefe Tarihi**, Çev. A. Vehbi Eralp, 5. Basım, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998

Yaran, Cafer Sadık. **Kötülük ve Teodise**, Vadi Yayınları. Konya, 1997,

Yitik, Ali İhsan. **Doğu Dinleri**, İsam Yayınlar, İstanbul, 2014,

